

SEKUNDARNE ANALIZE PODATAKA DOBIJENIH KROZ ISTRAŽIVANJE ANKETA O PRIHODIMA I USLOVIMA ŽIVOTA (SILC)

Program podrške razvoju istraživačkih
kadrova iz oblasti društvenih nauka

POLOŽAJ STANOVNIŠTVA IZMEĐU 50 I 64 GODINE NA TRŽIŠTU RADA U SRBIJI

Maja Jandrić, Svetozar Tanasković

VLADA
REPUBLIKE
SRBIJE

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Empowered lives.
Resilient nations.

Sekundarne analize podataka dobijenih kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života (SILC)

Program podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka

POLOŽAJ STANOVNIŠTVA IZMEĐU 50 I 64 GODINE NA TRŽIŠTU RADA U SRBIJI

Autori:

Maja Jandrić

Svetozar Tanasković

Izdavači:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije i

Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Recenzent:

Biljana Mladenović

Dizajn i priprema:

Violeta Đokić

VLADA
REPUBLIKE
SRBIJE

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE
SMANJENJE SIROMAŠTVA

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

PODRŠKA: Izrada publikacije omogućena je sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Isključivu odgovornost za sadržaj i informacije koje se nalaze u publikaciji snose autori/ke teksta. Svi pojmovi upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji pripadaju autorima/kama i ne predstavljaju nužno stavove Ujedinjenih nacija, odnosno UNDP-a ili država članica.

Poštovani/a,

Pred vama je jedna od 11 analiza koje su nastale u okviru Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka koji je, u skladu sa višegodišnjom praksom, inicirao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, i sproveo u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj.

Ovaj ciklus Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka bio je usmeren na sekundarne analize podataka dobijene kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života – SILC. Programom su podržana i detaljnija istraživanja Ankete o potrošnji domaćinstava i Ankete o radnoj snazi, kao i korišćenje administrativnih izvora podataka, sa ciljem sveobuhvatnijeg i celovitijeg razumevanja tematike i formulisanja efikasnijih javnih politika.

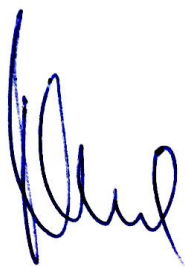
Opšti cilj Programa bio je dublje razumevanje faktora koji utiču na siromaštvo, socijalnu isključenost, materijalnu deprivaciju, rizik siromaštva, nejednakost, pristup tržištu rada i druge aspekte važne za kvalitet života pojedinaca i porodica u Republici Srbiji. Program je usmeren na podizanje kapaciteta istraživača/ica na početku karijere za realizaciju komplementarnih/sekundarnih istraživanja u onim oblastima koje nisu istraživane, a koje su od velike važnosti za formulisanje efikasnih javnih politika u ovim segmentima.

Programom se ovakvim pristupom odgovorilo ne samo na zahteve za dodatnim dubinskim istraživanjima fenomena siromaštva i uslova života u zemlji, već doprinelo i kreiranju predloga politika zasnovanih na podacima.

Program je podržao 19 istraživača/ica na početku karijere¹ kojima je bila obezbeđena kontinuirana mentorska podrška ukupno sedam mentora², kao i podrška Republičkog zavoda za statistiku i podrška nezavisnog statističara.

Za uspešno sprovođenje Programa veliku zahvalnost dugujemo kolegama i koleginicama iz Republičkog zavoda za statistiku, kako na stručnim savetima i podršci, tako i na ustupanju podataka iz relevantnih anketa kojima Republički zavod za statistiku raspolaže.

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije i Program Ujedinjenih nacija za razvoj vas pozivaju na korišćenje predstavljenih podataka u vašem daljem radu, kao i na promociju nalaza i preporuka, sa nadom da ćemo time podstaći efikasnije unapređenje javnih politika i doprineti stvaranju inkluzivnijeg i pravednijeg društva.

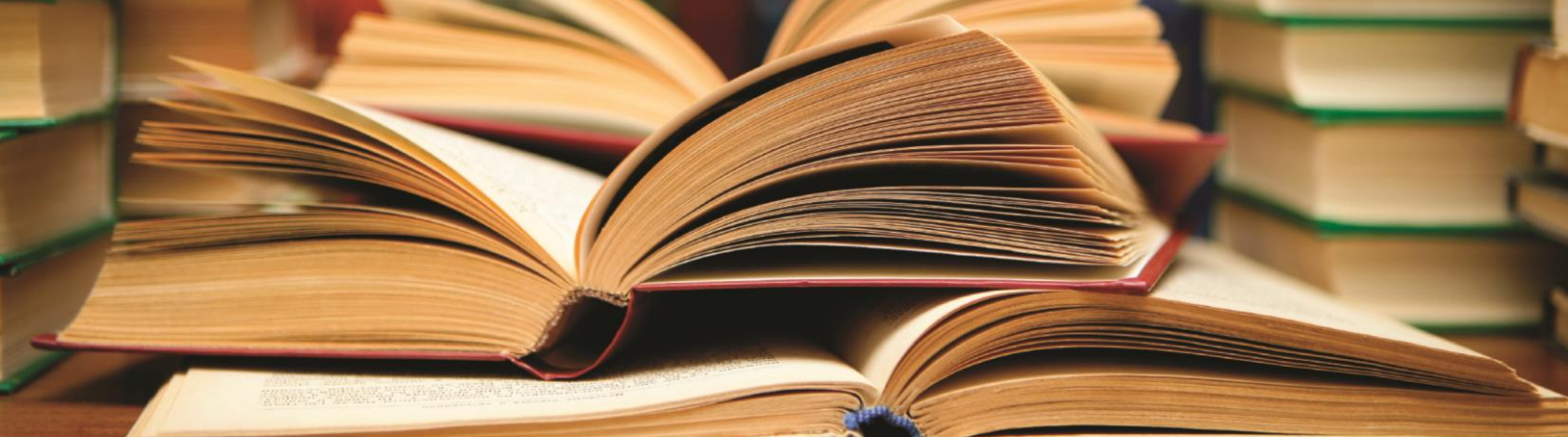
Steliana Nedera, zamenica
stalne predstavnice
Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Ivan Sekulović, menadžer
Tim za socijalno uključivanje i smanjenje
siromaštva Vlade Republike Srbije

¹ Aleksandra Anić, Aleksandra Vukmirović, Sanja Vujackov, Kaja Damnjanović, Maja Jandrić, Marko Milenković, Tatjana Milić, Natalija Mirić, Miloš Mojsilović, Ivana Savić, Dragan Stanojević, Ivana Stjelja, Jelena Stojilković Gnjatović, Svetozar Tanasković, Marko Tomašević Marijana Pantić, Dragana Paunović Radulović, Lenka Petrović i Mateja Petrušević

² Mentori koji su u ovom procesu pružili podršku izradi istraživanja su Devedžić Mirjana, Žarković Rakić Jelena, Krstić Gorana, Matković Gordana, Milić Branislav, Nojković Aleksandra i Stanić Katarina.

POLOŽAJ STANOVNIŠTVA IZMEĐU 50 I 64 GODINE NA TRŽIŠTU RADA U SRBIJI

Maja Jandrić, Svetozar Tanasković

Maja Jandrić, docent, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu. maja@ekof.bg.ac.rs

Svetozar Tanasković, asistent, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu. tanaskovic@ekof.bg.ac.rs

Položaj stanovništva između 50 i 64 godine na tržištu rada u Srbiji

Maja Jandrić, Svetozar Tanasković

Analiza *Položaj stanovništva između 50 i 64 godine na tržištu rada u Srbiji* jedna je od 11 sekundarnih analiza koje su kreirane u okviru **Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka – sekundarne analize podataka dobijenih kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života – SILC**.

Sprovođenje Programa inicirao je i podržao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (SIPRU), uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), a u saradnji sa Republičkim zavodom za statistiku (RZS). Republika Srbija sprovodi istraživanje *SILC* od 2013. godine, čime se pridružuje članicama Evropske unije (EU) u praćenju životnog standarda, socijalne uključenosti i nejednakosti. Analizom mikropodataka iz *SILC*-a kao primarnom analitičkom izvoru, kroz 11 sekundarnih analiza daje se doprinos unapređenju procesa donošenja relevantnih politika socijalnog uključivanja, zasnovanih na podacima. Više informacija o samom Programu i kreiranim analizama možete pronaći na internet stranici Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije www.socijalnoukljucivanje.rs.

Većina zemalja EU se suočava sa promenom strukture stanovništva, koja je izazvana produženjem životnog veka stanovništva i niskom stopom nataliteta. Značaj ovog problema prepoznat je u nizu strateških dokumenata Srbije i EU u kojima se ističe potreba za očuvanjem i podsticanjem radne aktivnosti starijih lica radnog uzrasta. Ipak, lica starosti između 50 i 64 godina se na tržištu rada u Srbiji susreću sa brojnim problemima. Aktivnost i stopa nezaposlenosti lica između 50 i 64 godina starosti u Srbiji je znatno niža nego u zemljama EU-28. Stopa nezaposlenosti ovih lica je viša samo u Grčkoj, Španiji i na Kipru. Pitanje položaja starijih lica na tržištu radne snage povezano je i sa reformama penzijskih sistema, koje uglavnom idu u pravcu restriktivnijih uslova za penzionisanje, kao i pružanjem podrške produženju radnog veka.

osnovu podataka iz ARS prati se promena položaja posmatrane starosne grupe u periodu 2008–2014, a prema utvrđenoj metodologiji, svi ispitanici se dele u tri osnovne grupe: zaposleni, nezaposleni i neaktivni. Na ovaj način se dobijaju podaci o objektivnom statusu na tržištu rada. Na osnovu baze podataka *SILC* ankete podela na zaposlene, nezaposlene i neaktivne se vrši prema subjektivnom statusu ispitanika (*self-declare* princip). Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) daju uvid u pokrivenost nezaposlenih lica iz posmatranih starosnih grupa aktivnim i pasivnim politikama tržišta rada, dok se na osnovu podataka Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje (PIO fond) analizira broj osiguranika i korisnika penzija u posmatranim starosnim grupama. Izvor demografskih podataka je Popis iz 2011. godine i procene broja stanovnika RZS i Eurostat.

OBRAZLOŽENJE METODOLOGIJE

Ova analiza se bazira na podacima *SILC* ankete i *Ankete o radnoj snazi (ARS)* koji omogućavaju analizu i poređenje položaja radnika između 50 i 64 godine sa ostalim starosnim grupama na tržištu rada u Srbiji, kao i sa zemljama EU. Posebno se posmatraju grupe starosti od 50 do 54 godine i grupe od 55 do 64 godina života, odvojeno za muškarce i žene. Na

REZULTATI ANALIZE

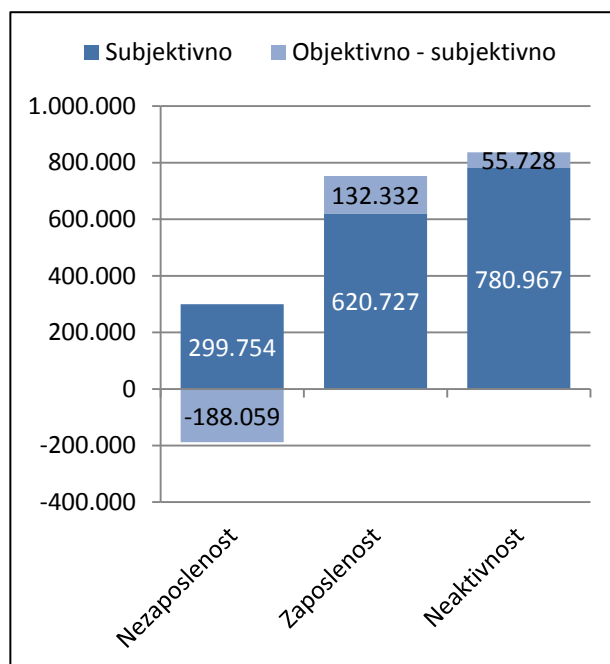
Kada posmatramo osnovna kretanja starosne grupe 50-64 na tržištu rada u periodu između 2008. i 2014. godine, razlikujemo dva perioda. Prvi, krizni period (2008-2011) karakteriše značajan pad zaposlenosti, koji je praćen padom aktivnosti i rastom nezaposlenosti. U narednom periodu (2011-2014) dolazi do oporavka, ali su osnovni indikatori tržišta rada još uvek nepovoljniji u odnosu na stanje u 2008. godini.

Stopa nezaposlenosti starijih radnika (50-64) značajno je povećana u periodu od 2008. do 2014. godine – sa 8,4% na 12,9% – ako je ona i dalje značajno niža od ukupne stope nezaposlenosti za stanovnike radnog uzrasta. Učešće lica koja nisu ni u penziji ni zaposlena u grupi 50-64 su na znatno višem nivou nego 2008. godine – 20,8% u 2014. u odnosu na 15,3% u 2008. godini. Porast učešća ove grupe se velikim delom može objasniti pooštavanjem uslova za penzionisanje. Učešće veoma duge nezaposlenosti¹ je visoko i iznosi 53% u starosnoj grupi 50-54, odnosno 59% u starosnoj grupi 55-64.

Pad stope zaposlenosti i stope aktivnosti je u periodu 2008-2011. bio veći kod starosne grupe 50-64 nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta, ali je i oporavak ovih pokazatelja u periodu 2011-2014. bio nešto bolji. S druge strane, učešće ranjive zaposlenosti je veće kod starijeg stanovništva nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta.

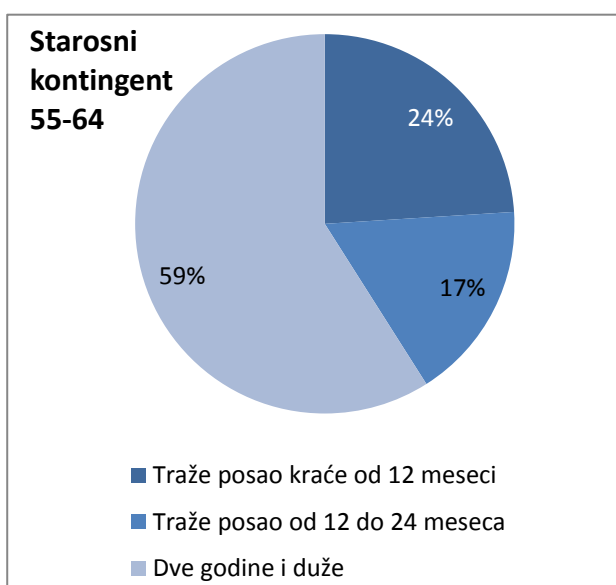
Kada su u pitanju stariji radnici (preko 50 godina starosti) i starija lica u kontekstu aktivnog starenja, treba imati u vidu neke specifičnosti Srbije u odnosu na zemlje EU. Pre svega, životni vek u Srbiji je značajno kraći nego što je to slučaj sa zemaljama EU, a u skladu s tim je definisana i starosna granica za penzionisanje žena. Drugo, opšta stopa nezaposlenosti je veoma visoka – oko 20% po definiciji Međunarodne organizacije rada (MOR), a mobilnost radne snage je veoma niska. Treće, proces privatizacije društvenih i državnih preduzeća još uvek nije završen, te se očekuje još otpuštanja upravo starijih radnika, a proces racionalizacije javnog sektora je najavljen za 2016. godinu.

Razlike između subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada odražavaju se na sve tri ključne grupe: za-

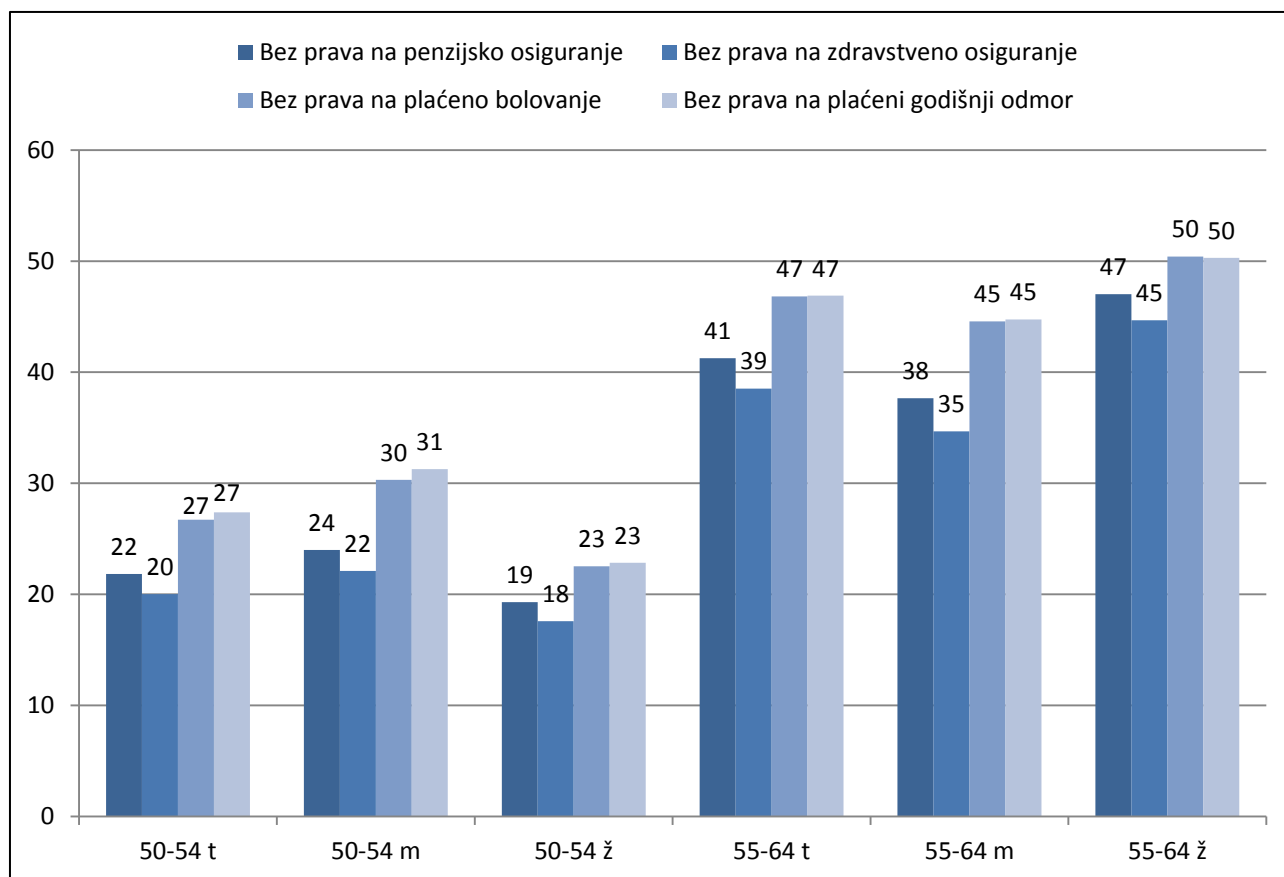
Razlike između objektivnog i subjektivnog statusa na tržištu rada, 50-64, ARS 2014.

poslene, nezaposlene i neaktivne. Ta razlika je najizraženija kod nezaposlenih lica. Veliki broj lica se smatra nezaposlenim (subjektivno je nezaposlen), ali po standardima MOR nije nezaposlen, jer ne traži aktivno posao i/ili nije spreman da počne da radi. Ova grupa subjektivno nezaposlenih lica objektivno spada u neaktiv-

Dužina traženja posla, 2014, ARS.

¹Veoma duga nezaposlenost (*very long-term unemployment*) se definiše kao nezaposlenost koja traje duže od dve godine.

Poštovanje prava iz radnog odnosa, 2014, ARS.

ne. Takođe, moguća je i situacija da lice koje smatra da je nezaposleno objektivno spada u zaposlena lica.

U 2014. godini je 45% zaposlenih radilo u privatnom registrovanom sektoru, dok je u državnom sektoru radilo 42% zaposlenih u starosnoj grupi 50-54 i 30% u grupi 55-64. *Skoro trećina zaposlenih lica starosti 60-64 godine je zaposlena u privatnom neregistrovanom sektoru svojine*, što je znatno više nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta. Istovremeno, struktura zaposlenih prema profesionalnom statusu je znatno lošija, što je praćeno *visokim učešćem ranjive zaposlenosti i visokom učešćem neformalne u ukupnoj zaposlenosti*. Konsekventno, učešće zaposlenih bez prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor je visoko, posebno u starosnoj grupi 55-64. Iako učešće zaposlenih na određeno vreme, na sezonskim i povremenim poslovima nije visoko, primećuje se da se, kada se nađu u ovom statusu, zaposleni često u njemu zadržavaju dugo sa lošijim primanjima. Nepoštovanje prava u vezi sa bolovanjem i godišnjim odmorom je učestalije nego nedostatak prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje u obe starosne grupe. U najtežoj poziciji su žene između (55-64): 47% zaposlenih iz ove grupe

nema prava u vezi sa penzijskim osiguranjem, 45% nema prava iz zdravstvenog osiguranja, a 50% nema pravo na plaćeno bolovanje i godišnji odmor.

Podaci iz ARS (2014) pokazuju da je dominantan izvor prihoda nezaposlenih starosti 50-64 godine plata ili penzija od supružnika, roditelja ili drugih članova domaćinstva (približno 60% nezaposlenih). Za manji broj nezaposlenih (oko 9%) dominantan izvor prihoda su privremeni poslovi i manja poljoprivredna proizvodnja, kao i pomoć od ostalih rođaka i prijatelja (za približno 9% nezaposlenih). Između 5 i 7% nezaposlenih iz posmatranih starosnih grupa živi prvenstveno od socijalne pomoći.

Samo 25% lica koja primaju naknadu za nezaposlene mogu da se svrstaju u kategoriju nezaposlenih prema standardima MOR-a. Čak 60% nezaposlenih koji primaju naknade za nezaposlene pripada kontingentu objektivno neaktivnih, dok je 15% njih objektivno zaposleno. Tokom vremena dolazi do *smanjenja aktivnosti primalaca naknade* (51% primalaca naknade je bilo neaktivno u 2011. godini, da bi njihov udeo porastao na 60% u 2014). Ovakva struktura primalaca naknade za nezaposlene govori o tome da postoji pro-

stor za poboljšanje targetiranosti naknada, kao i potreba za intenzivnijom aktivacijom primalaca naknade za nezaposlene.

Preвременa penzija kao glavni razlog prestanka rada opada između 2008. i 2014. godine, a kao razlog prestanka rada se povećava činjenica da je posao bio privremenog ili sezonskog karaktera – u posmatranom periodu se povećava udeo zaposlenih na određeno vreme kod lica starosti 50-64 godine. Takođe, u posmatranom periodu raste i obeshrabrenost u pogledu nalaženja posla. Dominantni razlozi zbog kojih su lica koja nisu zaposlena prestala da rade se razlikuju u dve posmatrane starosne podgrupe:

- u mlađoj podgrupi (50-54) najveći udeo nezaposlenih lica² je dobio otkaz (51%);
- u starosnoj grupi 55-64 redosled dominantnih razloga zbog kojih su lica iz kategorije nezaposlenih prestala da rade je isti u sve tri posmatrane godine: odlazak u redovnu penziju (56%), otkaz, odlazak u pre vremena penziju.

Promene u profesionalnom statusu u prethodnih 12 meseci (SILC, 2014) u posmatranim starosnim grupama nisu bile tako česte. Kod žena starosti 55-64 godine najčešći tokovi su bili ka penziji. Kada su u pitanju ostale podgrupe, dominira tok iz zaposlenosti u nezaposlenost. Tokovi iz nezaposlenosti u zaposlenost su bili znatno manji.

Obrazovna struktura nezaposlenih je veoma nepovoljna (oko petina je sa osnovnom školom, nepotpunom osnovnom školom i bez obrazovanja), dok je obrazovna struktura neaktivnih lica još nepovoljnija. Ovaj nalaz je u skladu sa pretpostavkom da stopa aktivnosti raste sa nivoom obrazovanja. Nedostatak radnog iskustva i niski nivoi obrazovanja kod žena (41% neaktivnih žena u starosnim grupama 50-54 i 55-64 ima najviše osnovnu školu) ukazuju na male šanse za aktivaciju i pronalaženje zaposlenja kod neaktivnih žena iz obe starosne grupe.

U starosnoj grupi 50-54 opada učešće neaktivnih koji penziju navode kao razlog netraženja posla i raste učešće neaktivnih lica koja su u tom statusu usled bolesti ili nesposobnosti za rad. Gotovo četvrtina neaktivnih lica iz posmatranih starosnih grupa se suočava sa zdravstvenim ograničenjima kada je u pitanju učešće na tržištu rada.

S obzirom na prosečnu starost novih korisnika penzija pre skorašnjih izmena *Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju*, ne očekuje se značajniji uticaj promena ovog zakona na starosnu grupu 50-54, kao ni za muškarce starosti 55-59 godina. Prosečna starost pri odlasku u penziju poslednjih godina raste, pa je za očekivati da će se trend rasta efektivne starosne granice nastaviti. Izmene Zakona iz 2014. godine će verovatno uticati na smanjenje pre vremena penzionisanja, što će uticati na povećanje prisustva lica iz ove grupe na tržištu rada. Imajući u vidu lošu situaciju na tržištu rada u Srbiji, postoji velika verovatnoća da će se većina tog novog priliva preliti u NEP (ni zaposleno ni u penziji – *not in employment or pension*), što bi značilo da se četvrtina lica iz starosne grupe 55-64 mogu naći u situaciji da nisu ni u penziji ni zaposleni. S obzirom na posebno lošu poziciju već zaposlenih žena u ovoj starosnoj grupi, postoji velika opasnost da tržište rada neće biti u stanju da obezbedi adekvatne uslove za zapošljavanje lica iz starijih starosnih kontingenata.

Podaci pokazuju da je tek između 1% i 3% zaposlenih u posmatranim starosnim grupama menjalo posao u toku prethodne godine, što govori o niskoj mobilnosti radne snage (SILC, 2014). Karakteristika *Zakona o radu* u Srbiji je to što zaposleni kome je ugovor o radu otkazan zato što ne ostvaruje potrebne rezultate rada, odnosno nema potrebna znanja i sposobnosti ima pravo na otkazni rok, dok pravo na otpremninu imaju samo zaposleni koji otkaz ugovora o radu dobijaju usled tehnoloških, ekonomskih ili organizacionih promena zbog kojih prestane potreba za obavljanjem određenog posla ili dođe do smanjenja obima posla. Navedene zakonske promene bi trebalo da smanje strah poslodavaca od zapošljavanja starijih lica u meri u kojoj su ovo bila bitna ograničenja za njihovo zapošljavanje. Ipak, nezavisno od podsticaja koje su izmene Zakona o radu donele kada je u pitanju zapošljavanje starijih radnika, i dalje postoje značajna ograničenja čija priroda nije u velikoj meri vezana za probleme koje reguliše radno zakonodavstvo. Same izmene Zakona u radu verovatno nisu dovoljne za značajnije povećanje zapošljavanja lica iz starosne grupe 50-64, te je neophodan sveobuhvatniji pristup kada je u pitanju rešavanje ovog problema.

² Ne-zaposlena lica su koja nisu zaposlena (mogu da budu nezaposleni ili neaktivni; *not-employed*).

RELEVANTNOST ANALIZE: VEZA SA POLITIKAMA EU, UN I STRATEŠKIM OKVIROM SRBIJE

Ranjiva pozicija starijih lica na tržištu rada prepoznata je u nizu strateških dokumenata Republike Srbije. *Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine* utvrđuje posebno osetljive društvene grupe na tržištu rada Republike Srbije među kojima su i starija lica (50-64). Ova strategija naglašava neophodnost uključivanja starijih lica u adekvatne mere aktivne politike zapošljavanja, formiranje odgovarajućeg sistema obrazovanja odraslih i sticanja novih kvalifikacija koje su deficitarne na tržištu rada i slično. U *Drugom nacionalnom izveštaju o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji* takođe se ističe neophodnost podrške konceptu aktivnog starenja putem podsticanja radne aktivnosti starijih ljudi, njihovog učešća u aktivnostima društva, kao i što dužeg nezavisnog života u starosti, što je preporuka i Evropske komisije. Takođe, *ESRP* posebno naglašava izazov visoke stope neaktivnosti starijih (55-64) koja je veća od 50% i potrebe za kreiranjem posebnih mera za starije radnike.

U strategiji *Evropa 2020* naglašava se da EU mora da iskoristi pun potencijal radne snage kako bi se suočila

sa izazovima starenja stanovništva i rasta globalne konkurencije. U cilju uspostavljanja balansa između perioda provedenih na radu i penziji Evropska komisija daje podršku produženju radnog veka kroz: obezbeđivanje boljeg pristupa dugoročnom učenju, prilagođavanje radnih mesta raznovrsnijoj radnoj snazi, razvijanje mogućnosti zapošljavanja za starije radnike i pružanje podrške aktivnom i zdravom starenju.

Rezultati ove analize odnose se na sledeće ciljeve održivog razvoja UN-a:

*Cilj 1 : okončati siromaštvo svuda
i u svim oblicima,*

*Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati
blagostanje za ljude svih generacija;*

*Cilj 8: promovisati inkluzivan i održiv
ekonomski rast, zaposlenost i
dostojanstven rad.*

SADRŽAJ

1. Sažetak izveštaja	14
2. Uvod: Ključni ciljevi i problemi u Srbiji i EU	16
3. Institucionalni okvir	18
4. Izvori podataka i metodologija istraživanja	20
5. Analiza položaja i kretanje osnovnih pokazatelja stanja na tržištu rada stanovništva između 50 i 64 godina starosti u periodu 2008-2014	22
6. Profili osnovnih kategorija na tržištu rada: zaposleni, nezaposleni, neaktivni	28
6.1. Profil zaposlenih lica starosti između 50 i 64 godine	28
6.2. Profil nezaposlenih lica između 50 i 64 godine	33
6.3. Profil neaktivnih lica između 50 i 64 godine	35
7. Zaključak	40
8. Aneksi	41
Literatura	61
Lista skraćenica	62

SPISAK TABELA I GRAFIKONA

Grafikon 1. Učešće starosnog kontingenta 50-64 i 55-64 u ukupnom broju lica radnog uzrasta, EU-28 i Srbija, u %.....	16
Grafikon 2. Razlike između objektivnog i subjektivnog statusa na tržištu rada, 50-64, ARS 2014.....	20
Grafikon 3. Stopa aktivnosti, zaposlenosti, nezaposlenosti i NEP (nisu zaposleni i nisu u penziji) u Srbiji (50-64), 2014.	22
Grafikon 4. NEP po starosti i polu, 2014.	23
Grafikon 5. Stopa aktivnosti, zaposlenosti, nezaposlenosti za starosnu grupu 50-64: Srbija i EU-28, 2014.	23
Grafikon 6: Razlike u stopama aktivnosti između Srbije i EU po starosti i polu, 2014.	24
Grafikon 7. Razlike u stopama zaposlenosti između Srbije i EU po starosti i polu, 2014.	24
Grafikon 8: Kretanje stope aktivnosti, stope nezaposlenosti, stope zaposlenosti i učešća NEP za lica starosti 50-64 godine u periodu 2008-2014.	26
Tabela 1. Učešće lica koja su zaposlena sa evidencije Nacionalne službe za zapošljavanje (kumulativ) u broju evidentiranih nezaposlenih lica (stanje na kraju godine)	26
Tabela 2. Ranjivost starosne grupe 50-64	27
Grafikon 9: Učešće ranjive zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti, 2008-2014, ARS.	28
Grafikon 10. Učešće zaposlenih u privatnoj neregistrovanoj svojini sa radnim vremenom kraćim od punog, 2014, ARS.	30
Grafikon 11. Poštovanje prava iz radnog odnosa, 2014, ARS.	30
Tabela 3. Poštovanje prava iz radnog odnosa prema obliku svojine za starosnu grupu 50-64, 2014, ARS.	31
Grafikon 12. Učešće neformalne zaposlenosti, 2014, ARS.	31
Tabela 4. Visina mesečnih primanja zaposlenih za platu u posmatranim starosnim grupama, SILC, 2014.	32
Tabela 5. Distribucija prosečnih mesečnih primanja samozaposlenih, SILC, 2014.	33
Grafikon 13. Dužina traženja posla, 2014, ARS.	34

SPISAK TABELA I GRAFIKONA

Tabela 6. Primaoci naknade NSZ i registrovani u NSZ koji ne primaju naknadu prema objektivnom statusu na tržištu rada, 2014. ARS	34
Tabela 7. Udeo objektivno nezaposlenih koji primaju naknadu NSZ i udeo objektivno nezaposlenih koji su registrovani u NSZ, ali ne primaju naknadu, 2014. ARS	35
Grafikon 14. Struktura subjektivno nezaposlenih, 50-64, ARS 2014.....	35
Grafikon 15. Stope neaktivnosti, ARS 2014.....	36
Tabela 8. Učešće lica sa ograničenjima na tržištu rada usled zdravstvenih problema u ukupnom broju objektivno neaktivnih lica, SILC, 2014.	36
Grafikon 16. Struktura subjektivno neaktivnih lica (50-64), ARS i SILC, 2014.	37
Grafikon 17. Razlozi netražnja posla neaktivnih lica starosti 50-54, % objektivno neaktivnih, 2008-2014. ARS	37
Grafikon 17a. Razlozi netražnja posla neaktivnih lica starosti 55-64, % objektivno neaktivnih, 2008-2014. ARS	38
Grafikon A1. Dostizanje Lisabonskih ciljeva – stopa zaposlenosti, EU-27	41
Grafikon A3.1. Starosni, invalidski i porodični penzioneri u posmatranim grupama - broj, RFPIO 2013.....	43
Tabela A3.2. Prosečna starost novih korisnika penzije – muškaraca, u periodu 2004 – 2014. u osiguranju zaposlenih, a u periodu 2008 – 2014. na nivou celog fonda.....	44
Tabela A3.3. Prosečna starost novih korisnika penzije – žena, u periodu 2004 – 2014. u osiguranju zaposlenih, a u periodu 2008 – 2014. na nivou celog fonda.....	44
Grafikon A4.1. Subjektivni status lica, 2014. ARS i SILC	45

ANEKS

Tabela A4.2. Odnos subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada, ARS, 2014.....	46
Tabela A5. Broj nezaposlenih lica starosti 50-64 godine u 2014. godini: ARS, SILC i NSZ	46
Tabela A6. Broj nezaposlenih lica na evidenciji NSZ po starosnim grupama, 2009-2014.....	46
Grafikon A7: Obrazovna struktura zaposlenih, 2014. prema ARS.....	47
Grafikon A8: Zaposleni po sektorima svojine, 2014, ARS.....	47

SPIŠAK TABELA I GRAFIKONA

Grafikon A9: Zaposleni po delatnostima, 2014, ARS.....	48
Grafikon A10a: Zaposlenost po sektorima delatnosti za starosnu grupu 50-54, 2014, ARS.....	49
Grafikon A10b: Zaposlenost po sektorima delatnosti za starosnu grupu 55-64, 2014, ARS.....	50
Tabela A11. Struktura zaposlenih starosti 50–54 i 55–64 prema profesionalnom statusu, 2014., ARS.....	51
Grafikon A12. Privremeno zaposleni prema trajanju statusa u kojem se nalaze, 2008-2014., ARS	52
Grafikon A13. Struktura neformalne zaposlenosti, 2014, ARS.....	53
Grafikon A14. Obrazovna struktura nezaposlenih, 2014, ARS.....	53
Tabela A15. Prosečan broj korisnika novčane naknade po godinama starosti kojima je isplaćena naknada u odnosu na ukupan broj nezaposlenih (stanje na kraju godine)	54
Grafikon A16. Lica starosti 50-64 godine koja su u prethodnoj godini prešla iz statusa zaposlen u status nezaposlen prema dužini radnog staža, SILC 2014.	54
Grafikon A17. Obrazovna struktura neaktivnih lica starosti 50-64, 2014, ARS.	55
Tabela A18.1. Učešće penzionera u ukupnom broju neaktivnih prema različitim metodama, 2014. .	55
Tabela A18.2. Broj penzionera na osnovu podataka RFPIO u odnosu na ukupan broj objektivno neaktivnih (ARS), 2014.	56
Tabela A18.3. Procena učešća penzionera u ukupnom broju objektivno neaktivnih lica, SILC, 2014.....	56
Grafikon A18.4. Starosni, invalidski i porodični penzioneri u posmatranim grupama - struktura, RFPIO i SILC, 2014.	57
Grafikon A18.5. Struktura penzionera 50-64, SILC 2014. (primaoci penzije) i RFPIO 2013.....	57
Tabela A18.6. Distribucija primanja penzionera prema SILC u 2013. godini	58
Grafikon A19. Starosna struktura neaktivnih, 2014, ARS.....	58
Grafikon A23. Struktura ne-zaposlenih lica prema glavnom razlogu prestanka rada, 2014. ARS.....	60

1. SAŽETAK IZVEŠTAJA

U nizu strateških dokumenata Republike Srbije i Evropske unije ističe se potreba za očuvanjem i podsticanjem radne aktivnosti starijih lica radnog uzrasta. Ipak, lica starosti između 50 i 64 godina se na tržištu rada u Srbiji susreću sa brojnim problemima. Aktivnost lica starosti između 50 i 64 godine u Srbiji je znatno niža nego u zemljama EU-28. U odnosu na zemlje EU, stopa zaposlenosti je izrazito niska, dok je stopa nezaposlenosti lica između 50 i 64 godine samo u Grčkoj, Španiji i na Kipru viša nego u Srbiji.

Kada je reč o zaposlenima, uočljiv je problem loše obrazovne strukture posebno u podgrupi zaposlenih žena starosti 55-64. Učešće zaposlenih u privatnom neregistrovanom sektoru svojine je znatno veće nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta, a struktura zaposlenih prema profesionalnom statusu je znatno lošija, što je praćeno visokim učešćem ranjive zaposlenosti i visokom učešćem neformalne u ukupnoj zaposlenosti. Konsekventno, učešće zaposlenih bez prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor je visoko, posebno u starosnoj grupi 55-64. Iako učešće zaposlenih na određeno vreme, na sezonskim i povremenim poslovima nije visoko, primećuje se da se, kada se nađu u ovom statusu, zaposleni često u njemu zadržavaju dugo sa lošijim primanjima.

Obrazovna struktura nezaposlenih je veoma nepovoljna - oko petina je sa osnovnom školom, nepotpunom osnovnom školom i bez obrazovanja. Učešće veoma duge nezaposlenosti³ je visoko i iznosi 53% u grupi starosti 50-54 i 59% u starosnoj grupi 55-64, dok je dominantan izvor prihoda nezaposlenih starosti 50-64 godine u 2014. godini plata ili penzija od supružnika, roditelja ili drugih članova domaćinstva. Obuhvat nezaposlenih naknadom za nezaposlene iz starosne grupe 50-64 je veoma nizak. Pri tome, samo 25% lica koja su prema ARS registrovana u NSZ i primaju naknadu za nezaposlene mogu da se svrstaju u kategoriju nezaposlenih prema standardima MOR-a. U 2011. godini udeo lica koja primaju naknadu u NSZ, a koja su nezaposlena pre-

ma standardima MOR-a je iznosio 33%, što ukazuje na smanjenje aktivnosti primalaca naknade.

Obrazovnu strukturu neaktivnih lica je još nepovoljnija i u poređenju sa obrazovnom strukturom i zaposlenih ali i nezaposlenih, što je u skladu sa pretpostavkom da stopa aktivnosti raste sa nivoom obrazovanja. Primetno je da u obe starosne grupe raste obeshrabrenost u pogledu nalaženja posla u periodu 2008-2014. Istovremeno, u starosnoj grupi 50-54 opada učešće neaktivnih koji navode penziju kao razlog netraženja posla i raste učešće neaktivnih lica koja su u tom statusu usled bolesti ili nesposobnosti za rad. Nedostatak radnog iskustva i niski nivoi obrazovanja kod žena (41% neaktivnih žena u starosnim grupama 50-54 i 55-64 ima najviše osnovnu školu) ukazuje na veoma male šanse za aktivaciju i pronalaženje zaposlenja kod neaktivnih žena iz obe starosne grupe.

Između približno četvrtine i trećine neaktivnih lica iz posmatranih starosnih grupa se suočava sa zdravstvenim ograničenjima kada je u pitanju učešće na tržištu rada. U periodu 2008-2014. raste učešće neaktivnih lica koja kao glavni razlog netraženja posla navode bolesti ili nesposobnost za rad. Ovakav trend ukazuje na povećanje uticaja ovog faktora na tržištu rada u ovoj starosnoj grupi. Najveće učešće lica za zdravstvenim ograničenjima se javlja kod neaktivnih.

Dominantni razlozi zbog kojih su lica koja nisu zaposlena prestala da rade se razlikuju u dve posmatrane starosne podgrupe: u mlađoj podgrupi (50-54) najveći udeo ne-zaposlenih lica⁴ je dobio otkaz (51%), dok je u grupi starosti 55-64 očekivano dominantan razlog bio odlazak u penziju (56%). U starosnoj grupi 55-64 redosled dominantnih razloga zbog kojih su lica iz kategorije ne-zaposlenih prestala da rade je isti u sve tri posmatrane godine: odlazak u redovnu penziju, otkaz, odlazak u prevremenu penziju⁵. Učešće lica

⁴ Ne-zaposlena lica su koja nisu zaposlena (mogu da budu nezaposleni ili neaktivni; *not-employed*).

⁵ Razlozi "redovna" i "prevremena penzija" dati su prema metodologiji ARS i iz njih nije jasno koje kontingente novih penzionera obuhvataju u odnosu na obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje u Srbiji. Naime, nije jasno da li "prevremena penzija" obuhvata sve kategorije lica koja su otišla u starosnu penziju pre nego što su navršila

³ Veoma duga nezaposlenost (*very long-term unemployment*) se definiše kao nezaposlenost koja traje duže od dve godine.

kojima je glavni razlog prevremena penzija (prema ARS) opada između 2008. i 2014. godine. U grupi između 50 i 54 godine u sve tri godine dominira otkaz kao glavni razlog prestanka rada. U posmatranom periodu primetan je znatan rast prestanka rada usled činjenice da je posao bio privremenog ili sezonskog karaktera. U istom periodu primetan je blagi rast udela zaposlenih na određeno vreme kod lica starosti 50-64 godine.

Iako procene udela penzionera u ukupnom broju neaktivnih lica variraju u zavisnosti od izvora podataka, zaključuje se da u obe starosne grupe postoji značajan prostor za dodatnu aktivaciju. Ukoliko se uzme u obzir objektivna neaktivnost (umesto subjektivne procene), udeo penzionera u ukupnom broju neaktivnih se kreće od 22% kod žena starosti 50-54 do 69% u grupi 55-64.

Promene u profesionalnom statusu u prethodnih 12 meseci prema podacima SILC iz 2014. godine u posmatranim starosnim grupama nisu bile tako česte. Kod žena starosti 55-64 godine najčešći tokovi su bili ka penziji. Kada su u pitanju ostale podgrupe, dominira tok iz zaposlenosti u nezaposlenost. Tokovi iz nezaposlenosti u zaposlenost su bili znatno manji.

S obzirom na prosečnu starost novih korisnika penzija pre skorašnjih izmena Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju⁶, ne očekuje se značajniji uticaj promena ovog zakona na starosnu grupu 50-54, kao ni za muškarce starosti 55-59 godina. Prosečna starost pri odlasku u penziju poslednjih godina raste, pa je za očekivati da će se trend rasta efektivne starosne granice nastaviti. Izmene Zakona iz 2014. godine će verovatno uticati na smanjenje prevremenog penzionisanja, što će uticati na povećanje prisustva lica iz ove grupe na tržištu rada. Imajući u vidu lošu situaciju na tržištu rada u Srbiji, postoji velika verovatnoća da će se većina tog novog priliva

preliti u NEP (ni zaposleno ni u penziji - *not in employment or pension*), što bi značilo da se četvrtina lica iz starosne grupe 55-64 mogu naći u situaciji da nisu ni u penziji ni zaposleni. S obzirom na posebno lošu poziciju već zaposlenih žena u ovoj starosnoj grupi, postoji velika opasnost da tržište rada neće biti u stanju da obezbedi adekvatne uslove za zapošljavanje lica iz starijih starosnih kontingenata.

Izmene Zakona o radu iz jula 2014. godine koje verovatno najviše pogađaju lica iz starosne grupe 50-64 se odnose na promene načina obračuna otpremnine i minulog rada, kao i podsticanje raznih oblika fleksibilnog zapošljavanja. Prema novim zakonskim rešenjima, uvećanje zarade zaposlenog na osnovu minulog rada se računa na osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu kod poslednjeg poslodavca, dok se ranije to činilo na osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu kod svih poslodavaca. S obzirom na činjenicu da je kod 45% zaposlenih lica starosti 50-54 i 54% u grupi 55-64 dužina staža na sadašnjem poslu dvadeset i više godina, veliki broj zaposlenih iz ovih starosnih grupa nije značajnije pogođen ovom merom. Istovremeno, podaci SILC 2014 pokazuju da je tek između 1% i 3% zaposlenih u posmatranim starosnim grupama menjalo posao u toku prethodne godine. Karakteristično za zakonsko rešenje u Srbiji je to što, dok zaposleni kome je ugovor o radu otkazan zato što ne ostvaruje potrebne rezultate rada, odnosno nema potrebna znanja i sposobnosti ima pravo na otkazni rok, pravo na otpremninu imaju samo zaposleni koji otkaz ugovora o radu dobijaju usled *thenoloških, ekonomskih ili organizacionih promena prestane potreba za obavljanjem određenog posla ili dođe do smanjenja obima posla*. Navedene zakonske promene bi trebalo da smanje strah poslodavaca od zapošljavanja starijih lica u meri u kojoj su ovo bila bitna ograničenja za njihovo zapošljavanje. Ipak, nezavisno od podsticaja koje su izmene Zakona o radu donele kada je u pitanju zapošljavanje starijih radnika, i dalje postoje značajna ograničenja čija priroda nije u velikoj meri vezana za probleme koje reguliše radno zakonodavstvo. Same izmene Zakona u radu verovatno nisu dovoljne za značajnije povećanje zapošljavanja lica iz starosne grupe 50-64, te je neophodan sveobuhvatniji pristup kada je u pitanju rešavanje ovog problema.

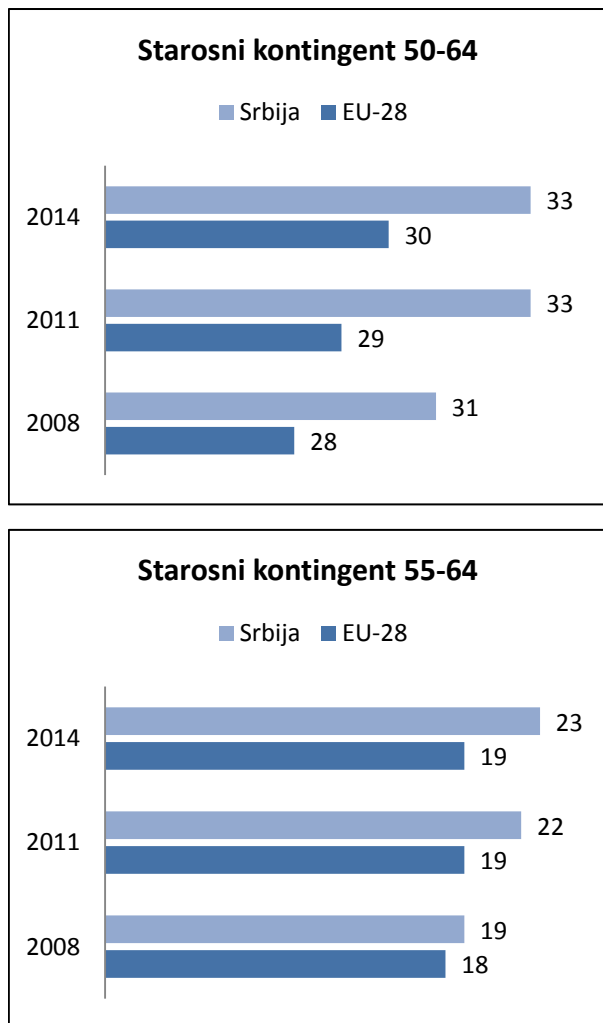
opštu starosnu granicu (2014. godine – 65 godina života za muškarce, 60 godina života za žene) ili samo neke od njih. Takođe, nije jasno da li su time obuhvaćena i lica koja su otišla u invalidsku ili porodičnu penziju, ili ne.

⁶ Osnovne karakteristike tih izmena odnose se na sledeće: 1) postepeno podizanje opšte starosne granice za odlazak u starosnu penziju za žene sa 60 na 65 godina, u periodu od 2015. do 2032. godine, tj. izjednačavanje sa uslovima za penzionisanje za muškarce; 2) pooštavanje uslova za prevremeno penzionisanje⁶, uz uvođenje penala u iznosu od 0,34% za svaki mesec prevremenog penzionisanja (4,08% godišnje, najviše do 20,4% godišnje), 3) pooštavanje uslova za penzionisanje osiguranika sa beneficiranim stažom i ukidanje beneficiranog staža za zaposlene na administrativnim radnim mestima u policiji i sličnim organima.

2. UVOD: KLJUČNI CILJEVI I PROBLEMI U SRBIJI I EU

Većina zemalja EU se suočava sa promenom strukture stanovništva izazvanom produženjem životnog veka stanovništva i niskom stopom nataliteta. Značaj ovog problema prepoznat je u EU već duži niz godina, što se ogleda i u velikom broju dokumenata koji se bave strateškim pravcima delovanja u ovoj oblasti. Lisabonska strategija za period 2000-2010. je uključivala kao cilj i stopu zaposlenosti starijih radnika (55-64) od 50%⁷. U strategiji *Europe 2020* u

GRAFIKON 1. Učešće starosnog kontingenta 50-64 i 55-64 u ukupnom broju lica radnog uzrasta, EU-28 i Srbija, u %

Izvor: Eurostat

⁷ vidi Aneks, A1.

okviru cilja „Inkluzivni rast-ekonomija sa visokom zaposlenošću koja obezbeđuje ekonomsku, društvenu i teritorijalnu koheziju“ naglašava se da Evropa mora da iskoristi pun potencijal radne snage kako bi se suočila sa izazovima starenja stanovništva i rasta globalne konkurencije. Pitanje položaja starijih lica na tržištu radne snage povezano je i sa reformama penzijskih sistema, koje uglavnom idu u pravcu restriktivnijih uslova za penzionisanje. Zbog toga, Evropska komisija, u cilju uspostavljanja balansa između perioda provedenih na radu i penziji, daje podršku produženju radnog veka kroz: obezbeđivanje boljeg pristupa dugoročnom učenju, prilagođavanje radnih mesta raznovrsnijoj radnoj snazi, razvijanje mogućnosti zapošljavanja za starije radnike i pružanje podrške aktivnom i zdravom starenju.⁸

Demografski podaci Eurostata pokazuju da je u u 2014. godini u EU-28 udeo kontingenta 50-64 u ukupnom stanovništvu radnog uzrasta oko 30%, dok je ovaj procenat je u Srbiji nešto viši i iznosi 33% (grafikon 1). Takođe primećujemo da i u EU-28 i u Srbiji u posmatranom periodu raste udeo starijih lica u ukupnom broju stanovnika radnog uzrasta.

Kada su u pitanju stariji radnici (preko 50 godina starosti) i starija lica u kontekstu aktivnog starenja, treba imati u vidu neke specifičnosti Srbije u odnosu na zemlje EU. Pre svega, životni vek u Srbiji je značajno kraći nego što je to slučaj sa zemaljama EU⁹. Drugo, opšta stopa nezaposlenosti je veoma visoka – oko 20% po definiciji MOR, a mobilnost radne snage veoma niska. Treće, proces privatizacije društvenih i državnih preduzeća još uvek nije završen te se očekuje još otpuštanja upravo starijih radnika, a proces racionalizacije javnog sektora je najavljen za 2016. godinu.

Ovo dovodi starije radnike u posebno ranjivu poziciju. Tako na primer, Mihajlović (2012) konstatuje da se najčešći oblik diskriminacije na osnovu starosnog doba nalazi u oblasti rada, odnosno nedo-

⁸European Commission: COM(2011) 815 final, *Annual Growth Survey 2012*, 23.11.2011; European Commission: COM(2012) 55 final, *White Paper, An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions*, 16.2.2012, str. 9.

⁹ Drugi Nacionalni izveštaj, SIPRU (2014), strana 260.

stupnosti radnog mesta za osobe starije od pedeset godina.¹⁰ Isto istraživanje otkriva široko rasprostranjenu obeshrabrenost među starijim radnicima koji su izgubili posao u toku restrukturiranja ili pod uticajem ekonomske krize. Sudeći prema kretanju pokazatelja stanja na tržištu rada za ove starosne grupe, uticaj privatizacije i privredne transformacije je na ovu grupu bio razoran¹¹.

Ranjiva pozicija starijih lica na tržištu rada prepoznata je u nizu strateških dokumenata Republike Srbije. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine utvrđuje posebno osetljive društvene grupe na tržištu rada Republike Srbije među kojima su i starija lica (50-64). U Nacionalnoj strategiji zapošljavanja za period 2011 – 2020¹² naglašava se da *"Podsticanje zapošljavanja starijih lica (50-64) ima za cilj povećavanje mogućnosti da lica koja pripadaju ovoj kategoriji, kao posebno osetljive grupe na tržištu rada Republike Srbije, ponovo nađu posao"*. U istom dokumentu se ističe neophodnost uključivanja starijih lica u adekvatne mere aktivne politike zapošljavanja, formiranje odgovarajućeg sistema obrazovanja odraslih i sticanja novih kvalifikacija koje su deficitarne na tržištu rada i slično. U Drugom nacionalnom izveštaju o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji¹³ takođe se ističe neophodnost podrške konceptu aktivnog starenja putem podsticanja radne aktivnosti starijih ljudi, njihovog učešća u aktivnostima društva, kao i što dužeg nezavisnog života u starosti, što je preporuka i Evropske komisije¹⁴.

U nastavku rada analiziramo položaj starosne grupe 50-64 na tržištu rada u Srbiji korišćenjem dostupnih podataka, kao što su Anketa o radnoj snazi i SILC.

¹⁰Mihajlović S., Mihajlović V. (2012): Stariji radnici, - neki na poslu, a neki ni posla ni penzije, Centar za demokratiju, Beograd.

¹¹Arandarenko, M. (2012): Peer Review on "Say's Law in a Declining Labour Market: Policies to Secure More Jobs and Longer Careers for Older Workers in Serbia", Mutual Learning Programme.

¹²http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/302_nacionalna_strategija_zaposljavanja_2011-2020.pdf

¹³<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/11/Drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-final.pdf>

¹⁴European Commission (2013): Social policies - Social Europe guide - Volume 5.

3. INSTITUCIONALNI OKVIR

U julu 2014. usvojene su izmene i dopune Zakona o radu¹⁵ koje su u velikoj meri usmerene na povećanje fleksibilnosti tržišta rada. Izmene Zakona o radu koje verovatno najviše pogađaju lica iz starosne grupe 50-64 se odnose na promene načina obračuna otpremnine i minolog rada, kao i podsticanje raznih oblika fleksibilnog zapošljavanja.

Prema novim zakonskim rešenjima, **uvećanje zarade na osnovu minolog rada** se računa na osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu **kod poslodavca, dok je ranije to bilo na osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu.**

S obzirom na činjenicu da je prema ARS 2014. kod 45% zaposlenih lica starosti 50-54 i 54% u grupi 55-64 dužina staža na sadašnjem poslu dvadeset i više godina, veliki broj zaposlenih iz ovih starosnih grupa nije značajnije pogođen ovom merom. Istovremeno, podaci SILC 2014. pokazuju da je tek između 1% i 3% zaposlenih u posmatranim starosnim grupama menjalo posao u toku prethodne godine.

Na sličan način promenjen je način obračuna otpremnina. Naime, poslodavac je dužan da pre otkaza ugovora o radu, koji je nastao kada usled *thenoloških, ekonomskih ili organizacionih promena prestane potreba za obavljanjem određenog posla ili dođe do smanjenja obima posla*, zaposlenom isplati otpremninu.

Visina otpremnine utvrđuje se opštim aktom ili ugovorom o radu, s tim što ne može biti niža od zbira trećine zarade zaposlenog za svaku navršenu godinu rada u radnom odnosu kod poslodavca kod koga ostvaruje pravo na otpremninu. Pre ovih izmena, otpremnina se obračunavala na osnovu godina provedenih u radnom odnosu. Ovo je bio izvor najvećeg broja kritika starog zakonskog rešenja sa argumentima da se na ovaj način podsticala potencijalna diskriminacija zapošljavanja lica sa dugogodišnjim radnim iskustvom¹⁶.

Karakteristično za zakonsko rešenje u Srbiji je to što, dok zaposleni kome je ugovor o radu otkazan *zato što ne ostvaruje potrebne rezultate rada, odnosno nema potrebna znanja i sposobnosti* ima pravo na otkazni rok, pravo na otpremninu imaju samo zaposleni koji otkaz ugovora o radu dobijaju *usled thenoloških, ekonomskih ili organizacionih promena prestane potreba za obavljanjem određenog posla ili dođe do smanjenja obima posla*.

Navedene zakonske promene bi trebalo da smanje strah poslodavaca od zapošljavanja starijih lica u meri u kojoj su ovo bila ključna ograničenja za njihovo zapošljavanje.

Što se tiče **naknade za slučaj nezaposlenosti**, prema Zakonu o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti¹⁷, nezaposleni ima pravo na naknadu u trajanju od tri meseca (ako ima staž osiguranja od jedne do pet godina), šest meseci (ako ima staž osiguranja od pet do 15 godina), devet meseci (ako ima staž osiguranja od 15 do 25 godina) ili dvanaest meseci (ako ima staž osiguranja duži od 25 godina). Izuzetno, nezaposleni ima pravo na novčanu naknadu u trajanju od 24 meseca, ukoliko nezaposlenom do ispunjavanja prvog uslova za ostvarivanje prava na penziju, u skladu sa propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju, nedostaje do dve godine. Takođe, prema Zakonu o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti novčana naknada ne može biti viša od 160% niti niža od 80% minimalne zarade utvrđene u skladu sa propisima o radu za mesec u kojem se vrši isplata novčane naknade.

Kada su u pitanju stariji radnici, na njihov položaj značajno utiče i **penzijski sistem** jedne zemlje. U tom smislu treba napomenuti da obavezno penzijsko osiguranje u Srbiji obezbeđuje 3 vrste penzija: starosnu, porodičnu i invalidsku penziju. Za invalidsku penziju ne postoji minimalna starosna granica, a starosna granica kao uslov za porodičnu penziju se postupno podiže tri godine – sa 50 na 53 godine života za udovice i sa 55 na 58 za udovce - u periodu od 2012. do 2017. godine. Kada je u pitanju uslov za odlazak u starosnu penziju, starosna granica za muškarce iznosi 65 godina života, a starosna granica za žene je značajno niža od uobičajene starosne granice u

¹⁵ Objavljen 21.07.2014. godine, stupio na snagu 29.07.2014. godine (osim izmena člana 121. Zakona, koje stupaju na snagu po isteku 30 dana od dana stupanja na snagu Zakona).

¹⁶ Arandarenko, M. (2011) (b): *Tržište rada u Srbiji: trendovi, institucije, politike*, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 179.

¹⁷ Videti Aneks, A2.

velikom broju razvijenih EU zemalja - do 2014. iznosila je 60 godina života. Takođe, u penziju je moguće otići i pre dostizanja opšte starosne granice – po povoljnijim uslovima za pripadnike pojedinih državnih organa (MUP, Vojska, BIA i slično), zbog rada na mestima na kojima je računat tzv. beneficirani staž osiguranja ili prema navršenim godinama staža (tzv. prevremena penzija)¹⁸.

Iz ovih razloga skoro polovina tj. **42,5% starosne grupe 55-64 je u nekoj vrsti penzije** (27,1% u starosnoj, a 15,3% u invalidskoj i porodičnoj). Kada su u pitanju **žene iz starosne grupe 55-64, u penziji je 54,3%** (36,2% u starosnoj, 7,8% u invalidskoj, a 10,3% u porodičnoj). Kada odvojeno posmatramo žene koje pripadaju starosnoj grupi 60-64, njih 76,7% je u penziji.

Krajem jula 2014. godine, usvojene su **izmene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju**¹⁹. Osnovne karakteristike tih izmena odnose se na sledeće:

- Postepeno podizanje opšte starosne granice za odlazak u starosnu penziju za žene sa 60 na 65 godina, u periodu od 2015. do 2032. godine, tj. izjednačavanje sa uslovima za penzionisanje za muškarce;
- Pooštravanje uslova za prevremeno penzionisanje²⁰, uz uvođenje penala u iznosu od 0,34% za svaki mesec prevremenog penzionisanja (4,08% godišnje, najviše do 20,4% godišnje);
- Pooštravanje uslova za penzionisanje osiguranika sa beneficiranim stažom i ukidanje beneficiranog staža za zaposlene na administrativnim radnim mestima u policiji i sličnim organima.

Ove mere bi trebalo da povećaju prosečnu starost pri odlasku u penziju, tzv. efektivnu starosnu granicu, koja je u 2014. bila 2,3 godine niža od opšte starosne granice od 65 godina za muškarce, a za žene se skoro sasvim približila opštoj starosnoj granici od 60 godina starosti. U posmatranom periodu (2008-2014.) primetan je značajan rast vrednosti ovog parametra od preko 2 godine za oba pola, što je rezultat rasta opšte starosne granice za muškarce sa 63 na 65 godina u periodu od 2008. do 2011, kao i delimičnog pooštravanja ostalih uslova za penzionisanje (godine staža za žene i sl.).

¹⁸ Za detalje pogledati Aneks, A3.

¹⁹ Službeni glasnik RS, broj 75/14.

²⁰ Pre ovih izmena, u penzijskom sistemu Srbije penzionisanje lica mlađih od opšte starosne granice nije smatrano prevremenim penzionisanjem, jer su ta lica ostvarivala pravo na starosnu penziju, bez ikakvih umanjenja njene visine, zato što su ispunila neki drugi uslov za starosnu penziju – po osnovu dugog perioda osiguranja, zato što su imali beneficirani staž tokom osiguranja, ili su pripadala posebnim kategorijama osiguranika (MUP, BIA, Vojska i slično). Izmenama zakona je ukinuta mogućnost odlaska u starosnu penziju po osnovu 40 godina staža osiguranja za muškarce ili 35 godina za žene, i zamenjena novim institutom prevremene starosne penzije, uz smanjenje njenog iznosa, primenom tzv. penala. Pritom, redovnu starosnu penziju pre navršenja opšte starosne granice i bez umanjenja i dalje može ostvariti osiguranik koji je navršio 45 godina staža osiguranja, imao je beneficirani staž ili je pripadao navednim posebnim kategorijama osiguranika.

4. IZVORI PODATAKA I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje u ovom radu se bazira na ključnim dostupnim bazama podataka: Anketi o prihodima i uslovima života i Anketi o radnoj snazi. Podaci iz navedenih izvora daju osnovu za analizu velikog broja indikatora stanja posmatrane starosne grupe na tržištu rada, što omogućuje poređenje položaja radnika između 50 i 64 godine sa ostalim starosnim grupama na tržištu rada u Srbiji, kao i sa zemljama EU. Posebno se posmatraju grupe starosti od 50 do 54 godine i grupe od 55 do 64 godina života, odvojeno za muškarce i žene.

Na osnovu podataka iz Ankete o radnoj snazi prati se promena položaja posmatrane starosne grupe u periodu 2008. – 2014. Uzete su u obzir 2008, 2011. i 2014. godina. Prema algoritmima usklađenim sa metodologijom MOR, svi ispitanici iz posmatranih starosnih grupa se dele u tri osnovne grupe: zaposleni, nezaposleni i neaktivni. Na ovaj način se dobijaju podaci o objektivnom statusu na tržištu rada. Na osnovu baze podataka Ankete o prihodima i uslovima života (*Survey on Income and Living Con-*

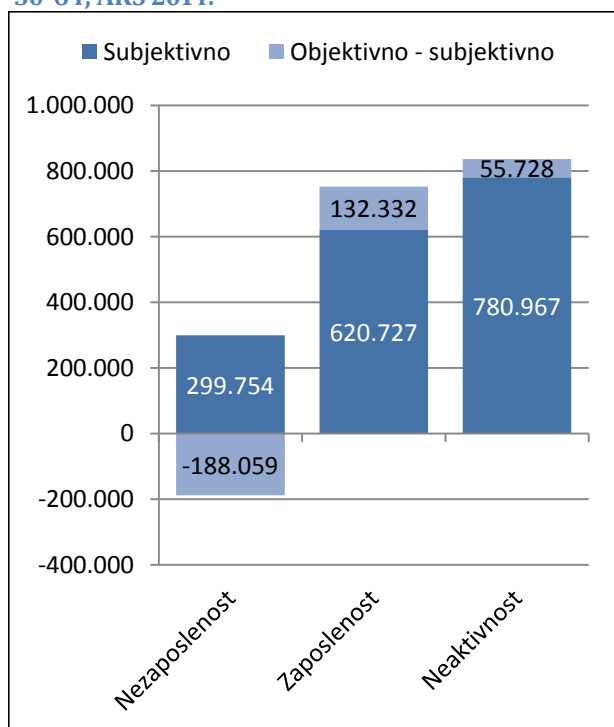
ditions – SILC) podela na zaposlene, nezaposlene i neaktivne vrši se prema subjektivnom statusu ispitanika (*self-declare* princip)²¹.

Podaci ARS daju broj nezaposlenih na osnovu *objektivnog statusa prema standardima MOR*²² (lice nije radilo u referentnoj sedmici, ali je tražilo posao i raspoloživo je za rad), dok se prema definiciji MOR zaposlenim smatra svako ko je radio bar 1 sat tokom prethodne nedelje. S druge strane, podaci SILC daju broj nezaposlenih na osnovu *subjektivnog statusa*²³ i pokazuju veći broj nezaposlenih u odnosu na podatke NSZ, što ukazuje na činjenicu da jedan broj lica koji se smatraju nezaposlenim nije prijavljen na evidenciju NSZ.

Razlike između subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada odražavaju se na sve tri ključne grupe: zaposlene, nezaposlene i neaktivne. Ta razlika je najizraženija kod nezaposlenih lica. Veliki broj lica se smatra nezaposlenim (subjektivno je nezaposlen), ali po standardima MOR nije nezaposlen, jer ne traži aktivno posao i/ili nije spreman da počne da radi. Ova grupa subjektivno nezaposlenih lica objektivno spada u neaktivne. Takođe, moguća je i situacija da lice koje smatra da je nezaposleno objektivno spada u zaposlena lica. Razlike između subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada za lica starosti 50-64 godine prikazane su na grafikonu 2.

Svetliji delovi stubića predstavljaju razliku između objektivnog i subjektivnog statusa. Pozitivne vrednosti te razlike kod zaposlenih pokazuju da je broj objektivno zaposlenih veći od broja subjektivno zaposlenih. Činjenica da se u posmatranoj starosnoj grupi preko 130.000 lica (17% svih objektivno zaposlenih) ne smatra zaposlenima, a objektivno to jeste, pokazuje da se ova lica **nalaze u izuzetno ranjivoj/lošoj zaposlenosti**. Razlika između subjektivno i objektivno nezaposlenih pokazuje da veliki broj lica (188.059) sebe smatra nezaposlenima, ali ne zadovoljava navedene kriterijume objektivne nezaposlenosti.

GRAFIKON 2. Razlike između objektivnog i subjektivnog statusa na tržištu rada, 50-64, ARS 2014.

²¹ U SILC se subjektivni status određuje pitanje "Koji je, po vašem mišljenju, vaš sadašnji glavni status?"

²² Videti Aneks, A4.

²³ Isto.

Broj nezaposlenih se, usled razlika u metodologiji, značajno razlikuje kada se posmatraju podaci ARS, SILC i NSZ (Aneks, tabela A5). Podaci iz NSZ u nezaposlene uključuju *sva lica sa evidencije NSZ*, bez obzira da li rade neki neformalan posao, ili su čak počela da rade i u formalnom radnom odnosu, ali u međuvremenu nisu brisana sa evidencije.

Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje daju uvid u pokrivenost nezaposlenih lica iz posmatranih starosnih grupa aktivnim i pasivnim politikama tržišta rada, dok se na osnovu podataka Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje analizira broj osiguranika i korisnika penzija u posmatranim starosnim grupama. Pregled promena u penzijskom sistemu koje su značajno uticale na promene položaja posmatrane starosne grupe na tržištu rada dat je u Aneksu (A3).

Izvor demografskih podataka je Popis iz 2011. godine i procene broja stanovnika RZS i EUROSTAT.

5. ANALIZA POLOŽAJA I KRETANJE OSNOVNIH POKAZATELJA STANJA NA TRŽIŠTU RADA STANOVNIŠTVA IZMEĐU 50 I 64 GODINA STAROSTI U PERIODU 2008-2014

Osnovni indikatori stanja na tržištu rada za starosnu grupu 50-64 prikazani su na grafikonu 3. Položaj ove populacije na tržištu rada treba posmatrati u kontekstu postojećih institucija, te činjenice da je značajan deo ove populacije u nekoj vrsti penzije. Stoga nas posebno zanima status lica koja nisu u penziji.

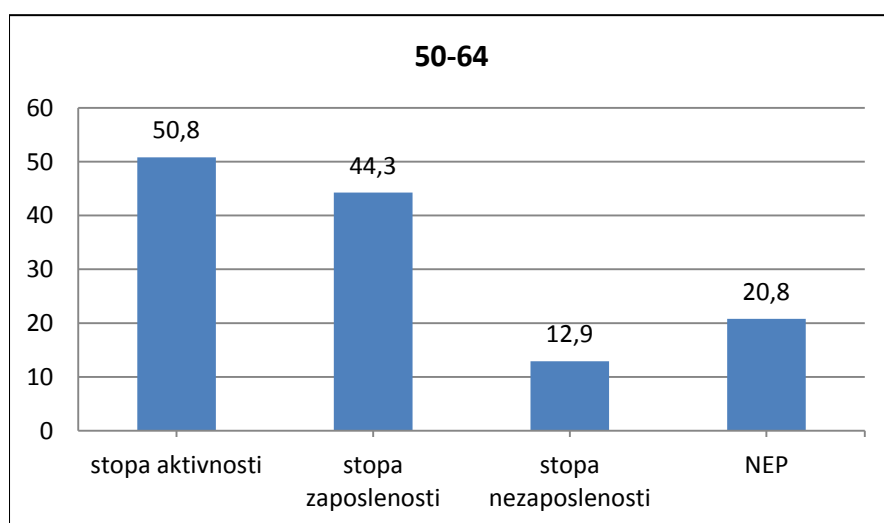
NEP (*NEP- not in employment or pension*) predstavlja udeo lica koja **nisu ni zaposlena ni u penziji** u ukupnom broju lica starosti između 50 i 64 godine. U 2014. godini čak 20,8% lica iz te starosne grupe pripadalo je ovoj kategoriji²⁴. Ovo učešće je verovatno čak i nešto veće imajući u vidu da postoje određena preklapanja između zaposlenih lica i penzionera. Naime, SILC 2014. pokazuje da jedan deo lica koja prima penziju ima subjektivni status zaposlen (prema podacima iz SILC 2014, oko 4% lica koja primaju penziju sebe smatra zaposlenima).

Ako se posmatraju **žene koje pripadaju starosnoj grupi 55-59 čak 29,7% je u NEP**, dok je u ovoj kategoriji 4,6% žena u starosnoj grupi 60-64. Tih 4,6% žena koje su dostigle starosnu granicu a nalaze se u grupi NEP su u riziku da uopšte neće ostvariti pravo na penziju, jer postoji verovatnoća da ne ispunjavaju minimalni uslov od 15 godina staža osiguranja.

Kada poredimo osnovne indikatore tržišta rada sa indikatorima EU (bez osvrta na stopu stanovništva koje je u penziji), vidimo da je aktivnost lica starosti između 50 i 64 godine u Srbiji znatno niža nego u zemljama EU.

Stopa aktivnosti posmatrane grupe je u 2014. godini u Srbiji iznosila 50,8%, što je skoro 15 procentnih poena niže od stope aktivnosti u EU-28 (grafikon 5).

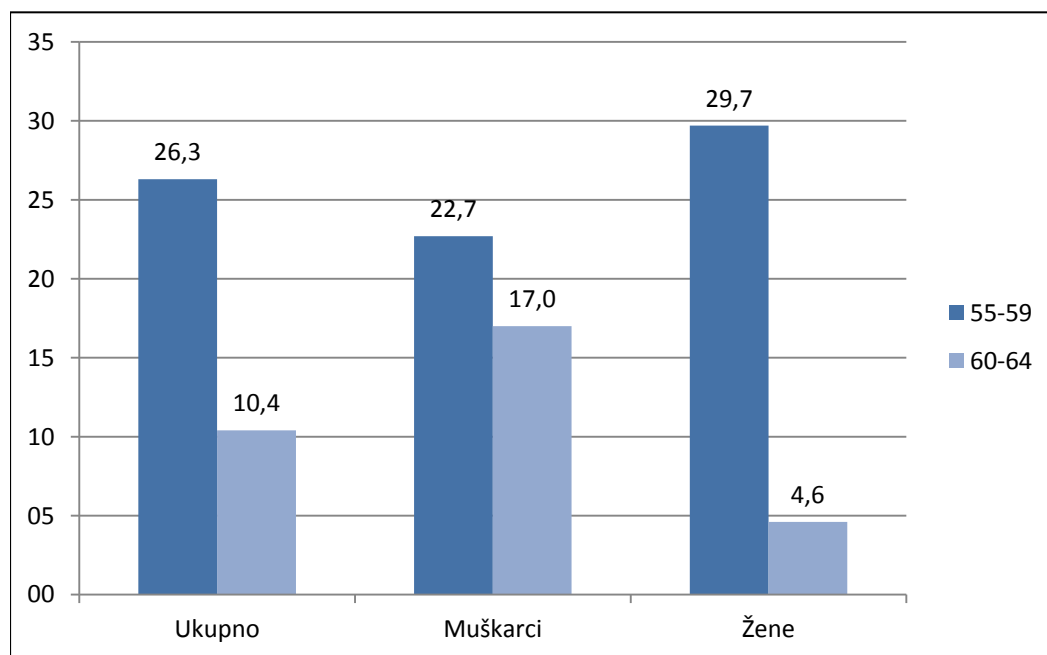
GRAFIKON 3. Stopa aktivnosti, zaposlenosti, nezaposlenosti i NEP (nisu zaposleni i nisu u penziji) u Srbiji (50-64), 2014.

Izvor: ARS, RFPIO, procene broja stanovnika-RZS

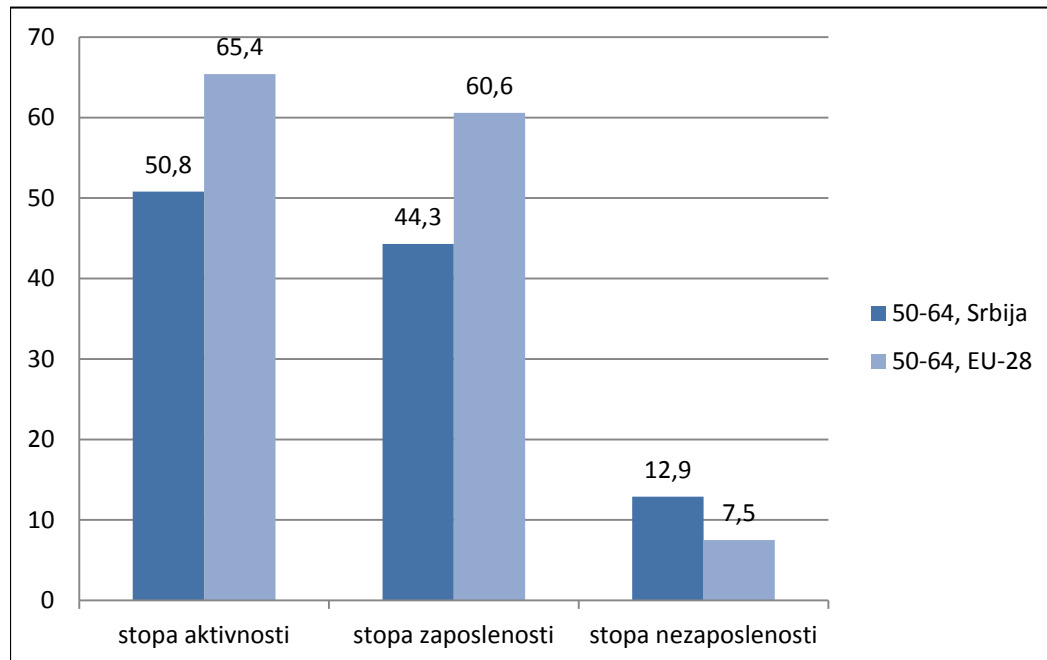
²⁴ Broj stanovnika je dat na osnovu procene RZS, broj zaposlenih na osnovu ARS, a broj penzionera RFPIO.

GRAFIKON 4. NEP po starosti i polu, 2014.

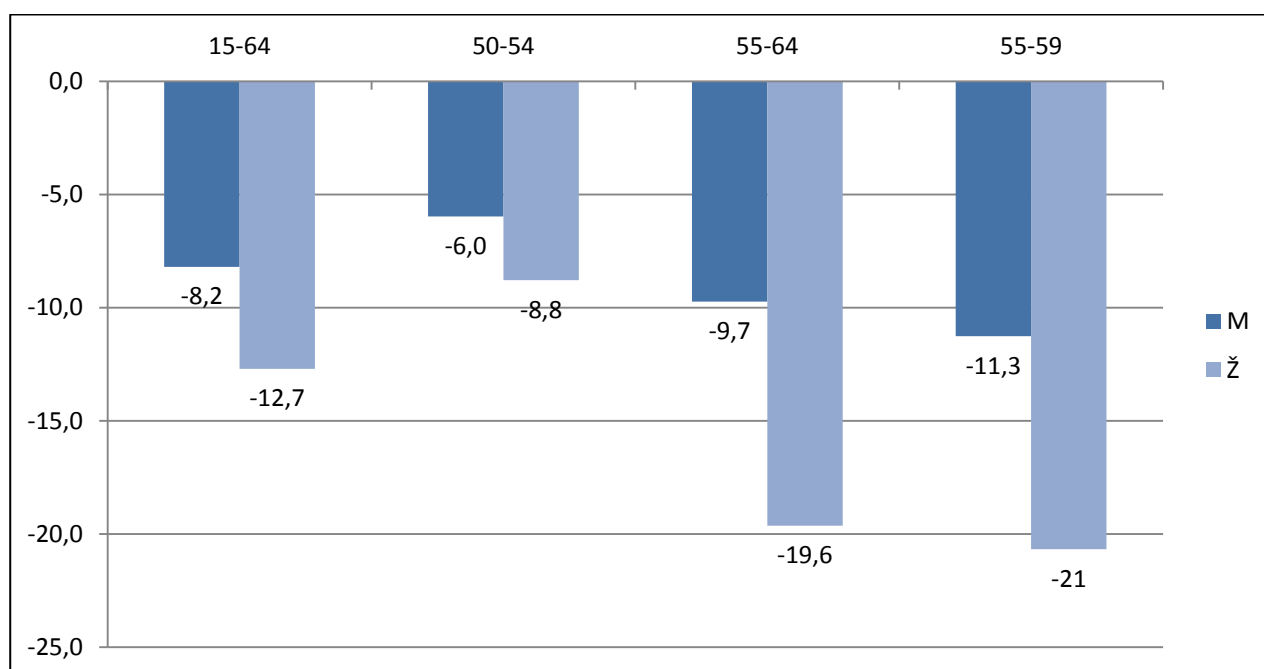
Izvor: ARS, RFPIO, procene broja stanovnika-RZS

GRAFIKON 5. Stopa aktivnosti, zaposlenosti, nezaposlenosti za starosnu grupu 50-64: Srbija i EU-28, 2014.

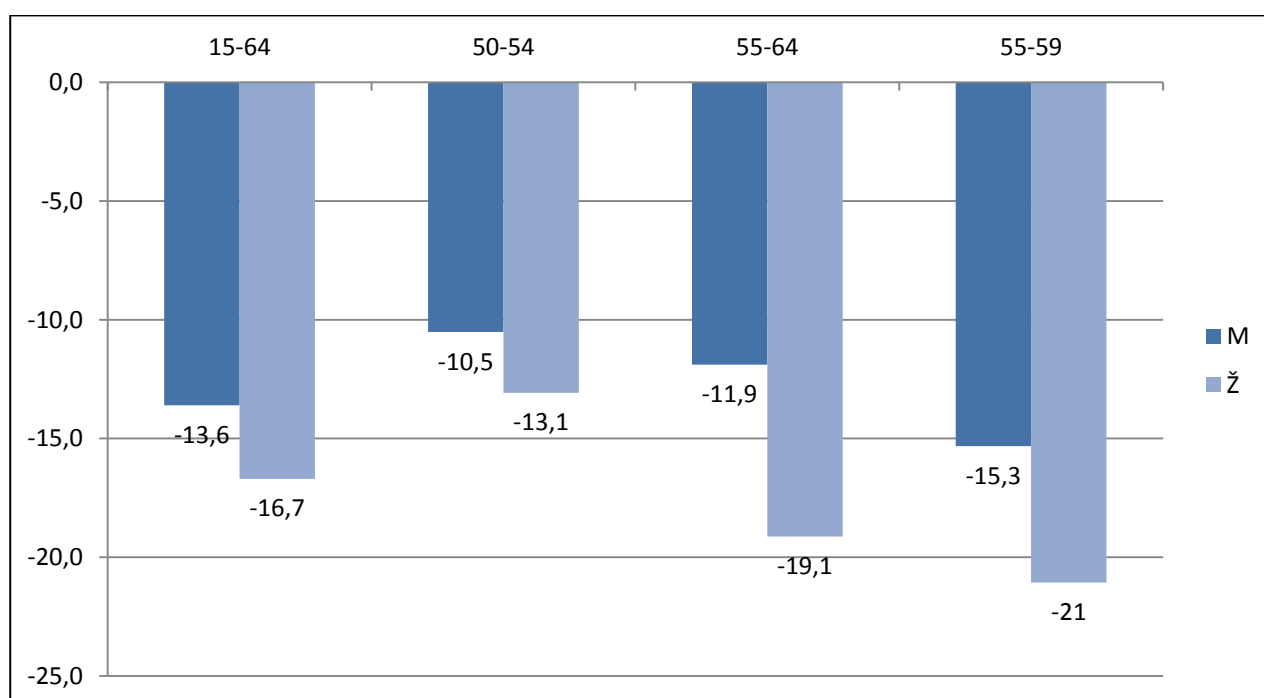

Izvor: ARS, Eurostat

GRAFIKON 6: Razlike u stopama aktivnosti između Srbije i EU po starosti i polu, 2014.

GRAFIKON 7: Razlike u stopama zaposlenosti između Srbije i EU po starosti i polu, 2014.

Izvor: ARS, Eurostat

Razlika u stopi aktivnosti između Srbije i EU-28 je veća za starije grupe stanovništva (50-64) nego za ukupno stanovništvo radnog uzrasta. Međutim, ukoliko odvojeno posmatramo starosne grupe 50-54 i 55-64, uočavamo da između njih postoji značajna razlika. U starosnoj podgrupi 50-54 razlike u stopama aktivnosti između Srbije i EU-28 su manje nego kod ukupnog

stanovništva radnog uzrasta: stopa aktivnosti muškaraca iz ove grupe je za 6 pp niža nego u EU-28, a kod žena oko 9 pp (grafikon 6). Ovaj pokazatelj kod muškaraca iz posmatrane starosne grupe je približno na nivou bivših tranzicionih zemalja - novih članica EU, sa izuzetkom Češke i Slovačke, kod kojih su stope aktivnosti u ovoj grupi više od proseka EU-28.

Slična situacija je i sa muškarcima iz starosne grupe 55-64, gde je razlika u odnosu na EU-28 na sličnom nivou kao i za ukupno stanovništvo radnog uzrasta. Aktivnost muškaraca iz starosne grupe 55-64 je za oko 10 pp niža nego u EU-28 i na sličnom nivou kao u Rumuniji, Grčkoj, Mađarskoj i Francuskoj.

Međutim, relativno veliki jaz između stopa aktivnosti u Srbiji i EU-28 u starosnoj grupi 55-64 u najvećoj meri je posledica visoke neaktivnosti žena starosti 55-64 u Srbiji: za ovu grupu razlika između Srbije i EU-28 iznosi skoro 20 pp, što je i očekivano imajući u vidu nižu starosnu granicu za odlazak u penziju za žene u odnosu na veći broj evropskih država. U okviru ove starosne grupe, razlike između Srbije i EU-28 su posebno izražene u grupi 55-59 godina.

U odnosu na zemlje EU-28, stopa zaposlenosti je izrazito niska, ali je razlika na sličnom nivou kao i kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta. Za celu starosnu grupu 50-64, stopa zaposlenosti je u Srbiji u 2014. godini bila za oko 16 pp niža nego u EU-28, dok je za stanovništvo radnog uzrasta (15-64) stopa zaposlenosti niža za 15 pp nego u EU-28. Razlika u stopama zaposlenosti između Srbije i EU-28 je ***mnogo veća kod žena nego kod muškaraca*** i ona je posebno izražena kod žena starosti 55-64 godine, što je najvećim delom ***posledica niže starosne granice za odlazak u penziju*** (grafikon 7).

Što se tiče ***stope nezaposlenosti lica starosti između 50 i 64 godine***, ona se u 2014. u EU-28 kretala od najnižih 3,9% u Velikoj Britaniji do 20,3% u Španiji, dok je ponderisani prosek za svih 28 zemalja iznosio 7,5%. Stopa nezaposlenosti u posmatranoj starosnoj grupi je ***samo u Grčkoj, Španiji i na Kipru viša nego u Srbiji*** što je rezultat velikog pogoršanja stanja na tržištu rada u te tri zemlje u toku recesije.

U pretkriznom periodu stopa nezaposlenosti stanovništva starosti 50-64 godine u Srbiji je bila viša nego u bilo kojoj zemlji EU, što je bio slučaj i kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta (15-64).

Kada posmatramo osnovna kretanja starosne grupe 50-64 na tržištu rada u periodu između 2008. i 2014. godine, razlikujemo dva perioda. U prvom, kriznom, periodu (2008-2011) vidimo značajan pad zaposlenosti, koji je praćen padom aktivnosti i rastom nezaposlenosti. U narednom periodu (2011-2014) dolazi do oporavka, ali su osnovni indikatori tržišta rada još uvek nepovoljniji u odnosu na stanje u 2008. godini. Posebno zabrinjava ***podatak*** da je ***učešće lica koja***

nisu ni u penziji ni zaposlena u grupi 50-64 na znatno višem nivou nego 2008. godine – 20,8% u 2014. u odnosu na 15,3% u 2008. godini. Porast učešća ove grupe se velikim delom može objasniti pooštavanjem uslova za penzionisanje (grafikon 8).

Kretanje indikatora u grupi 50-64 imalo je veoma sličnu putanju kao i indikatori stanja na tržištu rada za ukupno stanovništvo radnog uzrasta (15-64). Izuzetak je aktivnost žena starosti 50-54 godine, koja je u periodu 2008-2011. stagnirala. U periodu 2008-2011. u svim ostalim podgrupama (muškarci 50-54, muškarci i žene 55-64) zabeležen je pad stope aktivnosti. U svim podgrupama stopa aktivnosti je porasla u periodu 2011-2014. U odnosu na 2008. u 2014. godini stopa aktivnosti je niža samo kod muškaraca starosti 55-64 godine, dok je u svim ostalim podgrupama ona viša nego 2008. godine. Najviše je porasla aktivnost žena starosti 50-54 godine (za 5 pp).

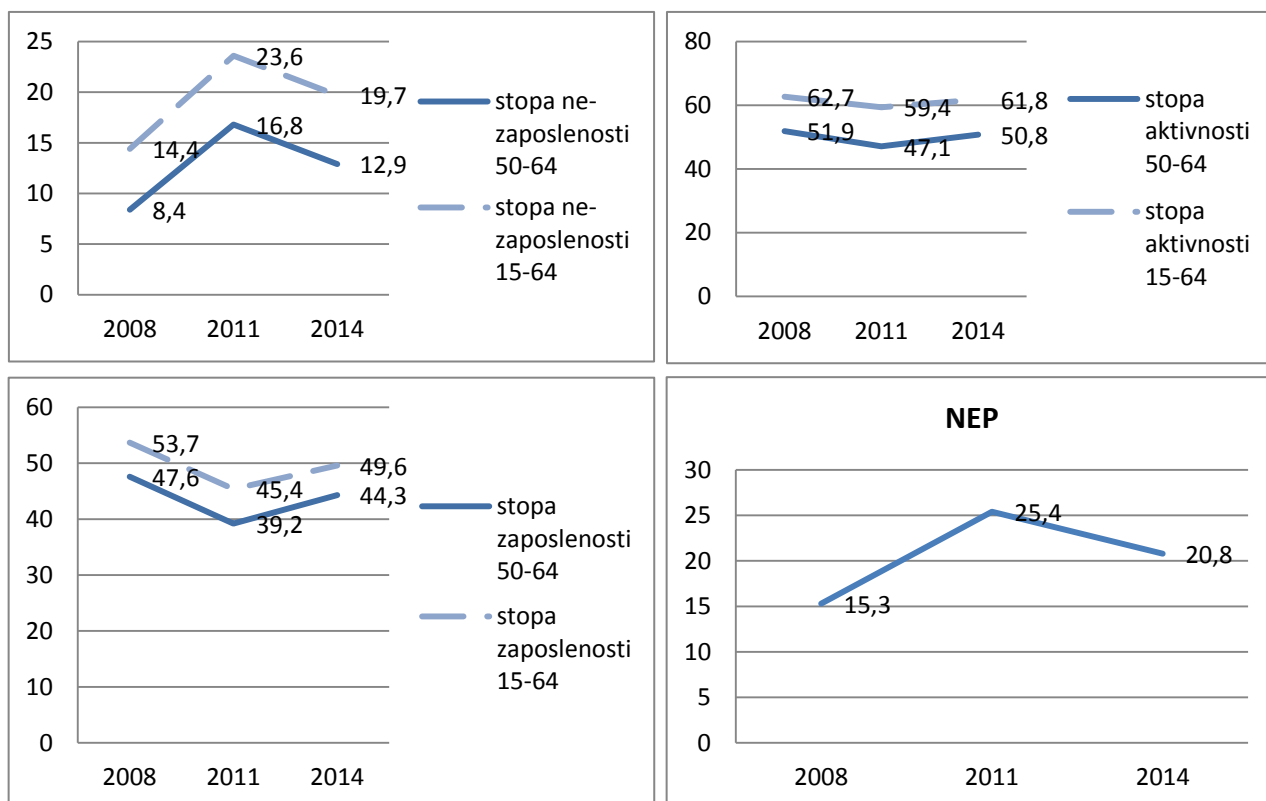
Takođe, postoje značajne razlike između kretanja stope zaposlenosti kod muškaraca i žena. Kod žena su se stope zaposlenosti oporavile nakon pada iz perioda 2008.-2011, pa su u 2014. godini na sličnom nivou kao 2008. godine. S druge strane, kod muškaraca su stope zaposlenosti niže nego 2008. godine - pad stope zaposlenosti u periodu 2008-2014. je najizraženiji kod muškaraca starosti 55-64.

Stopa nezaposlenosti starijih radnika (50-64) značajno je povećana u periodu od 2008. do 2014. godine - sa 8,4% na 12,9%²⁵. Međutim, ona je ***dalje značajno niža od ukupne stope nezaposlenosti za stanovnike radnog uzrasta*** u svim posmatranim godinama.

Prema podacima NSZ broj evidentiranih nezaposlenih lica starosti između 50 i 64 godine u periodu 2011-2014. raste za oko 5%, pri čemu se ceo porast može pripisati rastu broja nezaposlenih starosti 55-64 godine. Dok broj evidentiranih nezaposlenih u grupi 50-54 stagnira ili blago opada, u grupi 55-59 se beleži blagi rast, a u grupi 60-64 značajan rast broja evidentiranih nezaposlenih (Aneks, tabela A6). Rast broja evidentiranih nezaposlenih u starosnim grupama 55-59 i 60-64 je značajniji kod žena. Udeo žena starosti 60-64 godine u ukupnom broju registrovanih nezaposlenih je nizak (oko 12% svih prijavljenih nezaposlenih u toj starosnoj grupi).

²⁵ Prema ARS.

GRAFIKON 8: Kretanje stope aktivnosti, stope nezaposlenosti, stope zaposlenosti i učešća NEP za lica starosti 50-64 godine u periodu 2008-2014.

Izvor: ARS, RFPIO i Procene stanovništva RS prema polu, starosti i tipu naselja, RZS.

Promene u radnom statusu²⁶ u prethodnih 12 meseci prema podacima SILC iz 2014. godine u posmatranim starosnim grupama nisu bile tako česte. Samo kod žena starosti 55-64 godine 10% njih je menjalo status, dok je u ostalim podgrupama ovaj procenat varirao tek između 4% i 6% ukupnog broja lica. Kada posmatramo ukupan broj lica koja su menjala status, uočava se sledeće:

- **Kod žena starosti 55-64 godine najčešći tokovi su bili ka penziji, što je i očekivano imajući u vidu starosnu granicu.** Blizu polovine svih tokova u ovoj grupi predstavlja kretanje iz zaposlenosti u penziju, dok se 14% tokova odnosi na kretanje iz nezaposlenosti u penziju. Iz zaposlenosti u nezaposlenost je prešlo 12% žena iz ove starosne grupe koje su menjale status u posmatranoj godini.
- **Kada su u pitanju ostale podgrupe, dominira tok iz zaposlenosti u nezaposlenost** (53%²⁷ kod muškaraca starosti 50-54, 47% kod žena

starosti 50-54 godine i 39% kod muškaraca starosti 55-64 godine). Drugi po značaju, mada znatno manji, je tok iz nezaposlenosti u zaposlenost (39% kod muškaraca starosti 50-54, 29% kod žena iste starosti i 25% kod muškaraca starosti 55-64 godine).

Broj lica iz posmatranih starosnih grupa koja su zaposlena sa evidencije NSZ je u 2014. godini bio viši nego u bilo kojoj godini u periodu 2009-2014. Ipak, **učešća zaposlenih sa evidencije u ukupnom broju nezaposlenih nisu visoka** (tabela 1).

TABELA 1. Učešće lica koja su zaposlena sa evidencije Nacionalne službe za zapošljavanje (kumulativ) u broju evidentiranih nezaposlenih lica (stanje na kraju godine)

	2009.	2011.	2014.
50-54	18%	14%	20%
55-59	12%	12%	14%
60-64	9%	9%	10%
Ukupno	15%	13%	16%

Izvor: NSZ

²⁶ Posmatraju se tokovi između sledećih kategorija: zaposlen, nezaposlen, u penziji, ostali neaktivni.

²⁷ Od ukupnog broja lica koje je menjalo status.

Kada je reč o razlozima prestanka vođenja evidencije i brisanja lica starosti 50-64 godine sa evidencije NSZ, u svim posmatranim godinama (2009-2014.) **najveći procenat lica je skinut sa evidencije usled neopravdanog nejavljanja ili neodazivanja na poziv organizacije za zapošljavanje.** U 2013. i 2014. godini ovaj procenat je nešto ispod 50%, dok je u ranijim godinama on bio znatno viši. Primetno je da od 2011. godine konstantno **opada učešće lica koja su brisana sa evidencije usled nepoštovanja zakonskih odredbi.**

S druge strane, u istom periodu **raste učešće prestanka vođenja evidencije lica usled zapošljavanja na privremenim i povremenim poslovima** (18% u 2014. u odnosu na 3% u 2011. godini). Pored toga, značajniji procenat prestanka evidentiranja lica nastao je usled zapošljavanja sa punim radnim vremenom na određeno vreme (13% u 2014. godini), zasniivanja radnog odnosa sa punim radnim vremenom na neodređeno vreme (7% u 2014. godini), kao i usled činjenice da je nezaposleno lice ispunilo uslove za ostvarivanje prava na starosnu penziju, ili je ostvarilo pravo na porodičnu ili invalidsku penziju (8% u 2014. godini). Ukoliko odvojeno posmatramo starosne grupe 50-54, 55-59 i 60-64, primećuje se da je kod prestanka evidentiranja usled nekog od oblika zapošljavanja (na određeno vreme, na neodređeno vreme, ili na privremenim i povremenim poslovima) u svim oblicima zapošljavanja prisutan isti obrazac: učešća padaju sa rastom starosti. U starosnoj grupi 60-64 najčešći razlog prestanka evidentiranja (kada se izuzme nepridržavanje zakonskih odredbi) je ostvarivanje prava na penziju (21% u 2014. godini).

Ukupan broj novoprijavljenih lica starosti 50-64 godine na evidenciju NSZ je od 2012. godine u padu. Od 2011. godine prisutan je i pad učešća novoprijavljenih lica u ukupnom broju evidentiranih

nezaposlenih, što bi moglo da ukaže na usporavanje tokova ka nezaposlenosti. Podaci ARS takođe pokazuju da su i broj nezaposlenih i stopa nezaposlenosti lica starosti 50-64 godine u periodu 2011-2014. smanjeni, što je u skladu sa promenama zabeleženim u evidenciji NSZ. Ipak, u tumačenju tokova ka nezaposlenosti samo na osnovu broja novoprijavljenih lica na evidenciju NSZ potrebna je obazrivost, s obzirom na veliku razliku između broja objektivno nezaposlenih prema ARS i broja evidentiranih nezaposlenih prema NSZ. Takođe, potrebno je imati u vidu i da podaci ARS pokazuju da je učešće objektivno nezaposlenih koji su prijavljeni na evidenciju NSZ između 2008. i 2014. godine opalo, što ukazuje na produbljene razlike između objektivnog kretanja nezaposlenosti i promena na koje ukazuje evidencija NSZ.

Pregled razlika stope nezaposlenosti, stope zaposlenosti, stope aktivnosti i procenta ranjive zaposlenosti u grupama 50-64 i 15-64 prikazan je u tabeli 2.

I pored rasta stope nezaposlenosti u starosnoj grupi 50-64 u periodu 2008-2011, i činjenice da je ona u 2014. godini i dalje viša nego na početku posmatranog perioda, uočava se da su i promene i visina ovog pokazatelja u starosnoj grupi 50-64 nešto bolje nego kada se posmatra ukupno stanovništvo radnog uzrasta (15-64). **Pad stope zaposlenosti i stope aktivnosti je u periodu 2008-2011. bio veći kod starosne grupe 50-64 nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta, ali je i oporavak ovih pokazatelja u periodu 2011-2014. bio nešto bolji.** S druge strane, **učešće ranjive zaposlenosti je znatno veće kod starijeg stanovništva nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta.** Promene u učešću ranjive zaposlenosti (pad u prvom posmatranom periodu i rast u drugom) su znatno izražene kod starijeg stanovništva.

TABELA 2. Ranjivost starosne grupe 50-64

	Stopa nezaposlenosti 50-64 - stopa nezaposlenosti 15-64, u pp	Stopa zaposlenosti 50-64 - stopa zaposlenosti 15-64, u pp	Stopa aktivnosti 50-64 - stopa aktivnosti 15-64, u pp	Procenat ranjive zaposlenosti 50-64 - procenat ranjive zaposlenosti 15-64, u pp
ARS 2008	-6,0	-6,1	-10,8	11,0
ARS 2011	-6,8	-6,2	-12,3	7,0
ARS 2014	-6,8	-5,3	-11,0	11,0

6. PROFILI OSNOVNIH KATEGORIJA NA TRŽIŠTU RADA: ZAPOSLENI, NEZAPOSLENI, NEAKTIVNI

6.1. Profil zaposlenih lica starosti između 50 i 64 godine

U obrazovnoj strukturi zaposlenih lica starosti između 50 i 64 godine dominiraju zaposleni sa srednjoškolskim obrazovanjem, dok oko 25% njih ima završenu višu i visoku školu (Aneks, grafikon A7).

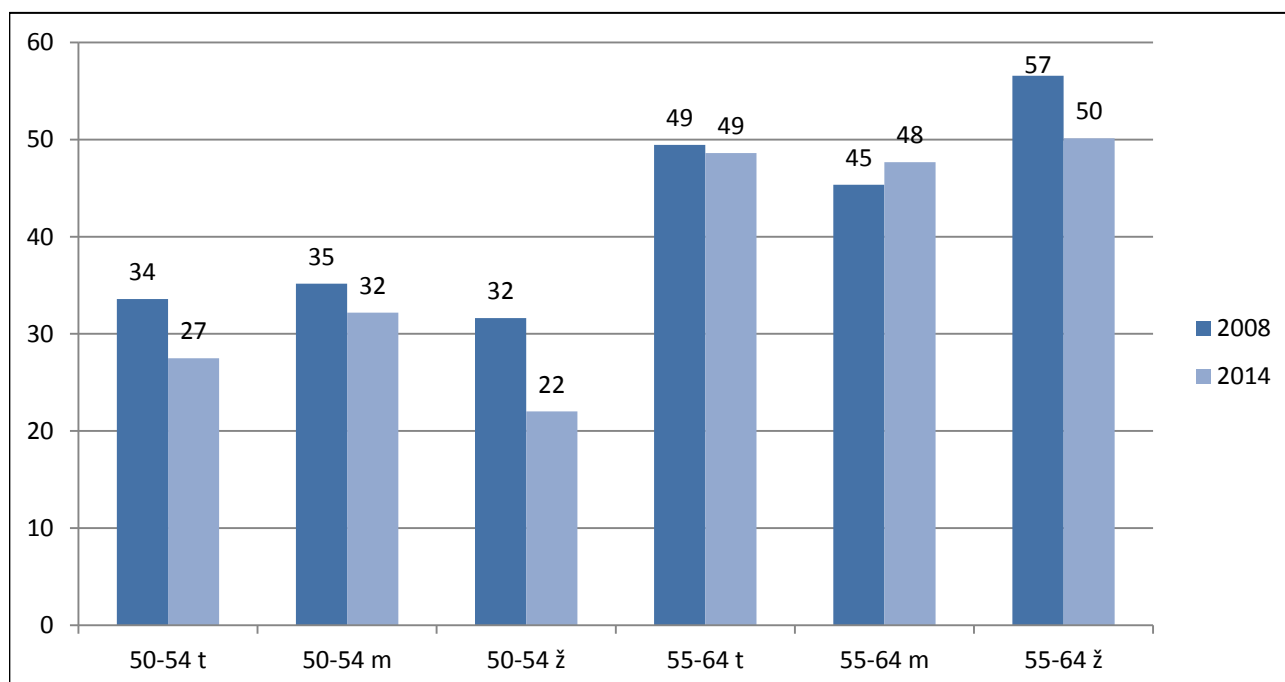
Obrazovna struktura zaposlenih iz podgrupe starosti 50-54 je slična obrazovnoj strukturi svih zaposlenih starijih od 15 godina. Prema podacima iz 2014. godine u grupi 50-54 oko 16% žena i 18% muškaraca ima osnovno i manje od osnovnog obrazovanja. Obrazovna struktura **zaposlenih starosti 55-64, posebno žena, je značajno lošija** (40% žena bez škole, sa nepotpunom osnovnom i sa osnovnom školom, kao i 26% muškaraca). Istovremeno, u obe starosne grupe je u 2014. veće učešće žena nego muškaraca sa višom školom i fakultetom.

U 2014. godini **najveći deo zaposlenih (45%) radio je u privatnom registrovanom sektoru svojine**

dok je u državnom sektoru radilo 42% zaposlenih u starosnoj grupi 50-54 i 30% u grupi 55-64 (grafikon A8). U odnosu na 2008. godinu učešće zaposlenih u državnom sektoru svojine je povećano, posebno u starosnoj grupi 50-54, što je verovatno posledica većeg broja otpuštanja u privatnom sektoru tokom krize.

U starijem kontingentu (55-64) učešće zaposlenih u privatnoj neregistrovanoj svojini je izuzetno visoko (23%) i znatno je veće nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta kod kojeg ono iznosi 12,5%. To može da znači da su starija lica više primorana da prihvataju bilo kakav posao, pa i kod neregistrovanog poslodavca. Kada starosni kontingent 55-64 razdvojimo na dva dela (55-59 i 60-64), uočavamo da je učešće zaposlenih u privatnom neregistrovanom sektoru svojine više u starosnoj grupi 60-64 (31% naspram 18% u grupi 55-59). Dakle, skoro trećina zaposlenih lica starosti 60-64 godine je zaposlena u privatnom neregistrovanom sektoru svo-

GRAFIKON 9: Učešće ranjive zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti, 2008-2014, ARS.

jine. Učešće zaposlenih u privatnom neregistrovanom obliku svojine je na sličnom nivou kao 2008. godine osim kod žena starosti 50-54, gde je ono značajno smanjeno (sa 14% u 2008. na 9% u 2014).

Najveći deo zaposlenih je zaposlen u sektoru usluga (grafikon A9), pri čemu je učešće zaposlenih žena u sektoru usluga veće nego kod muškaraca. Učešće zaposlenih u poljoprivredi je veće u starijoj podgrupi (55-64), s tim da je razlika između posmatranih starosnih grupa znatno izraženija kod žena (36% zaposlenih žena starosti 55-64 u odnosu na 13% zaposlenih žena starosti 50-54). U odnosu na 2008. godinu učešće zaposlenih u poljoprivredi je u 2014. smanjeno sa 23% u grupi 50-54 i 40% u starosnoj grupi 55-64 na 17% i 33% (respektivno), s tim da je smanjenje učešća zaposlenih u poljoprivredi znatno izraženije kod žena nego kod muškaraca. Razlike u strukturi zaposlenih muškaraca i žena iz dve posmatrane starosne grupe (50-54 i 55-64) po sektorima delatnosti prikazane su u Aneksu, A10.

Struktura zaposlenih prema profesionalnom statusu (Aneks, A11) u starosnoj grupi 50-54 je slična strukturi ukupnog zaposlenog stanovništva radnog uzrasta (15-64) – dominiraju zaposleni radnici (oko 70%), samostalaca bez zaposlenih i pomažućih članova je oko 25% dok je udeo samostalaca sa zaposlenima zanemarljiv (oko 3-4%). **U starijoj starosnoj grupi (55-64) učešće zaposlenih za platu je niže (oko 50%), dok je učešće samostalnih bez zaposlenih i pomažućih članova domaćinstva značajno više (45%).** Učešće pomažućih članova domaćinstva je u obe posmatrane starije starosne grupe (50-54 i 55-64) znatno više kod žena nego kod muškaraca, dok je učešće samostalnih bez zaposlenih više kod muškaraca.

Kada se gleda celokupna starosna grupa 50-64, između 2008. i 2014. godine ne vide se značajnije promene u strukturi prema profesionalnom statusu. Ipak, ukoliko se posmatraju odvojeno periodi 2008-2011. i 2011-2014, uočava se da je **u prvom periodu došlo do poboljšanja strukture zaposlenih** (rast učešća zaposlenih za platu praćen padom učešća pomažućih članova domaćinstva i samostalnih bez zaposlenih), **dok je u periodu 2011-2014. došlo do pogoršanja strukture** (uz pad učešća zaposlenih za platu, rast učešća samostalnih bez zaposlenih i neznatan rast učešća pomažućih članova domaćinstva). Takođe, ukoliko posmatramo odvojeno pojedinačne starosne grupe, primećujemo da je u svakoj od njih došlo do rasta ranjive zaposlenosti. Ove **promene su znatno**

izraženije u starijim starosnim grupama nego kada se posmatra ukupno stanovništvo radnog uzrasta, gde su promene strukture mnogo blaže. Ovakvo kretanje u prvom posmatranom periodu može se objasniti činjenicom da je prilagođavanje na početku krize bilo u velikoj meri sprovedeno u segmentu ranjive zaposlenosti. Studija Matković et al. (2010) takođe ističe problem postojanja dualnog tržišta rada u Srbiji: sekundarni segment tržišta obuhvata individualnu poljoprivredu, samozaposlene, sivu ekonomiju i sl. – prema ovom istraživanju, upravo taj segment snosio je pretežan deo tereta prilagođavanja krizi nakon njenog otpočinjanja²⁸.

Ukoliko **ranjivu zaposlenost** definišemo kao “sve vrste zaposlenosti osim zaposlenosti za platu”²⁹, uočavamo da je **učešće ranjive zaposlenosti relativno visoko, posebno u starosnoj grupi 55-64**. Visina i promene učešća ranjive zaposlenosti prikazane su na grafikonu 9.

Iako je u periodu 2008–2014. učešće ranjive zaposlenosti smanjeno za sve posmatrane podgrupe, osim za muškarce starosti 55-64, ono je i dalje veoma visoko, posebno za starosnu grupu 55-64 (oko 50%). Učešće ranjive zaposlenosti definisane na ovaj način u EU-28 u 2014. je na znatno nižem nivou: 18% u starosnoj grupi 50-54 i 22% u grupi 55-64.

Većina zaposlenih za platu starosti 50-64 u 2014. godini zaposlena je na neodređeno vreme (90% u obe posmatrane starosne podgrupe), mada je u odnosu na 2008. to učešće smanjeno (za 5 pp za grupu 50-54 i 3 pp za grupu 55-64). U 2008. godini nije bilo značajnijih razlika između žena i muškaraca, dok se u 2014. primećuje da su ugovori na neodređeno vreme nešto češći kod žena.

Procenat zaposlenih koji imaju ugovore sa agencijama za privremeno zapošljavanje je izuzetno nizak i iznosi oko 1% za starosnu grupu 50-54 i oko 0,3% u grupi 55-64.

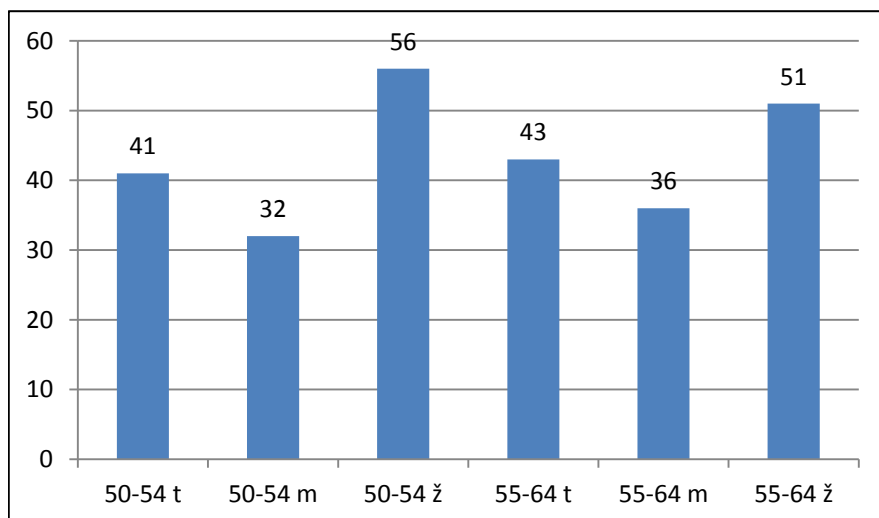
Među „**privremeno zaposlenim**”³⁰ kojih je u posmatranoj starosnoj grupi oko 10%, najčešći razlog takvog statusa je činjenica da ne mogu da nađu posao na

²⁸ Matković, G, Mijatović, B, Petrović, M. (2010): Uticaj krize na tržište radne snage i životni standard u Srbiji, CLDS str. 35.

²⁹ Alternativna definicija je učešće samozaposlenih lica bez zaposlenih i pomažućih članova domaćinstva u ukupnom broju zaposlenih. U ovom radu učešće ranjive zaposlenosti je računato kao zbir samozaposlenih i pomažućih članova domaćinstva podeljen sa ukupnim brojem zaposlenih.

³⁰ Pod *privremenim zaposlenjem* podrazumeva se rad na određeno vreme, sezonski i povremeni rad.

GRAFIKON 10. Učešće zaposlenih u privatnoj neregistrovanoj svojini sa radnim vremenom kraćim od punog, 2014, ARS.

neodređeno vreme. U starosnoj grupi 55-64 značajan razlog je i nedostatak želje za poslom na neodređeno vreme, posebno kod žena. **Od ukupnog broja privremeno zaposlenih, u obe starosne grupe nešto više od 40% se u ovom statusu nalazi duže od tri godine** (Aneks, grafikon A12). Istovremeno, oko 40% privremeno zaposlenih u obe starosne grupe je u ovom statusu godinu dana i kraće. Osim u grupi žena starosti 55-64 godine, **učešće privremeno zaposlenih koji se u ovom statusu nalaze duže od tri godine je u odnosu na 2008. godinu značajno povećano**.

U 2014. godini najveći deo zaposlenih radio je puno radno vreme. U državnom sektoru svojine učešće

zaposlenih sa radnim vremenom kraćim od punog u posmatranim starosnim grupama je zanemarljivo i kreće se od 1 do 2%. U privatnoj registrovanoj svojini 6% zaposlenih starosti 50-54 godine ima radno vreme kraće od punog, dok u starosnoj grupi 55-64 radno vreme kraće od punog ima 10% zaposlenih muškaraca i 23% zaposlenih žena.

Kod zaposlenih **u privatnoj neregistrovanoj svojini** situacija je znatno drugačija u odnosu na ostale sektore svojine - **učešće zaposlenih sa radnim vremenom kraćim od punog se u pojedinčnim posmatranim grupama**

kreće od 32% kod muškaraca starosti 50-54 godine do 56% kod žena iste starosti (grafikon 10).

U obe starosne grupe učešće žena sa radnim vremenom kraćim od punog u ukupnom broju zaposlenih žena je veće nego kod muškaraca.

Učešće zaposlenih bez prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor je visoko, posebno u starosnoj grupi 55-64 (grafikon 11). Nepoštovanje prava vezanih za bolovanje i godišnji odmor je nešto učestalije nego nedostatak prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje u obe starosne grupe. **U najtežoj poziciji su žene između 55 i 64 godine: 47% zaposlenih iz**

GRAFIKON 11. Poštovanje prava iz radnog odnosa, 2014, ARS.

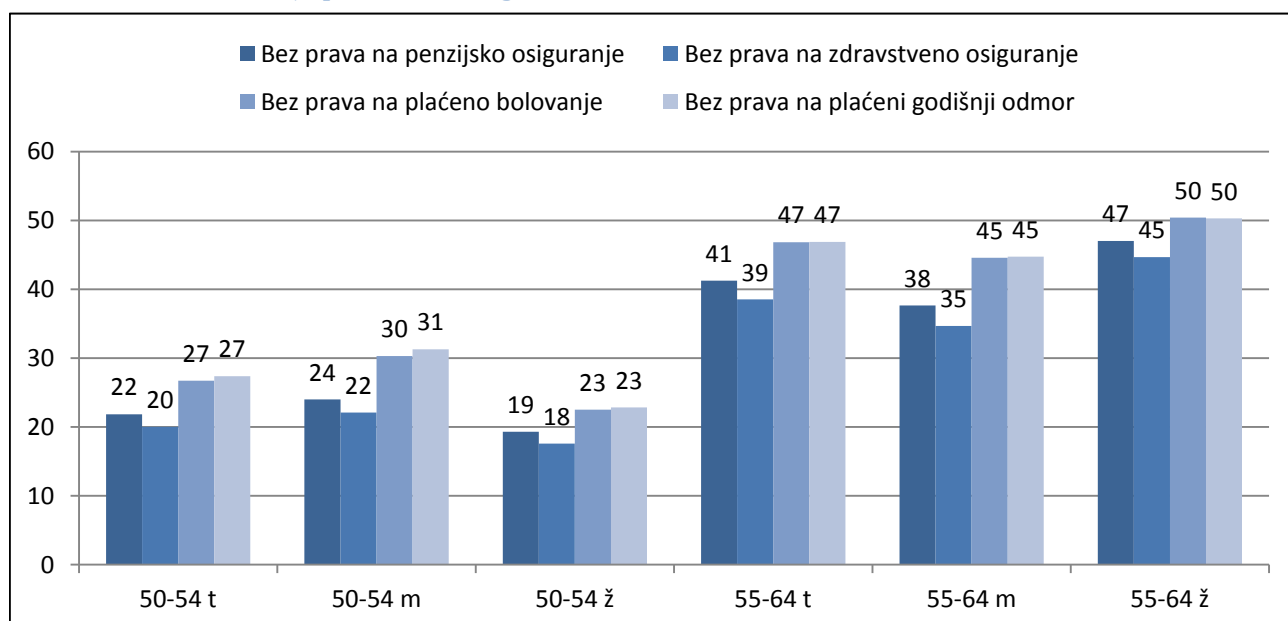
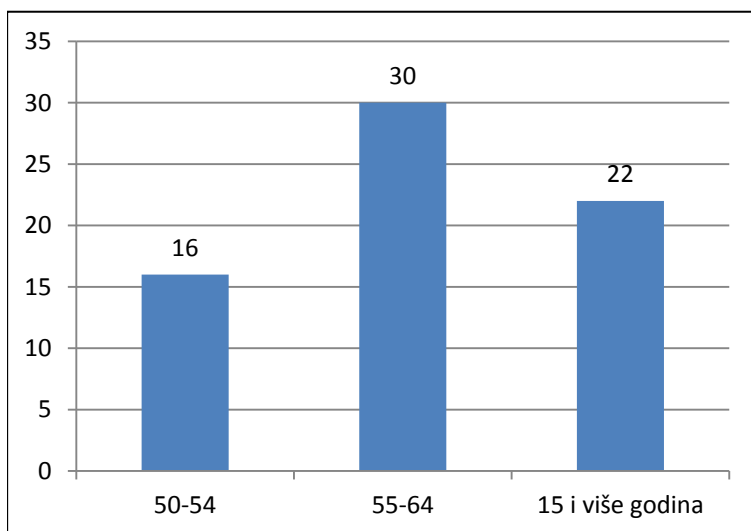

TABELA 3. Poštovanje prava iz radnog odnosa prema obliku svojine za starosnu grupu 50-64, 2014, ARS.

	% zaposlenih u određenom obliku svojine		
	Privatna registrovana svojina	Privatna neregistrovana svojina	Državna svojina
Bez prava na penzijsko osiguranje	32%	96%	0,3%
Bez prava na zdravstveno osiguranje	29%	91%	0,3%
Bez prava na plaćeno bolovanje	42%	99%	1%
Bez prava na plaćeni godišnji odmor	43%	99%	1%

GRAFIKON 12. Učešće neformalne zaposlenosti, 2014, ARS.

ove grupe nema prava vezana za penzijsko osiguranje, 45% nema prava iz zdravstvenog osiguranja, a 50% njih nema pravo na plaćeno bolovanje i godišnji odmor³¹.

Učešća zaposlenih bez prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i plaćen godišnji odmor i bolovanje u pojedinačnim oblicima svojine prikazana su u tabeli 3. Pored očekivano visokog procenta u privatnoj neregistrovanoj svojini i zanemarljivog učešća zaposlenih koja nemaju navedena prava u državnoj svojini, **primećuje se često nepoštovanje prava zaposlenih starosti 50-64 godine u privatnoj registrovanoj svojini.**

³¹ Navedeni procenti se odnose samo na prava koja proističu iz radnog odnosa. Postoji mogućnost da zaposleni koji ne ostvaruju određena prava iz radnog odnosa (npr. pravo na zdravstveno ili penzijsko osiguranje), ove vrste osiguranja ostvare na druge načine, koji nisu vezani za radni odnos, npr. samostalnom uplatom doprinosa.

Učešće neformalne zaposlenosti³² u ukupnom broju zaposlenih u starosnoj grupi 50-54 je niže od stope neformalne zaposlenosti za ukupno stanovništvo starosti 15 i više godina (grafikon 12). Ipak, u grupi 55-64 učešće neformalne u ukupnoj zaposlenosti je znatno više i iznosi 30% u 2014. godini. Udeo neformalne zaposlenosti u ovoj starosnoj grupi je znatno veći kod žena nego kod muškaraca. U 2011. godini učešće neformalne zaposlenosti za žene je iznosilo 35% (naspram 20% kod muškaraca), a u 2014. se ovaj jaz dodatno produbio: udeo neformalne zaposlenosti kod žena starosti 55-64 godine iznosio je 40%, a kod muškaraca 24%.

Struktura neformalne zaposlenosti značajno se razlikuje kod muškaraca i žena u obe starije starosne grupe: dok kod žena najveće učešće imaju pomažući članovi domaćinstva³³, kod muškaraca dominiraju samozaposleni bez radnika, s tim da je ova razlika izraženija u starosnoj grupi 55-64 (Aneks, grafikon A13).

Ukoliko posmatramo koliko se primalaca penzija javlja u okviru ukupnog broja lica čiji je subjektivni status

³² Stopa neformalne zaposlenosti predstavlja udeo lica koja rade bez formalnog ugovora o radu u ukupnom broju zaposlenih. Ova kategorija obuhvata zaposlene u neregistrovanim firmama, zaposlene u registrovanim firmama, ali bez formalnog ugovora o radu i bez socijalnog i penzionog osiguranja, kao i neplaćene pomažuće članove domaćinstva. Pomažući članovi domaćinstva su lica koja su pomagala drugom članu porodice u vođenju porodičnog posla ili poljoprivrednog gazdinstva a da nisu bila plaćena za taj rad.

³³ S obzirom na činjenicu da je preko 70% pomažućih članova domaćinstva u starosnoj grupi 50-64 u delatnosti poljoprivrede, verovatno je najveći broj žena iz ove grupe takođe u ovoj delatnosti.

TABELA 4. Visina mesečnih primanja zaposlenih za platu u posmatranim starosnim grupama, SILC, 2014.

	50-54 m	50-54 ž	55-64 m	55-64 ž	15-64 m	15-64 ž
Plata niža od iznosa najniže penzije u decembru 2013. (13.221,9 RSD)	9%	8%	9%	7%	8%	8%
Između najniže penzije i prosečne penzije za kategoriju zaposlenih u 2013. (13.221,9 - 25.976 RSD)	21%	30%	23%	23%	26%	32%
Između prosečne penzije za kategoriju zaposlenih i prosečne zarade bez poreza i doprinosa u 2013. (25.976-43.932 RSD)	38%	36%	37%	31%	40%	37%
Više od prosečne zarade bez poreza i doprinosa u 2013. (43.932 RSD)	31%	26%	31%	39%	26%	23%

“zaposlen”, primećujemo da je taj broj značajniji samo kod žena starosti 55-64 i da njihovo učešće u ukupnom broju zaposlenih iznosi 8%. S obzirom na činjenicu da je slika zaposlenih žena starosti 55-64 godine veoma loša (visok udeo ranjive zaposlenosti, često nepoštovanje prava iz radnog odnosa i veoma visoko učešće u neformalnoj zaposlenosti), ova činjenica može da ukazuje da **“loša zaposlenost” u ovoj starosnoj grupi najverovatnije ne proističe iz aktivnosti žena koje su u penziji**, a istovremeno su zaposlene u neformalnom sektoru u cilju obezbeđenja dodatnih prihoda. Drugim rečima, 92% zaposlenih žena³⁴ iz ove starosne grupe ne prima penziju, i najveći deo ove grupe se verovatno nalazi u okviru “loše zaposlenosti”. Na isti zaključak navode i podaci ARS 2014. koji pokazuju da je oko 9% lica starosti 50-64 godine čiji je subjektivni status *penzioner* objektivno zaposleno, pri čemu je učešće zaposlenih među ženama starosti 55-64 godine čiji je subjektivni status *penzioner* oko 8%.

Distribucija visine primanja zaposlenih za platu prikazana je u tabeli 4. Većina zaposlenih za platu ima prosečna mesečna primanja na nivou između prosečne penzije u osiguranju zaposlenih i prosečne zarade bez poreza i doprinosa. U odnosu na distribuciju visine primanja svih lica radnog uzrasta, zaposleni za platu iz starijih kategorija u proseku nisu u lošijoj poziciji. Ipak, neophodno je imati na umu

da je učešće zaposlenih za platu u starijim starosnim grupama (55-64) relativno nisko: 52% za muškarce i 50% za žene iz ove starosne grupe (tabela A11).

Takođe, zabrinjava podatak da između 7 i 9% zaposlenih za platu koji pripadaju ovim starosnim grupama ima primanja niža od najniže penzije.

Distribucija prosečnih mesečnih primanja zaposlenih sa privremenim ugovorima je bila lošija nego kod zaposlenih sa ugovorima na neodređeno vreme.³⁵

Distribucija primanja samozaposlenih³⁶ po posmatranim starosnim grupama prikazana je u tabeli 5. Prema dobijenim podacima, izuzetno veliki udeo samozaposlenih ima prosečni mesečni dobitak koji je niži od 30.000 RSD, dok je distribucija prihoda lošija nego kod lica zaposlenih za platu. U svim starosnim grupama primetno je da više nivoe primanja češće imaju muškarci u odnosu na žene.

³⁵Veliki broj zaposlenih i na neodređeno vreme i sa privremenim ugovorima je prijavio prihode o.

³⁶Na osnovu varijable *Cash benefits or losses from self-employment*, SILC, 2014. Osnova za obračun su podaci na godišnjem nivou, uz pretpostavku da je zaposleni radio svih 12 meseci. Ukupan broj posmatranih lica se odnosi na zbir kategorija *Self-employed working full-time - including family worker* i *Self-employed working part-time - including family worker*, na osnovu subjektivnog trenutnog ekonomskog statusa.

³⁴Gledano prema subjektivnom statusu.

TABELA 5. Distribucija prosečnih mesečnih primanja samozaposlenih, SILC, 2014.

	50-54		55-64		15-64	
	m	ž	m	ž	m	ž
Gubitak	11%	6%	5%	1%	5%	4%
0	25%	43%	27%	54%	28%	50%
Dobitak						
Do 15.000	26%	27%	32%	26%	26%	21%
Od 15.000 do 30.000	20%	16%	18%	8%	18%	15%
Od 30.000 do 50.000	10%	6%	10%	7%	13%	9%
Više od 50.000	8%	2%	9%	3%	9%	3%

6.2. Profil nezaposlenih lica između 50 i 64 godine

U starosnoj grupi 50-54 u 2014. godini udeo muškaraca i žena u ukupnom broju nezaposlenih je na približno istom nivou. Međutim, u starosnoj grupi 55-64, udeo nezaposlenih žena je nizak i iznosi 30%. Zbog malog broja i nepouzdanje procene broja nezaposlenih žena u ARS 2014, deo analize nezaposlenih će se bazirati na ukupnim podacima za muškarce i žene.

Obrazovna struktura nezaposlenih prikazana je u Aneksu na grafikonu A14. Većina nezaposlenih u obe starosne grupe ima srednju školu, dok je procenat nezaposlenih sa višim i visokim nivoom obrazovanja nešto veći u starosnoj grupi 55-64 (grafikon A14).

Struktura nezaposlenih u posmatrane dve starosne grupe je slična. U obe starosne grupe oko petina nezaposlenih je sa osnovnom školom, nepotpunom osnovom školom i bez obrazovanja. Većina nezaposlenih u obe posmatrane grupe ima srednjoškolsko obrazovanje (preko 60%).

Učešće veoma duge nezaposlenosti³⁷ je visoko i iznosi 53% u grupi starosti 50-54 i 59% u starosnoj grupi 55-64. Učešće nezaposlenih koji traže po-

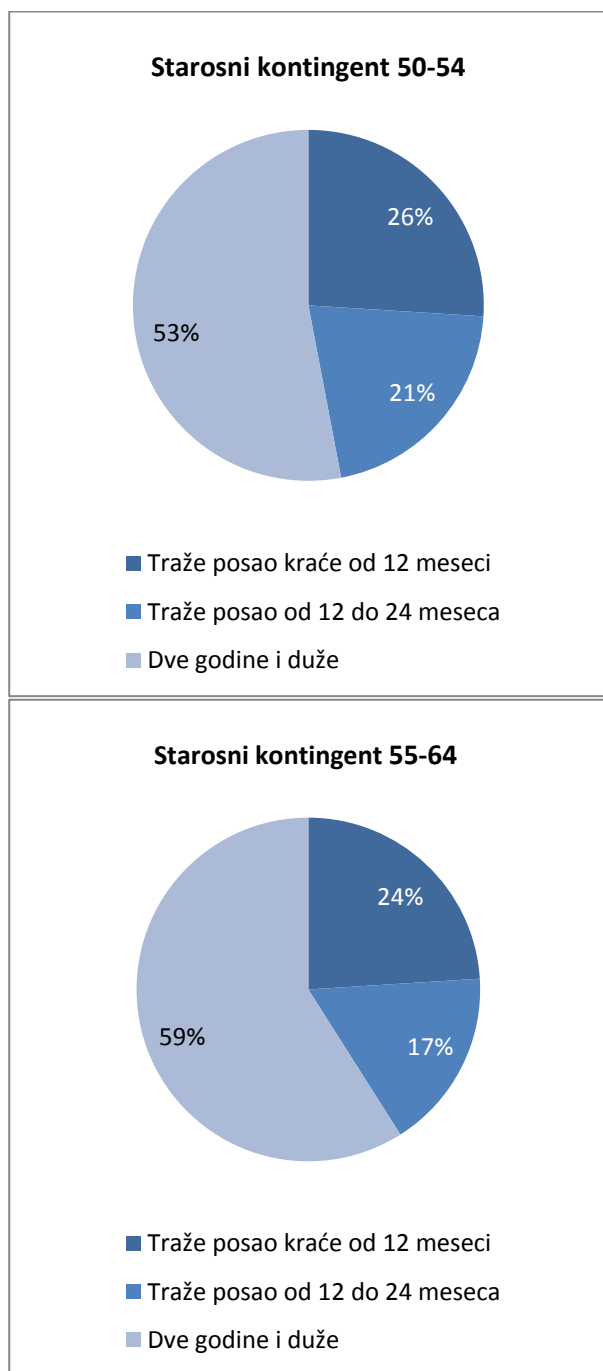
sao dve godine i duže je u periodu 2008-2014. smanjeno u starosnoj grupi 50-54 (sa 66% u 2008. na 53% u 2014.), dok je u grupi 55-64 između 2008. i 2011. ovaj udeo porastao sa 63% na 70%, a zatim opao na 59% u 2014. godini. Učešće veoma duge nezaposlenosti u celoj grupi 50-64 godine u 2014. godini iznosi 56%, dok je u isto vreme ono u EU-28 bilo za 14 pp niže.

U obe posmatrane starosne grupe većina nezaposlenih bi prihvatila posao bez obzira na vrstu radnog vremena (oko 60%). Oko 20% nezaposlenih traži isključivo posao sa punim radnim vremenom, dok bi 15% i pored toga što traži posao sa punim radnim vremenom prihvatilo da radi i sa radnim vremenom kraćim od punog. U obe posmatrane starosne grupe najveći broj nezaposlenih tražio je posao preko prijatelja, rođaka, sindikata i dr. (81% nezaposlenih starosti 50-54 i 78% nezaposlenih starosti 55-64) i preko NSZ (76% nezaposlenih starosti 55-64 i 81% nezaposlenih starosti 50-54). Minimalna zarada za koju bi pristali da rade je između 20.000 i 29.999 RSD za 58% nezaposlenih starosti 50-54 godine i 51% nezaposlenih iz grupe 55-64. Za manje od 20.000 RSD pristalo bi da radi 23% nezaposlenih iz podgrupe 50-54 i 29% nezaposlenih iz starosnog kontingenta 55-64 godine.

Samo 25% lica koja su prema ARS registrovana u NSZ i primaju naknadu za nezaposlene mogu da se svrstaju u kategoriju nezaposlenih prema

³⁷Veoma duga nezaposlenost (very long-term unemployment) se definiše kao nezaposlenost koja traje duže od dve godine.

GRAFIKON 13. Dužina traženja posla, 2014, ARS.

standardima MOR-a (tabela 6). Veliki procenat nezaposlenih koji primaju naknade za nezaposlene pripada kontingentu objektivno neaktivnih (60%), dok je 15% njih objektivno zaposleno. Ovakva struktura primalaca naknade za nezaposlene govori o tome da postoji prostor za poboljšanje targetiranosti naknada, kao i potreba za intenzivnijom aktivacijom primalaca naknade za nezaposlene.

U 2011. godini učešće objektivno nezaposlenih u ukupnom broju lica koja primaju naknadu u NSZ je iznosilo 33%, što ukazuje i na **smanjenje aktivnosti primalaca naknade** (2011. godine 51% primalaca naknade je bilo neaktivno, da bi njihov udeo porastao na 60% u 2014. godini). Među registrovanim nezaposlenim licima starosti 50-64 godine u NSZ koji ne primaju naknadu za nezaposlene udeo neaktivnih je niži (44%), a udeo zaposlenih i nezaposlenih po standardima MOR viši nego kod primalaca naknade.

Udeo objektivno nezaposlenih koji su registrovani u NSZ i primaju naknadu je 7,9%. Istovremeno, 68,4% nezaposlenih je registrovano u NSZ i ne prima naknadu za nezaposlene (tabela 7).

Obuhvat objektivno nezaposlenih naknadom za nezaposlene iz starosne grupe 50-64 je veoma nizak: prema podacima iz ARS u 2014. godini samo 7,9% objektivno nezaposlenih je primalo naknadu. U 2008. godini je prema istom izvoru obuhvat iznosio 11%, a u 2011. godini 12%. Istovremeno opada udeo nezaposlenih koji su registrovani u NSZ i ne primaju naknadu (sa 73% u 2008. godini na 68% u 2014. godini). Prema podacima NSZ, obuhvat naknade za nezaposlene je još niži (Aneks, tabela A15). Potrebno je imati na umu razlike u metodologiji i definiciji nezaposlenih u ARS i prema podacima NSZ: dok ARS obuhvata objektivno nezaposlene prema standardima MOR, podaci NSZ se odnose na sva lica koja su u NSZ evidentirana kao nezaposlena.

TABELA 6. Primaoci naknade NSZ i registrovani u NSZ koji ne primaju naknadu prema objektivnom statusu na tržištu rada, 2014. ARS

Status na tržištu rada, ARS	Registrovani u NSZ i primaju naknadu (prema ARS)	Registrovani u NSZ i ne primaju naknadu (prema ARS)
Zaposleni	15%	26%
Nezaposleni	25%	30%
Neaktivni	60%	44%

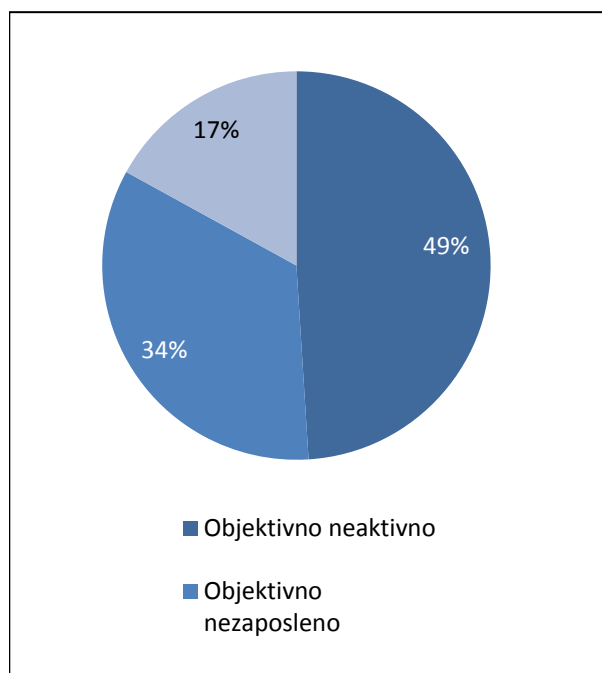
TABELA 7. Udeo objektivno nezaposlenih koji primaju naknadu NSZ i udeo objektivno nezaposlenih koji su registrovani u NSZ, ali ne primaju naknadu, 2014. ARS

	Registrovani u NSZ i primaju nadoknadu	Registrovani u NSZ i ne primaju nadoknadu
Objektivno nezaposleni	7,9%	68,4%

Prema podacima SILC iz 2014. godine prosečna mesečna visina naknade, dobijena na osnovu ukupnih godišnjih primanja po ovom osnovu, je za 45% korisnika iz starosne grupe 50-64 iznosila između 10.000 i 20.000 RSD, dok je 35% primalaca naknade imalo prosečnu mesečnu naknadu u visini do 10.000 RSD, iako ona ne može biti niža od 80% minimalne zarade. Verovatno veliki broj lica nije ostvarivao pravo na naknadu u toku svih 12 meseci u posmatranoj godini.

Na osnovu podataka iz SILC 2014, struktura lica starosti 50-64 godine koja su u prethodnoj godini prešla iz statusa *zaposlen* u status *nezaposlen* prema dužini radnog staža³⁸ prikazana je na grafikonu u Aneksu, A16. Prema tim podacima, u toku 2013. godine

GRAFIKON 14. Struktura subjektivno nezaposlenih, 50-64, ARS 2014.

trećina lica koja su prešla iz statusa *zaposlen* u status *nezaposlen* imala bi pravo na naknadu za nezaposlene u trajanju od manje od godinu dana, što donekle može da objasni činjenicu da je prosečna mesečna naknada u 2013. godini za značajan procenat lica bila ispod mesečnog zakonskog minimuma³⁹.

Podaci iz ARS pokazuju da je **dominantan izvor prihoda nezaposlenih starosti 50-64 godine u 2014. godini plata ili penzija od supružnika, roditelja ili drugih članova domaćinstva** (približno 60% nezaposlenih). Za manji broj nezaposlenih (oko 9%) dominantan izvor prihoda su privremeni poslovi i manja poljoprivredna proizvodnja, kao i pomoć od ostalih rođaka i prijatelja (za približno 9% nezaposlenih). Između 5 i 7% nezaposlenih iz posmatranih starosnih grupa živi prvenstveno od socijalne pomoći.

Tek trećina lica koja sebe smatra nezaposlenim je nezaposleno i po definiciji MOR-a, tj. nema posao, ali ga aktivno traži i spremni su da počnu da rade. Ipak, činjenica da su se izjasnili kao nezaposleni, a ne kao neaktivni ukazuje na činjenicu da verovatno nisu u potpunosti odustali od aktivnog učestvovanja na tržištu rada. Jedan deo subjektivno nezaposlenih je objektivno zaposlen, s tim da je u tom slučaju verovatno u pitanju zaposlenost na relativno lošim poslovima. **Skoro polovina subjektivno nezaposlenih iz posmatrane starosne grupe je objektivno neaktivna** (grafikon 14).

Kada je reč o aktivnim politikama zapošljavanja, najveći udeo lica starosti između 50 i 64 godine koja su evidentirana u NSZ kao nezaposleni u 2014. godini obuhvaćen je programima *karijernog vođenja i savetovanja za zapošljavanje* (65% evidentiranih nezaposlenih iz ove starosne grupe), pri čemu se najveći broj odnosi na mere *posredovanja* (63%).

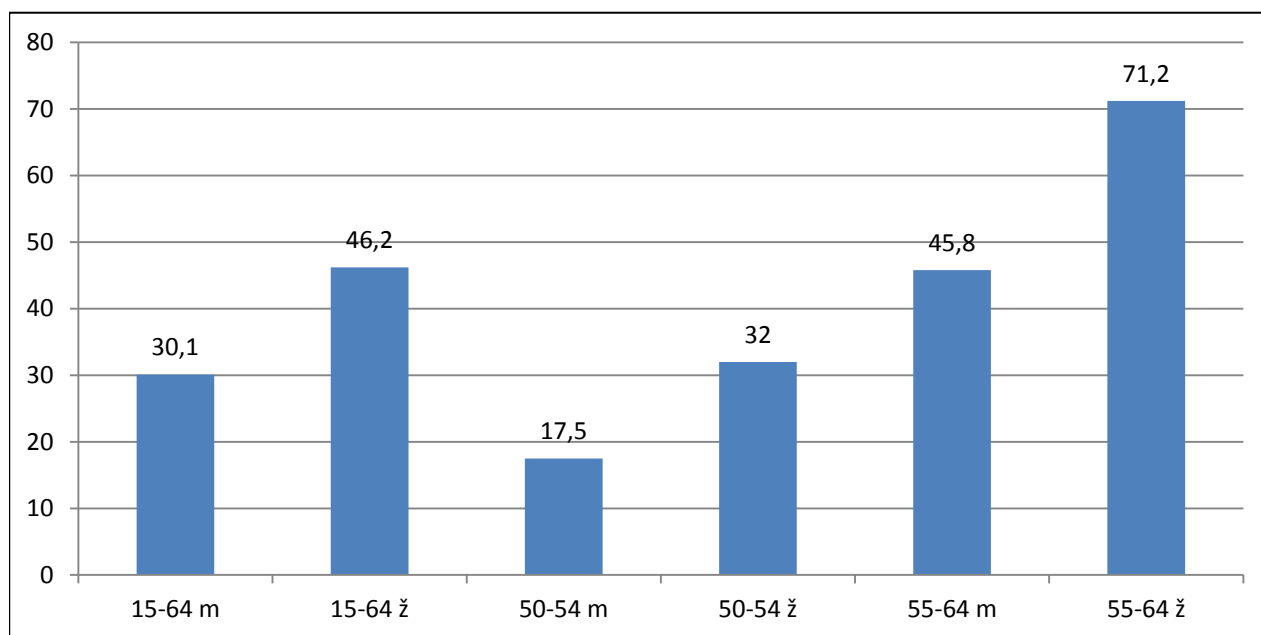
6.3. Profil neaktivnih lica između 50 i 64 godine

Obrazovna struktura neaktivnih lica je nepovoljna – blizu 40% neaktivnih je sa osnovnom ili bez škole, više od 50% sa srednjom, a samo oko 10% ima više ili visoko obrazovanje (Aneks, grafikon A17).

Obrazovna struktura je nepovoljnija i od obrazovne strukture nezaposlenih, što je u skladu sa

³⁹ Pored toga, i deo lica koja imaju pravo na naknadu 12 meseci i duže takođe nije primao naknadu u toku svih 12 meseci u posmatranoj godini.

GRAFIKON 15. Stope neaktivnosti, ARS 2014.

pretpostavkom da stopa aktivnosti raste sa nivo-om obrazovanja.⁴⁰ Stopa neaktivnosti je najviša kod žena starosti 55-64 što je i očekivano s obzirom da je 2/3 njih u penziji⁴¹, dok je u starosnoj grupi 50-54 stopa neaktivnosti znatno niža (grafikon 15)⁴².

Kada je u pitanju odnos subjektivne i objektivne neaktivnosti, objektivno neaktivnih lica je više nego subjektivno neaktivnih, **osim kod žena starosti 55-64 gde je više onih koje smatraju da su neaktivne, a realno to nisu.** Jedno od mogućih objašnjenja za ovu pojavu je da verovatno sebe vide kao neaktivne (npr. u penziji su), a realno su angažovane na nekom poslu, što ih objektivno svrstava u zaposlene (aktivne).

Struktura neaktivnih lica starosti 50-64 **prema subjektivnom statusu** je slična kada se posmatraju ARS i SILC iz 2014. godine (grafikon 16). **Najviše je penzionera (oko tri četvrtine), a slede domaćin/domaćica (sa oko 20%). Učešće lica sa dugoročnim invaliditetom koja ne rade je verovatno između 2% (SILC) i 4% (ARS).**

Iako kao razlog zašto nisu tražili posao neaktivna lica starosti 55-64 najčešće navode penziju, taj pro-

cenat je niži u odnosu na procenat onih koji su zaista u penziji. Ostali više zastupljeni razlozi netražnja posla su bolest ili nesposobnost i obeshrabrenost (grafikon 17 i 17a).

Neaktivni starosti 50-54 takođe najčešće navode penziju, bolest i nesposobnost, ali i obeshrabrenost kao glavni razlog zbog kojeg nisu tražili posao. Primetno je da u obe starosne grupe **raste obeshrabrenost u pogledu nalaženja posla u periodu 2008-2014.** Istovremeno, **u starosnoj grupi 50-54 opada učešće neaktivnih koji navode penziju kao razlog netražnja posla i raste učešće neaktivnih lica koja su u tom statusu usled bolesti ili nesposobnosti za rad.**

TABELA 8. Učešće lica sa ograničenjima na tržištu rada usled zdravstvenih problema u ukupnom broju objektivno neaktivnih lica, SILC, 2014.

50-54		55-64	
m	ž	m	ž
34%	24%	29%	24%

Najveće učešće lica za zdravstvenim ograničenjima se javlja kod neaktivnih lica. U posmatranim grupama, između 24% i 34% objektivno neaktivnih lica se susreće sa ograničenjima na tržištu rada usled zdravstvenih problema⁴³.

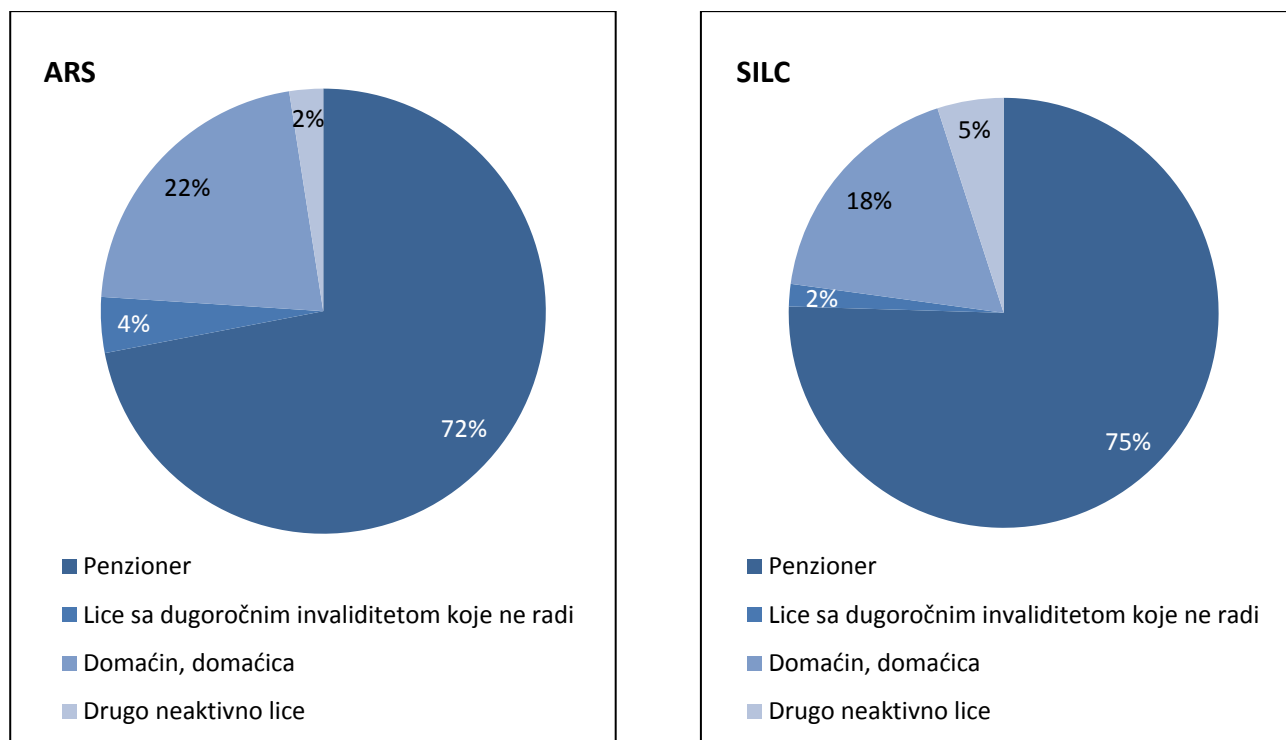
⁴⁰ Videti Arandarenko et al. (2012): *Od neaktivnosti do zaposlenosti*, SIPRU i FREN.

⁴¹ Vidi Aneks A18 za procenu broja penzionera u objektivno neaktivnim.

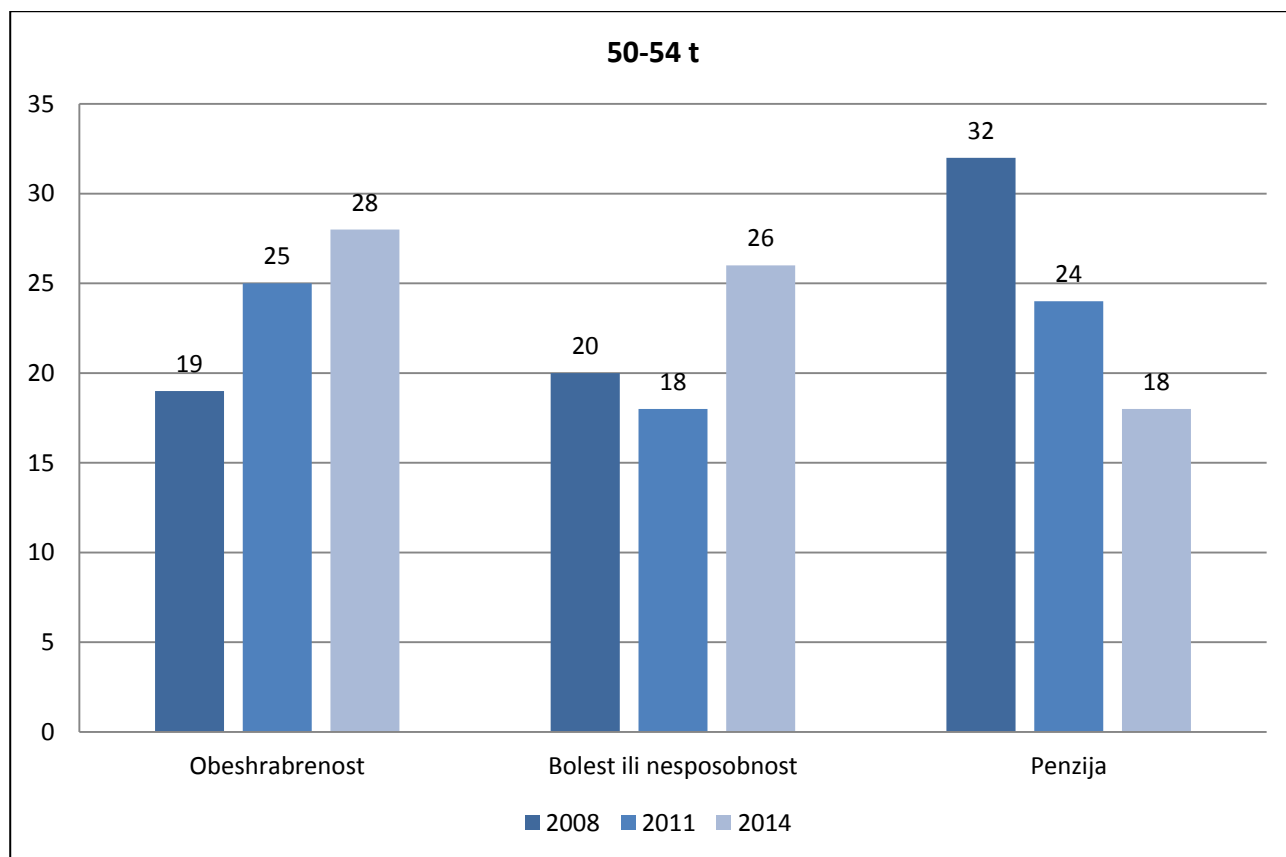
⁴² Za više detalja o kretanju aktivnosti i neaktivnosti videti tačku 4. Starosna struktura neaktivnih lica prikazana je u Aneksu, grafikon A19.

⁴³ Za metodologiju obračuna videti Aneks, A20.

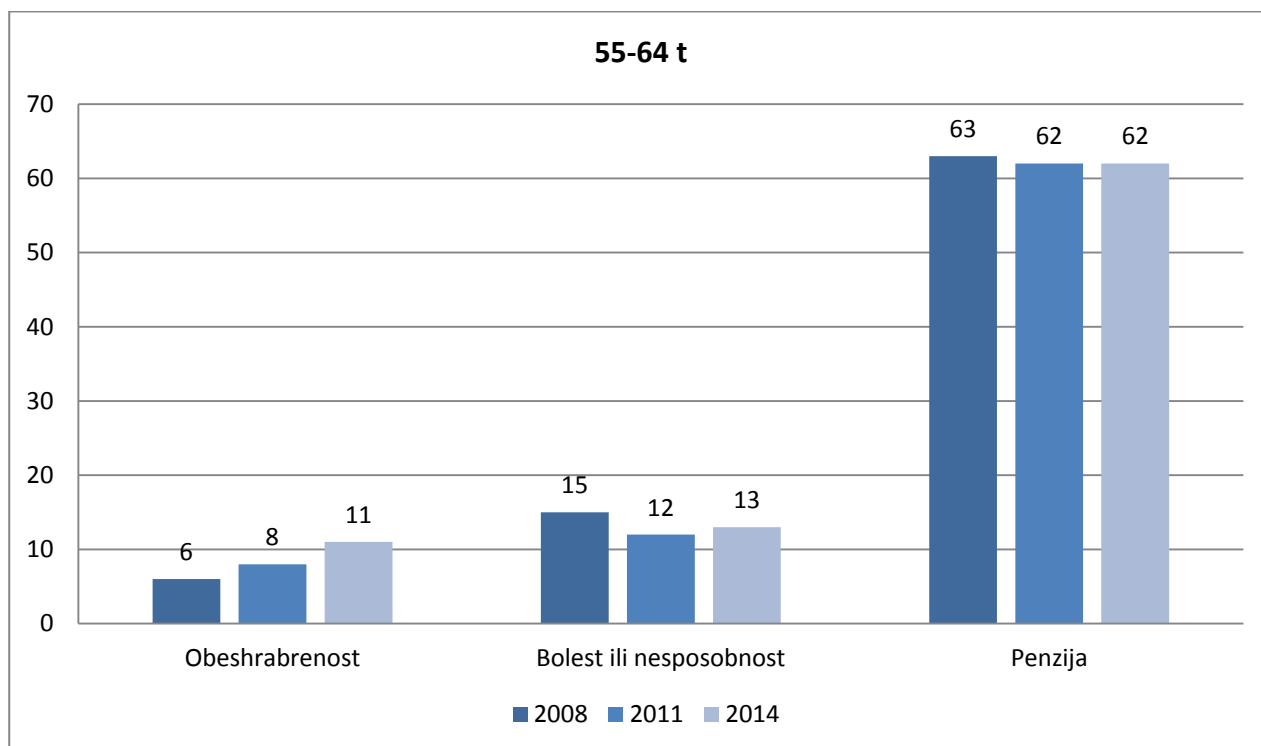
GRAFIKON 16. Struktura subjektivno neaktivnih lica (50-64), ARS i SILC, 2014.

GRAFIKON 17. Razlozi netražnja posla neaktivnih lica starosti 50-54, % objektivno neaktivnih, 2008-2014. ARS

GRAFIKON 17a. Razlozi netraženja posla neaktivnih lica starosti 55-64, % objektivno neaktivnih, 2008-2014. ARS

Kao glavni izvor prihoda neaktivna lica starosti 50-64 najčešće navode sopstvenu ili penziju supružnika ili drugih članova domaćinstva. Učešće neaktivnih lica bez radnog iskustva u starosnoj grupi 50-54 je u 2014. godini iznosilo 21%, naspram 12% u starosnoj grupi 55-64. Nedostatak radnog iskustva se češće javlja kod neaktivnih žena: 27% kod žena starosti 50-54 i 18% u grupi 55-64.

Nedostatak radnog iskustva i niski nivoi obrazovanja kod žena (41% neaktivnih žena starosti 50-54 godine ima osnovnu školu i manje, kao i 41% u grupi 55-64) **ukazuje na veoma male šanse za aktivaciju i pronalaženje zaposlenja kod žena iz obe starosne grupe.**

Učešće ne-zaposlenih lica⁴⁴ u ukupnom stanovništvu starosti 50-64 godine u 2014. godini iznosi 56%, a u odnosu na 2008. godinu je povećano za 4pp. Između 2011. i 2014. broj ne-zaposlenih lica starosti 50-64 je opao, mada je učešće u ukupnom broju stanovnika iz ove starosne grupe i dalje više nego u 2008. godini. S obzirom da je učešće neaktivnih u grupi ne-zaposlenih lica starosti 50-64 godine u

svim posmatranim godinama veoma visoko (kreće se između 87% u 2011. i 92% u 2008. godini), **kretanje ove grupe prvenstveno je određeno promenama vezanim za neaktivno stanovništvo.**

Dominantni razlozi zbog kojih su lica iz grupe ne-zaposlenih prestala da rade (Aneks, grafikon A21) se razlikuju u dve posmatrane starosne podgrupe: dok je u grupi starosti 55-64 očekivano dominantan razlog bio odlazak u penziju (56%), **u mlađoj podgrupi (50-54) najveći udeo ne-zaposlenih lica je dobio otkaz (51%).** U starosnoj grupi 55-64 redosled dominantnih razloga zbog kojih su lica iz kategorije ne-zaposlenih prestala da rade je isti u sve tri posmatrane godine: **odlazak u redovnu penziju, otkaz, odlazak u prevremenu penziju.** Učešće lica kojima je glavni razlog prevremena penzija opada između 2008. i 2014. godine (sa 16% na 8%), što je u skladu sa izmenama uslova za penzionisanje. U 2011. je poraslo učešće lica iz ove starosne grupe koja su dobila otkaz, dok se 2014. njihov udeo vratio na nivo sličan kao u 2008. godini.

U grupi između 50 i 54 godine u sve tri godine dominira otkaz kao glavni razlog prestanka rada. U 2014. godini drugi najvažniji razlog je činjenica da je posao bio privremenog ili sezonskog karaktera. U 2008. 2011. udeo lica koja su privremenost posla navela kao

⁴⁴ lica koja u referentnoj sedmici nisu radila, niti su imali posao sa kojeg su odsustvovali (nezaposleni ili neaktivni, tj. svi koji nisu zaposleni)

glavni razlog za prestanak rada je bio mnogo manji, tako da se ovaj razlog nije pojavljivao među prvih pet. U periodu 2008-2014. udeo zaposlenih na sezonskim i povremenim poslovima u posmatranim starosnim grupama se nije značajnije promenio. Ipak, udeo zaposlenih na određeno vreme je povećan u starijim starosnim grupama, kao i kod celog stanovništva radnog uzrasta, što može da objasni zašto se činjenica da je posao bio privremenog ili sezonskog karaktera u 2014. godini našla među najvažnijim razlozima prestanka rada. Većina lica iz ove grupe je na poslednjem radnom mestu imala status zaposlenog za platu (oko 90%). Samo kod muškaraca starosti 50-54 godine je nešto značajniji udeo lica koja su na poslednjem radnom mestu imala status samostalnog bez zaposlenih (oko 10%).

7. ZAKLJUČAK

Ključne karakteristike položaja starijih lica (50-64) na tržištu rada su:

- Rastući udeo starijih u ukupnom stanovništvu radnog uzrasta i viši nego u EU-28;
- Niske stope aktivnosti i zaposlenosti u odnosu na EU-28 i u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta u Srbiji;
- Visoka stopa nezaposlenosti u odnosu na EU-28, ali niža od stope nezaposlenosti za stanovništvo radnog uzrasta u Srbiji.

Međutim, detaljnija analiza pokazuje da je taj relativno veliki jaz između stopa aktivnosti u Srbiji i EU-28, posebno u starosnoj grupi 55-64, u najvećoj meri očekivan imajući u vidu nižu starosnu granicu za odlazak u penziju za žene u odnosu na veći broj evropskih država.

U odnosu na zemlje EU-28, stopa zaposlenosti je izrazito niska, ali je ta razlika na sličnom nivou kao i kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta. Razlika u stopama zaposlenosti između Srbije i EU-28 je mnogo veća kod žena nego kod muškaraca i ona je posebno izražena kod žena starosti 55-64 godine, što je najvećim delom posledica niže starosne granice za odlazak u penziju.

Iako je stopa nezaposlenosti starijih radnika po ARS značajno povećana u periodu od 2008. do 2014. godine - sa 8,4% na 12,9% - i značajno viša u poređenju sa EU, razlika između stope nezaposlenosti za starije radnike u poređenju sa EU je manja nego što je to slučaj za celokupno stanovništvo starosti 15-64.

Međutim, ono što zabrinjava su prilično nepovoljne karakteristike starijih radnika koji su nezaposleni, značajno učešće onih koje se nalaze u ranjivoj zaposlenosti i značajno učešće žena koje nisu zaposlene, a nisu ni u penziji:

- Učešće veoma duge nezaposlenosti u ukupnom broju nezaposlenih je vrlo visoko i iznosi preko 50%;
- Učešće lica koja nisu ni u penziji ni zaposlena u grupi 50-64 na znatno višem nivou nego 2008. godine - 20,8% u 2014. u odnosu na 15,3% u 2008. godini. Porast

učešća ove grupe se velikim delom može objasniti pooštavanjem uslova za penzionisanje;

- Čak 29,7% žena koje pripadaju starosnoj grupi 55-59 je u kategoriji NEP (nisu zaposleni nisu u penziji);
- Obrazovna struktura zaposlenih starosti 55-64, posebno žena, je značajno lošija u odnosu na ostale zaposlene;
- U starijem kontingentu (55-64) učešće zaposlenih u privatnoj neregistrovanoj svojini je izuzetno visoko (23%) i znatno je veće nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta kod kojeg ono iznosi 12,5%.
- Učešće ranjive zaposlenosti kod starijih radnika je znatno veće nego kod ukupnog stanovništva radnog uzrasta, posebno u starosnoj grupi 55-64;
- U vezi sa tim je i učešće zaposlenih bez prava na penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i prava na plaćeno bolovanje i godišnji odmor koje je visoko, posebno u starosnoj grupi 55-64 - blizu 50% zaposlenih ne ostvaruje ova prava po osnovu radnog odnosa.
- Značajan deo neaktivnih lica starosti 50-64 se susreće sa ograničenjima na tržištu rada usled zdravstvenih problema, dok je u periodu 2008-2014. povećano učešće neaktivnih lica koja su u tom statusu usled bolesti ili nesposobnosti za rad.

U cilju definisanja targetiranih mera, neophodna je detaljnija analiza koja bi se fokusirala na tri ključne grupe starijih lica koje su identifikovane kao najranjivije:

- Dugoročno nezaposleni;
- Žene starosti 55-59 koje nisu ni u penziji ni zaposlene (NEP) i
- Lica u okviru ranjive zaposlenosti.

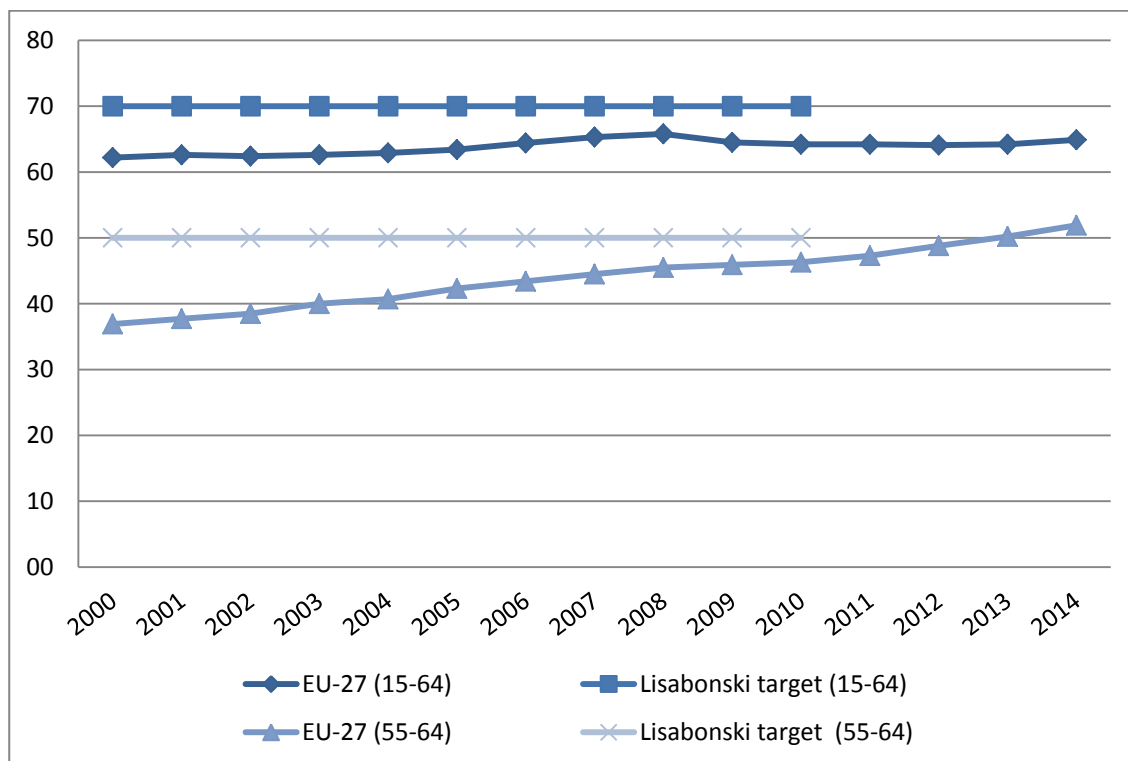
8. ANEKSI

A1

Lisabonska strategija za period 2000-2010. je uključivala kao cilj i stopu zaposlenosti starijih radnika (55-64) od 50%. Iako do 2010. ovaj cilj nije ostva-

ren, u periodu 2011-2014. stopa zaposlenosti ove starosne grupe je rasla i u 2013. prešla zacrtani target od 50%.

Grafikon A1. Dostizanje Lisabonskih ciljeva – stopa zaposlenosti, EU-27

Izvor: Eurostat

A2

Obavezno osigurano lice ima pravo na novčanu naknadu ako je bilo osigurano najmanje 12 meseci neprekidno ili s prekidima u poslednjih 18 meseci. Nezaposleni ima pravo na novčanu naknadu u slučaju prestanka radnog odnosa ili prestanka obaveznog osiguranja, po osnovu:

1. prestanka radnog odnosa otkazom od strane poslodavca, u skladu sa propisima o radu, i to:

- a) ako usled tehnoloških, ekonomskih ili organizacionih promena prestane potreba za obavljanjem određenog posla ili dođe do smanjenja obima posla, u skladu sa zakonom, osim lica koja su se, u skladu sa odlukom Vlade o utvrđivanju programa rešavanja viška zaposlenih, svojevoljno opredelila za novčanu naknadu ili posebnu novčanu naknadu - u većem iznosu od visine otpremnine utvrđene Zakonom o radu,

- b) ako zaposleni ne ostvaruje rezultate rada, odnosno nema potrebna znanja i sposobnosti za obavljanje poslova na kojima radi;
2. prestanka radnog odnosa na određeno vreme, privremenih i povremenih poslova, probnog rada;
3. prestanka funkcije izabranih, imenovanih i postavljenih lica, ukoliko nije ostvareno pravo na mirovanje radnog odnosa ili naknadu plate, u skladu sa zakonom;

4. prenosa osnivačkih prava vlasnika, odnosno člana privrednog društva;
5. otvaranja stečaja, pokretanja likvidacionog postupka i u drugim slučajevima prestanka rada poslodavca, u skladu sa zakonom;
6. premeštaja bračnog druga, u skladu sa posebnim propisima;
7. prestanka radnog odnosa u inostranstvu, u skladu sa zakonom, odnosno međunarodnim sporazumom.

A3

Izmenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2005. godine propisano je postepeno pooštavanje uslova za sticanje prava na starosnu penziju kroz **povećanje opšte starosne granice** za pola godine na godišnjem nivou, u periodu od 2008. do 2011. godine, tako da se granica povećavala za muškarce sa 60 na 65 godina života, a za žene sa 58 na 60 godina života.

U skladu sa tim je povećana i starosna granica za odlazak u porodičnu penziju.

Opšta starosna granica iznosila je:

- 2008. godine: muškarci 63 godine i šest meseci života, žene 58 godina i šest meseci;
- 2009. godine: muškarci 64 godine, žene 59 godina;
- 2010. godine: muškarci 64 godine i šest meseci, žene 59 godina i šest meseci;
- Od 2011. godine: muškarci 65 godina, žene 60 godina.

Izmenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju koje su usvojene u decembru 2010. godine, a stupile na snagu 1. januara 2011. godine, nastavljeno je pooštavanje uslova za sticanje prava na starosnu penziju:

- Postepenim pooštavanjem uslova za odlazak u starosnu penziju na osnovu dugog perioda provedenog u osiguranju. Predviđeno je da se uslov koji je iznosio: 35 godina staža osiguranja (žene), odnosno 40 godina (muškarci) i najmanje 53 godine života, povećava dok ne dostigne 38 godina staža osiguranja (žene), odnosno 40 godina (mu-

škarci) i najmanje 58 godina života, u periodu od 2011. do 2022. godine;

- Pooštavanjem uslova za penzionisanje osiguranika kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem (tzv. beneficirani staž), kroz promenu uslova u pogledu potrebnih godina provedenih na radnom mestu, odnosno poslu za snižavanje starosne granice, kao i postepenog povećanja opšte starosne granice sa 53 na 55 godina života. Za osiguranike koji rade na najtežim poslovima (npr. rudari, balerine), zadržana je pogodnost da se starosna granica može snižavati najviše do 50 godina života.

Izmenama zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju usvojenim u julu 2014. godine, a koje su stupile na snagu 1. januara 2015. godine izmenjene su mere usvojene 2010. godine, a pored toga su uvedene nove mere. Usvojene mere odnose se na:

- Postepeno izjednačavanje uslova za starosnu penziju žena po pitanju godina života sa muškarcima, na sledeći način: povećanje opšteg uslova za starosnu penziju za osiguranike žene sa 60 na 63 godine, za šest meseci na godišnjem nivou, u periodu od 2015. do 2020. godine, a od 2021. godine za dva meseca na godišnjem nivou, dok se ne dostigne starosni uslov od 65 godina života, uz zadržavanje uslova od 15 godina staža osiguranja;
- Uvođenje prava na prevremenu starosnu penziju uz trajno umanjeње iznosa prevremene starosne penzije za 0,34% (na godiš-

njem nivou 4,08%) za svaki mesec ranijeg odlaska u penziju pre navršenja opšte starosne granice od 65 godina života. Ovim je praktično ukinuta mogućnost odlaska u starosnu penziju bez umanjenja sa navršelih 40 godina staža;

- Utvrđivanje dodatnog uslova za snižavanje starosne granice za sticanje prava na starosnu penziju za osiguranike koji rade na radnim mestima na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem (tzv. "beneficirani staž") – potrebno je da su navršili najmanje 2/3 staža na tim radnim mestima, u odnosu na ukupan staž osiguranja;

- Pooštavanje definicije određenih kategorija osiguranika (MUP, BIA i dr.), u smislu isključenja svih onih koji rade na administrativnim i tehničkim poslovima, kao i bržu dinamiku povećanja starosnog uslova za penzionisanje ovih kategorija na godišnjem nivou.

Opšti uslov za ostvarivanje prava na starosnu penziju u 2015. godini: muškarci 65 godina života i 15 godina staža osiguranja, žene 60 godina i šest meseci života i 15 godina staža osiguranja.

Grafikon A3.1. Starosni, invalidski i porodični penzioneri u posmatranim grupama - broj, RFPIO 2013.

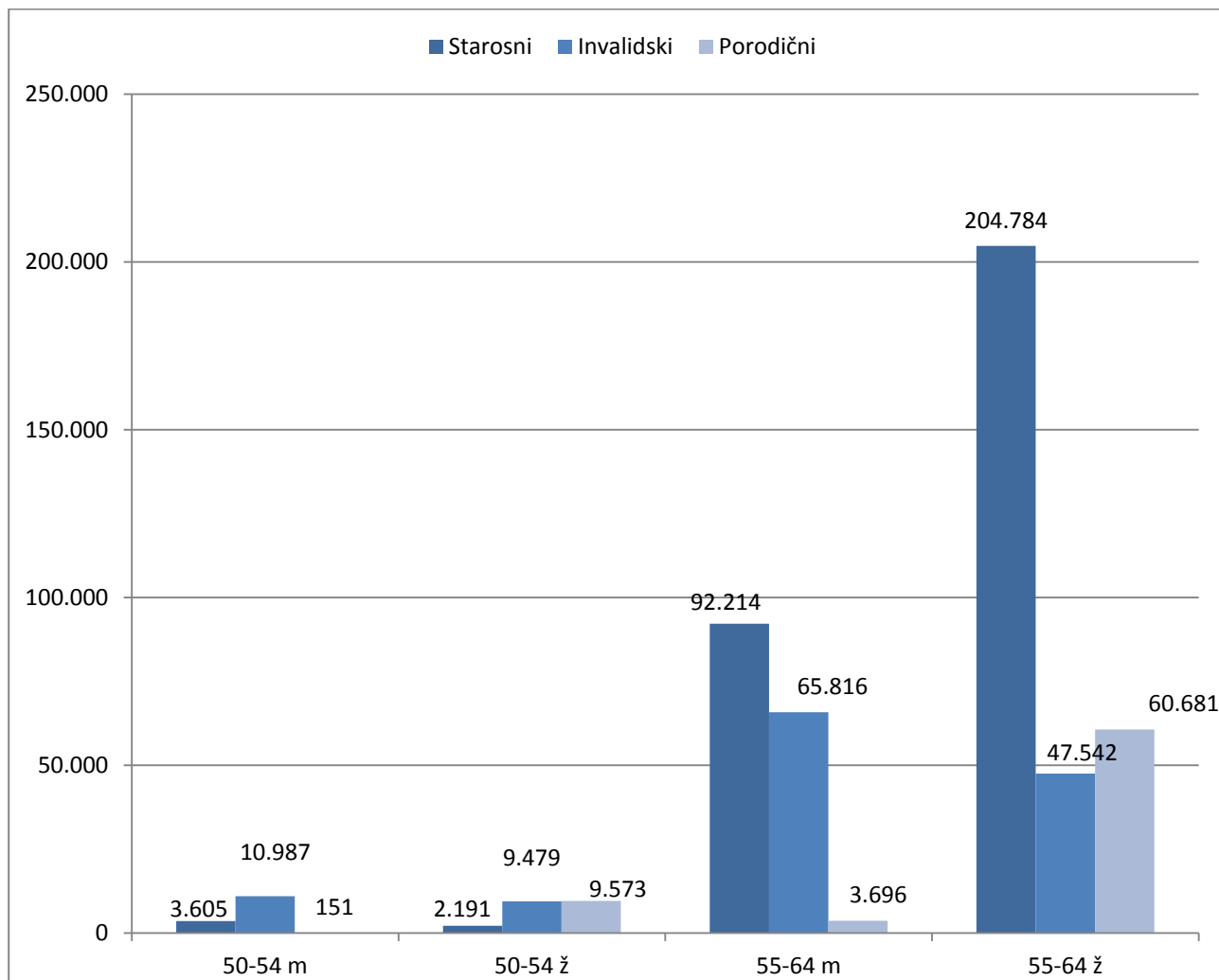

Tabela A3.2. Prosečna starost novih korisnika penzije – muškaraca, u periodu 2004 – 2014. u osiguranju zaposlenih, a u periodu 2008 – 2014. na nivou celog fonda.

Muškarci	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Osiguranje zaposlenih	60,5	61,0	59,5	60,3	60,4	60,4	61,2	61,8	62,5	62,7	62,6
Ceo fond					60,7	60,8	61,4	62,0	62,7	62,8	62,7

Izvor: Statistika RFPIO

Tabela A3.3. Prosečna starost novih korisnika penzije – žena, u periodu 2004 – 2014. u osiguranju zaposlenih, a u periodu 2008 – 2014. na nivou celog fonda.

Žene	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Osiguranje zaposlenih	56,4	57,0	57,0	57,0	57,0	57,5	57,8	58,2	58,8	59,4	59,5
Ceo fond					57,3	57,8	58,0	58,4	59,0	59,5	59,5

Izvor: Statistika RFPIO

A4

Subjektivni i objektivni status na tržištu rada

Podatke o **objektivnom statusu na tržištu rada** dobijamo iz ARS i oni se zasnivaju na metodologiji MOR:

- Pod pojmom **nezaposleni** podrazumevaju se lica koja u posmatranoj sedmici nisu obavljala nijedan plaćeni posao, niti su imala posao sa kojeg su odsustvovala i na koji su mogla da se vrate nakon isteka odsustva, pod uslovom da su zadovoljavala sledeće kriterijume:
 - da su u poslednje četiri sedmice preduzimala aktivne korake u cilju nalaženja posla i da su, ukoliko bi im posao bio ponuđen, bila u mogućnosti da počnu da rade u roku od dve sedmice;
 - da u poslednje četiri sedmice nisu aktivno tražila posao, jer su našla posao na kojem je trebalo da počnu da rade nakon isteka posmatrane sedmice, a najkasnije za tri meseca.
- Pod pojmom **zaposleni** podrazumevaju se lica koja su najmanje jedan sat u posmatranoj sedmici obavljala neki plaćeni posao (u novcu ili u naturi), kao i lica koja su imala zaposlenje, ali su u toj sedmici bila odsutna s posla. U zaposlena lica, pored lica koja imaju zasnovan radni odnos i rade u preduzeću, ustanovi ili u drugoj vrsti organizacije ili rade kao privatni preduzetnici, uključuju se i individualni poljoprivrednici, pomažući članovi u domaćinstvu, kao i lica koja su obavljala neki posao koji su samostalno pronašla i ugovorila (usmeno ili pismeno) bez zasnivanja radnog odnosa i kojima je taj rad predstavljao jedini izvor sredstava za život. Radni status lica se određuje na osnovu stvarne aktivnosti koju je ono obavljalo u posmatranoj sedmici. Zaposlena lica se

dalje dele na samozaposlene, zaposlene radnike i pomažuće članove domaćinstva.

3. **Neaktivno stanovništvo** čine sva lica koja nisu svrstana u aktivno stanovništvo (nisu ni zaposleni ni nezaposleni).

Podatke o **subjektivnom statusu na tržištu rada** dobijamo iz ARS i SILC. Subjektivni radni status predstavlja radni status anketiranog lica prema njegovom sopstvenom mišljenju, a ne prema njegovoj stvarnoj aktivnosti u posmatranoj sedmici. U ARS, na osnovu pitanja *Koji je, po vašem mišljenju, vaš sadašnji glavni status?* ispitanik može da izabere sledeće mogućnosti:

- 1 - Obavljate posao, uključujući neplaćeni rad u porodičnom poslu, uključujući pripravnike i lica koja su na plaćenju praksi,
- 2 - Nezaposleno lice,
- 3 - Učenik/student, postdiplomac, lice na obaveznoj neplaćenju praksi,
- 4 - Penzioner,
- 5 - Lice sa trajnim invaliditetom koje ne radi,
- 6 - Lice na odsluženju vojnog roka,
- 7 - Lice koje obavlja kućne poslove u svom domaćinstvu (domaćin, domaćica),
- 8 - Drugo neaktivno lice.

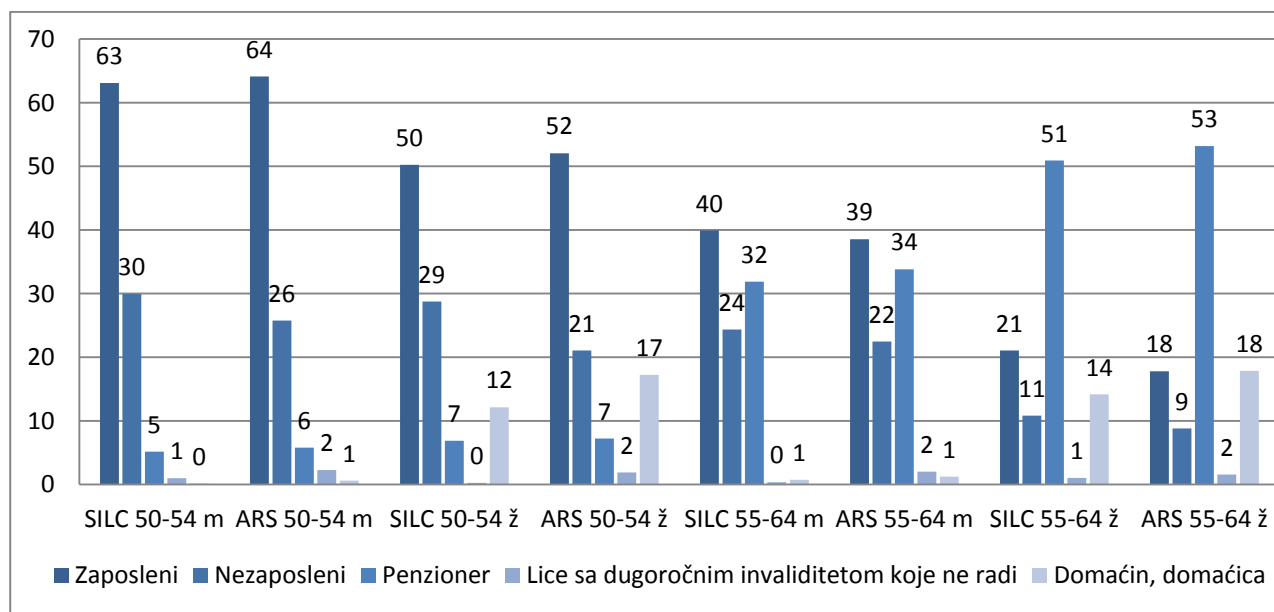
U SILC se subjektivni status određuje pitanje *Koji je, po vašem mišljenju, vaš sadašnji glavni status?* Kod odgovora na ovo pitanje, lice treba da iznese vlastito mišljenje o svom glavnom statusu, odnosno da se za njega unese jedna od navedenih šifara, bez ob-

zira na prethodno date odgovore, tj. da li je u prethodnoj sedmici obavljalo neki posao, bilo odsutno sa njega, ili nije imalo posao.

- 1) Zaposlen radnik sa punim radnim vremenom - pod punim radnim vremenom, prema SILC regulativi podrazumeva se 30 radnih sati;
- 2) Zaposlen radnik sa nepunim radnim vremenom - nepuno radno vreme može maksimalno da iznosi 29 časova sedmično;
- 3) Samozaposleni sa punim radnim vremenom uključujući neplaćenog pomažućeg člana u porodičnom poslu;
- 4) Samozaposleni sa nepunim radnim vremenom, uključujući i/ili neplaćenog pomažućeg člana u porodičnom poslu;
- 5) Nezaposleno lice;
- 6) Učenik/student, postdiplomac, lice na obaveznoj (neplaćenju) praksi;
- 7) Penzioner - unosi se za lica koje za sebe smatra da je penzioner;
- 8) Lice sa trajnim invaliditetom koje ne radi;
- 9) Lice koje obavlja kućne poslove u svom domaćinstvu;
- 10) Drugo neaktivno lice.

Ukoliko poredimo strukturu lica iz posmatranih starosnih grupa na osnovu subjektivnog statusa iz ARS i SILC za 2014. godinu, uočavamo da i pored malih odstupanja nema velikih razlika.

Grafikon A4.1. Subjektivni status lica, 2014. ARS i SILC

Odnos subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada je prikazan u sledećoj tabeli. Znak minus označava da je *subjektivno* < *objektivno*, dok znak plus označava da je *subjektivno* > *objektivno*.

Tabela A4.2. Odnos subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada, ARS, 2014.

Subjektivno – Objektivno	broj 50-54			broj 55-64			50-64
	total	m	ž	total	m	ž	
Zaposleni	-32.399	-17.270	-15.129	-99.933	-47.184	-52.749	-132.332
Nezaposleni	63.392	35.204	28.188	124.667	85.740	38.927	188.059
Neaktivni	-30.994	-17.934	-13.060	-24.734	-38.557	13.822	-55.728

A5

Tabela A5. Broj nezaposlenih lica starosti 50-64 godine u 2014. godini: ARS, SILC i NSZ

	50-54			55-64			50-64		
	ukupno	m	ž	ukupno	m	ž	ukupno	m	ž
ARS	53.648	27.692	25.956	58.047	40.873	17.174	111.695	68.565	43.130
NSZ	86.307	41.251	45.056	106.745	69.329	37.416	193.052	110.580	82.472
SILC	150.734	75.454	75.280	194.600	132.292	62.308	345.334	207.746	137.588

A6

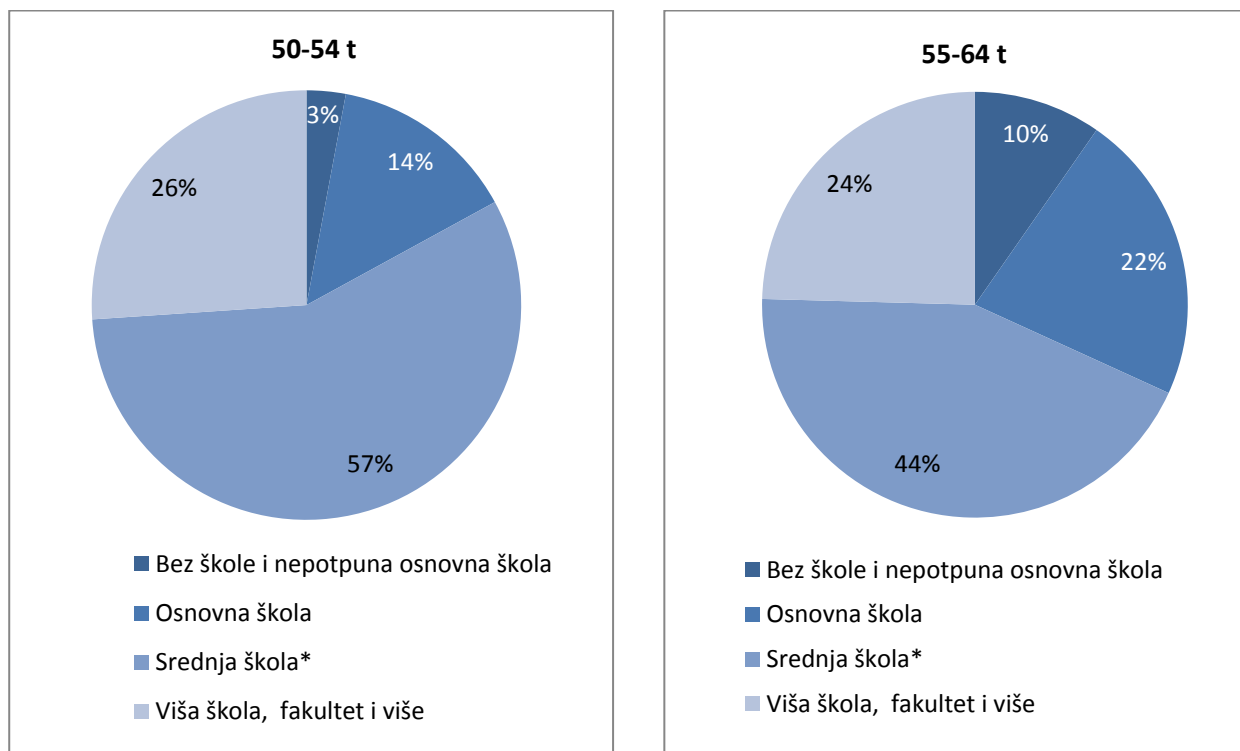
Tabela A6. Broj nezaposlenih lica na evidenciji NSZ po starosnim grupama, 2009-2014.

	31/12/2009	31/12/2011	31/12/2014	Promena 2011- 2014, u %
50 - 54	87.629	86.322	86.307	0%
55 - 59	71.939	73.881	75.149	2%
60 - 64	21.437	23.776	31.596	33%
Ukupno	181.005	183.979	193.052	5%

Izvor: NSZ

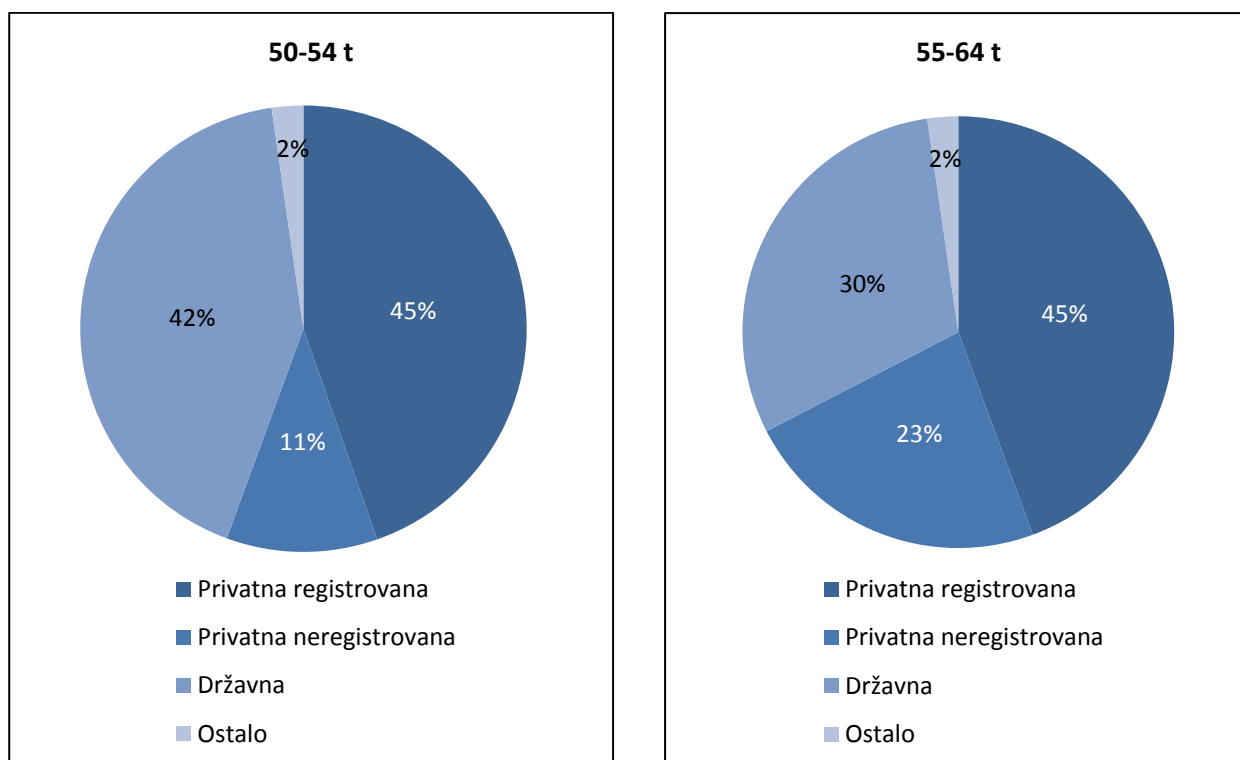
A7

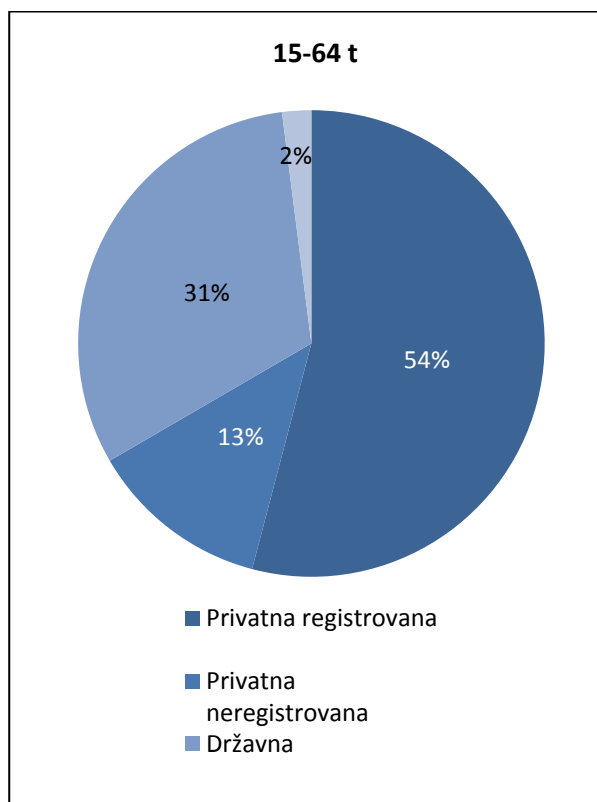
Grafikon A7: Obrazovna struktura zaposlenih, 2014. prema ARS

A8

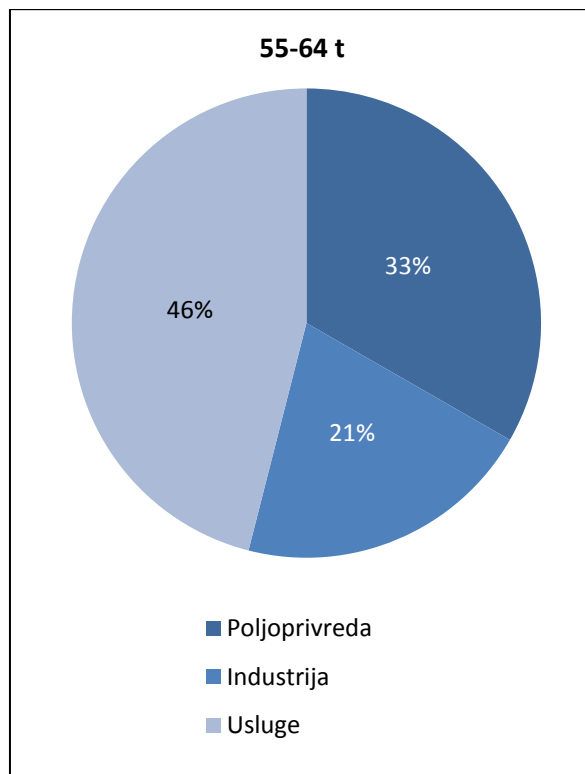
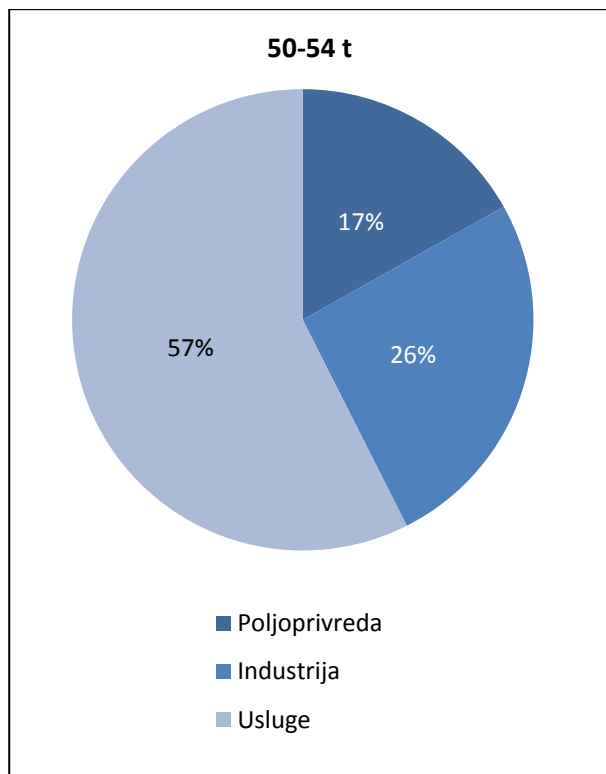
Grafikon A8: Zaposleni po sektorima svojine, 2014, ARS.

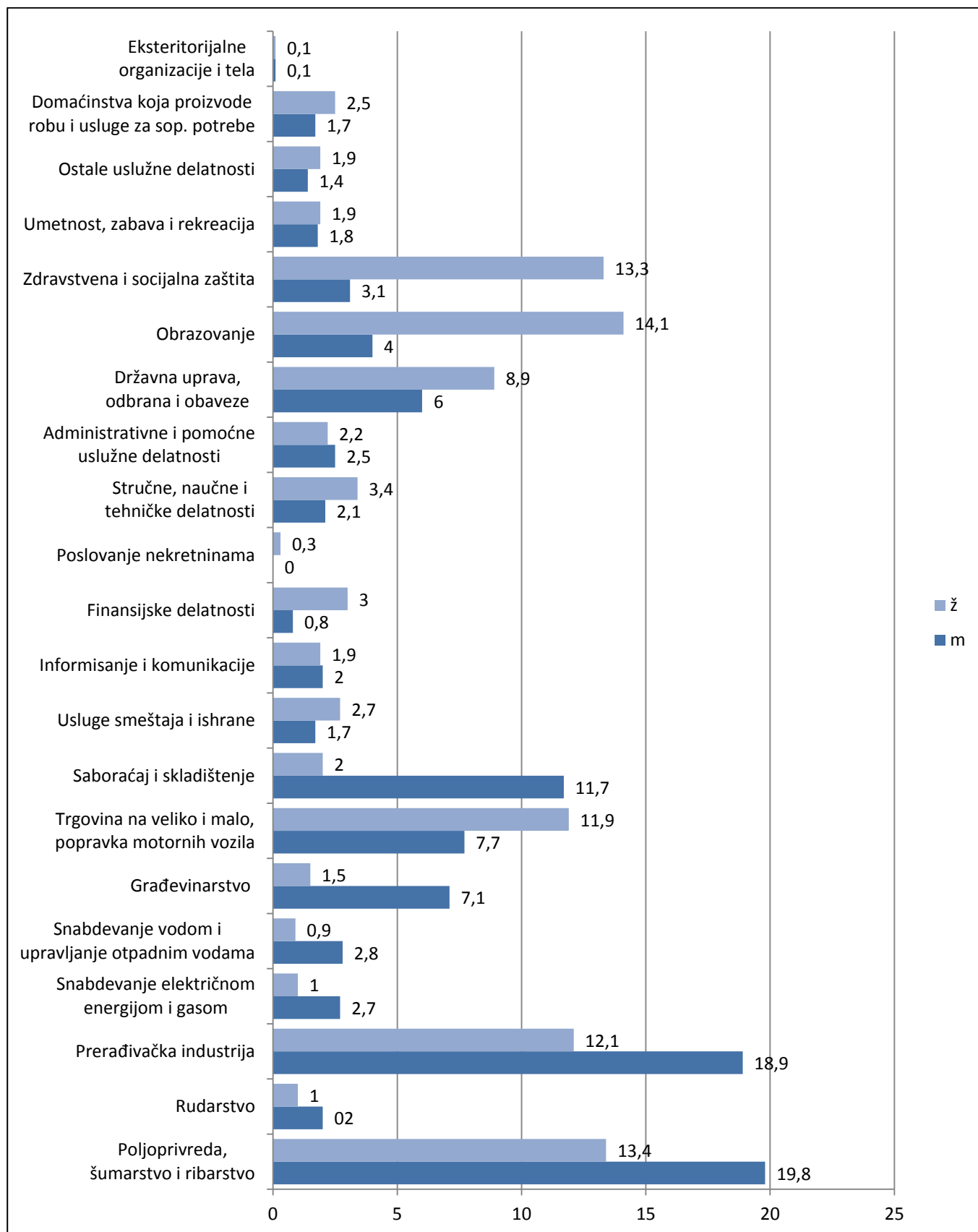
A9

Grafikon A9: Zaposleni po delatnostima, 2014, ARS.

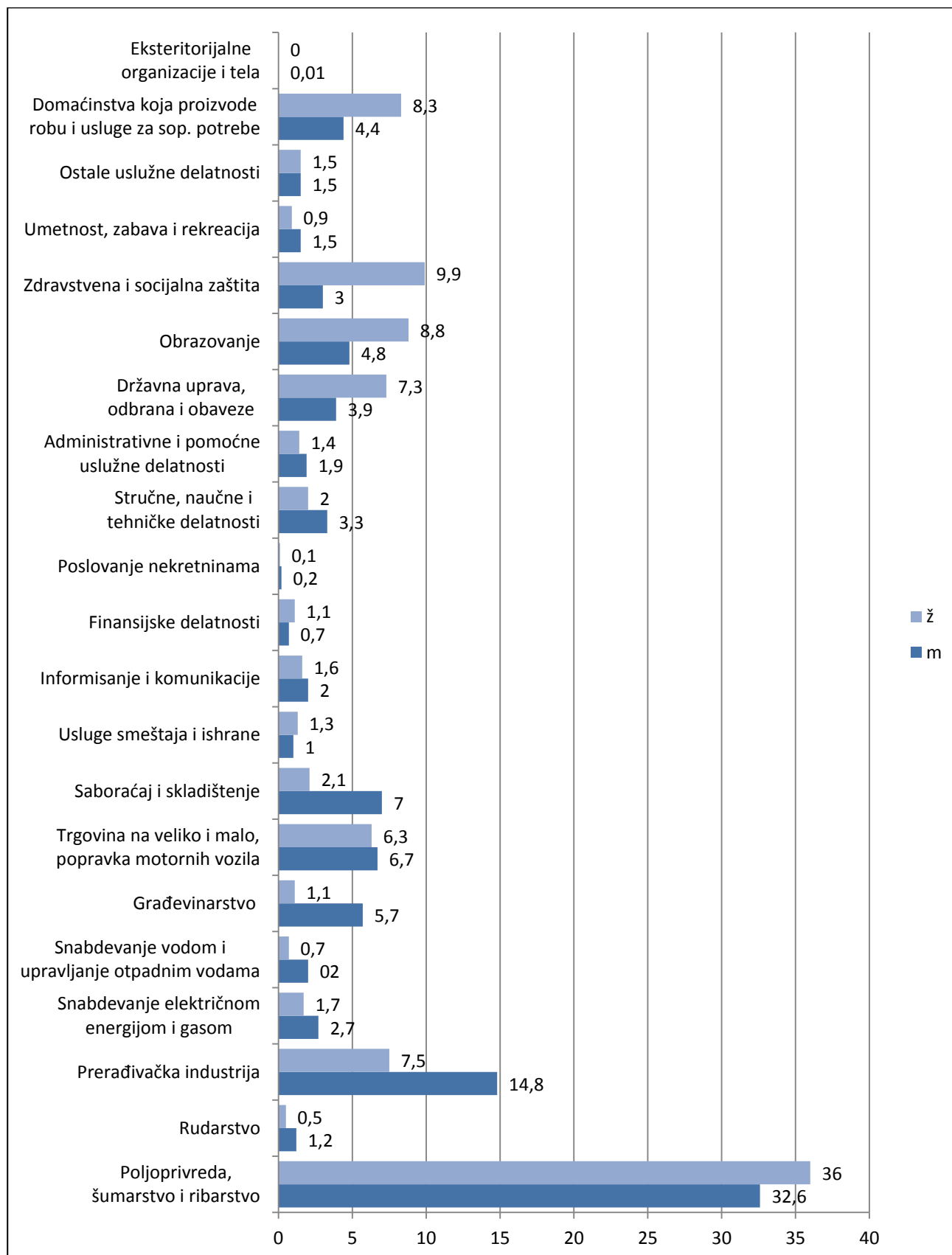

A10

Grafikon A10a: Zaposlenost po sektorima delatnosti za starosnu grupu 50-54, 2014, ARS

Grafikon A10b: Zaposlenost po sektorima delatnosti za starosnu grupu 55-64, 2014, ARS

A11

Prema Klasifikaciji profesionalnog statusa zaposlenih lica, zaposlena lica dele se na samozaposlene, zaposlene radnike i pomažuće članove domaćinstva.

- Samozaposleni su lica koja rade samostalno u vlastitom preduzeću, ustanovi, privatnoj radnji ili na poljoprivrednom imanju, kao i lica koja obavljaju samostalnu profesionalnu delatnost ili obavljaju neki drugi posao za sopstveni račun.
- Zaposleni radnici su lica koja rade za poslodavca u bilo kom sektoru svojine, bez

obzira na to da li imaju formalni ugovor o zaposlenju ili rade na osnovu usmenog dogovora. Članovi domaćinstva koji pomažu u obavljanju porodičnog posla i koji su plaćeni za svoj rad smatraju se zaposlenim radnicima.

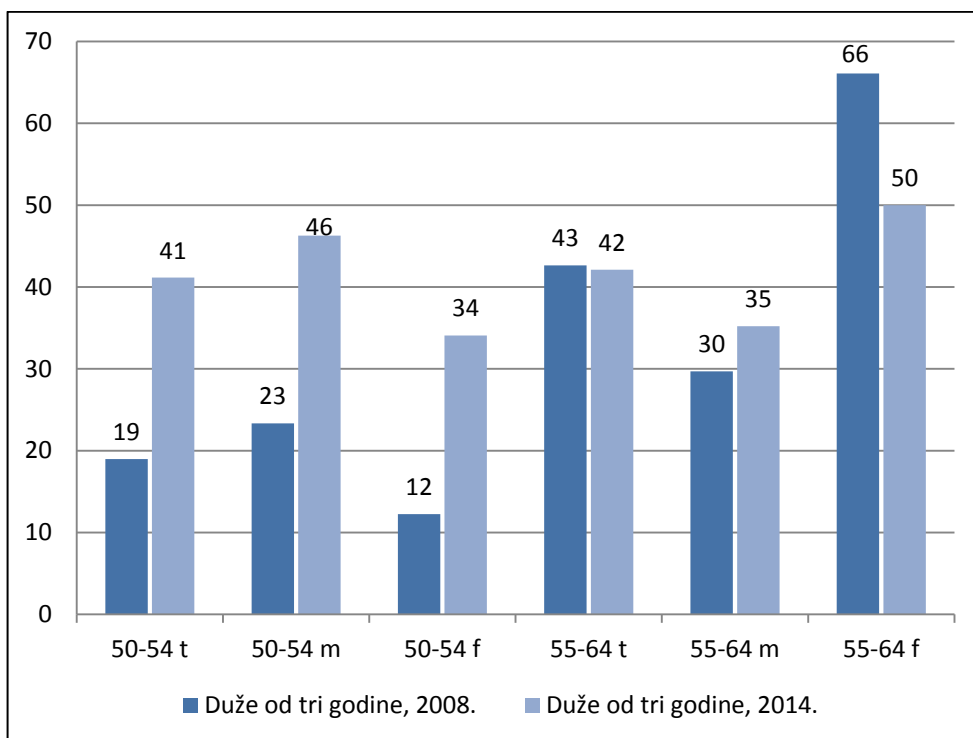
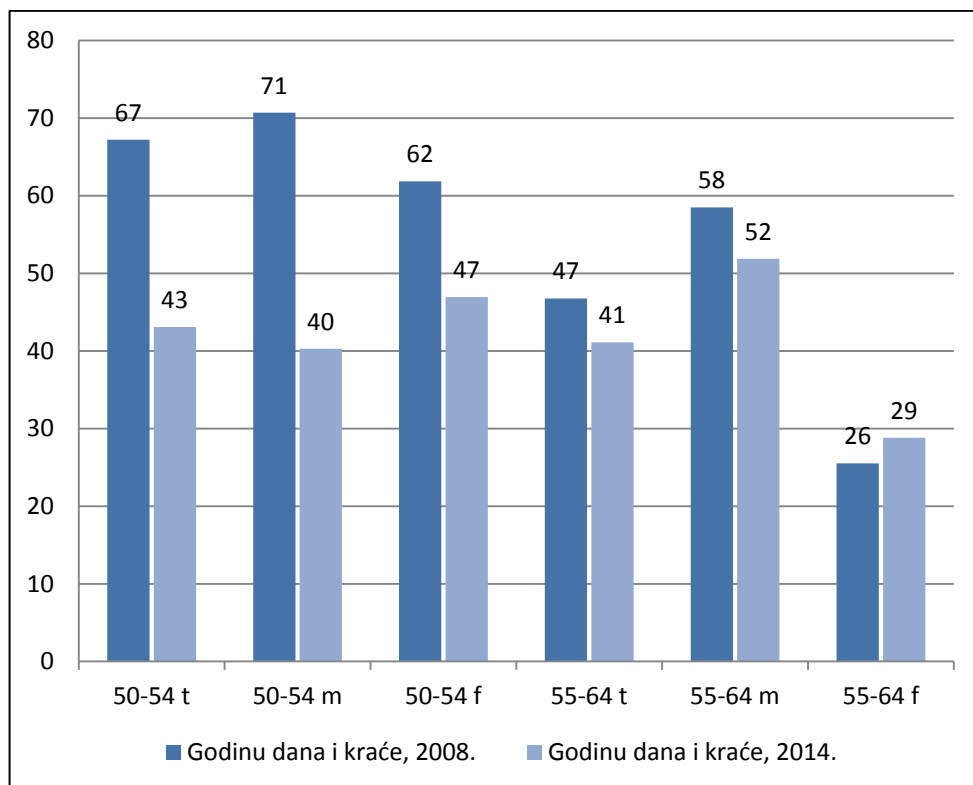
- Pomažući članovi domaćinstva su lica koja pomažu drugom članu domaćinstva u vođenju porodičnog posla ili poljoprivrednog gazdinstva, a da pri tome nisu plaćena za taj rad.

Tabela A11. Struktura zaposlenih starosti 50–54 i 55–64 prema profesionalnom statusu, 2014., ARS

	50-54			55-64			50-64
	total	m	ž	total	m	ž	total
Samostalni sa zaposlenima	3%	5%	2%	4%	5%	3%	4%
Samostalni bez zaposlenih	19%	26%	11%	33%	40%	20%	18%
Zaposleni radnici	73%	68%	78%	51%	52%	50%	71%
Pomažući članovi domaćinstva	5%	1%	10%	12%	3%	27%	8%

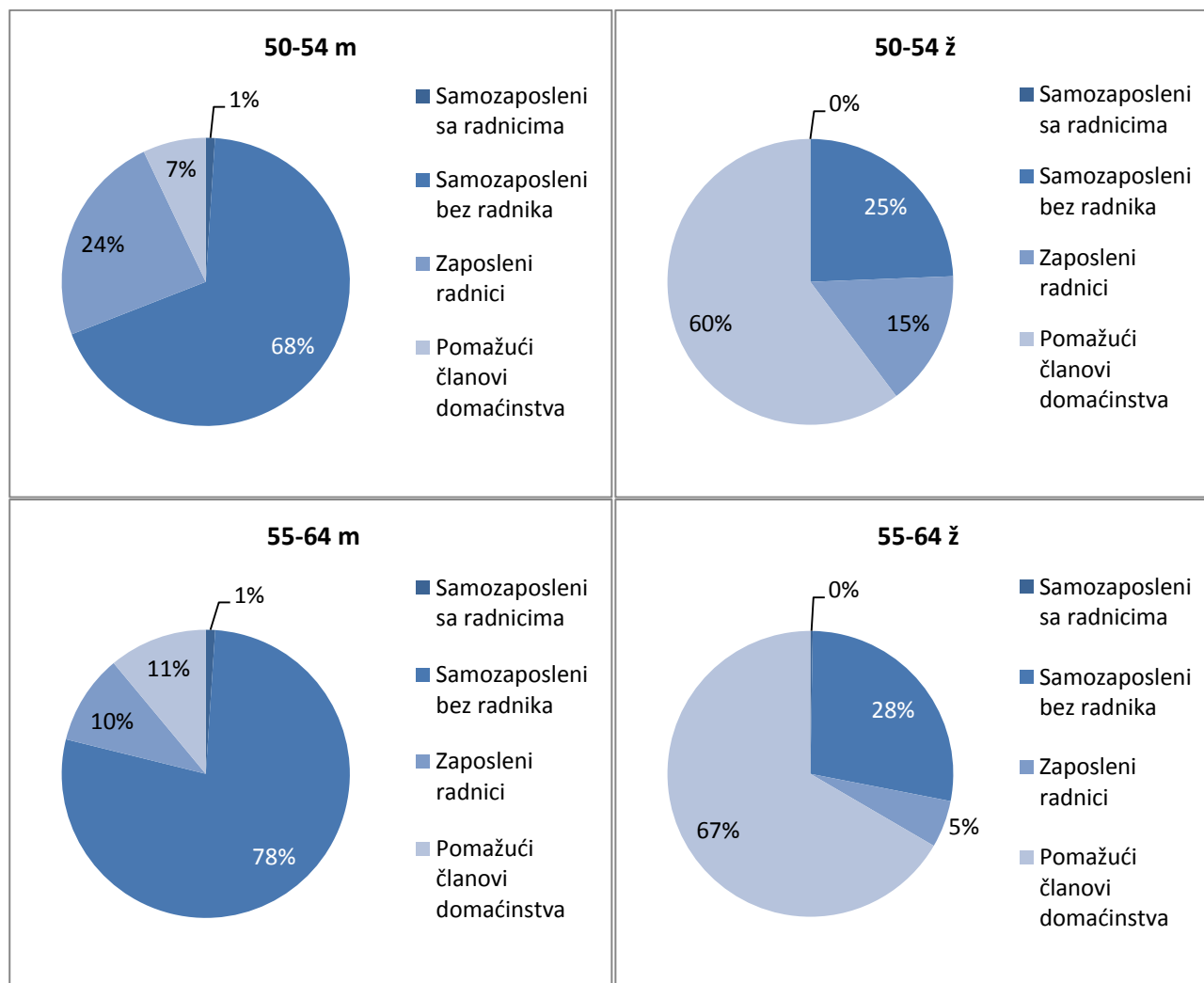
A12

Grafikon A12. Privremeno zaposleni prema trajanju statusa u kojem se nalaze, 2008-2014., ARS

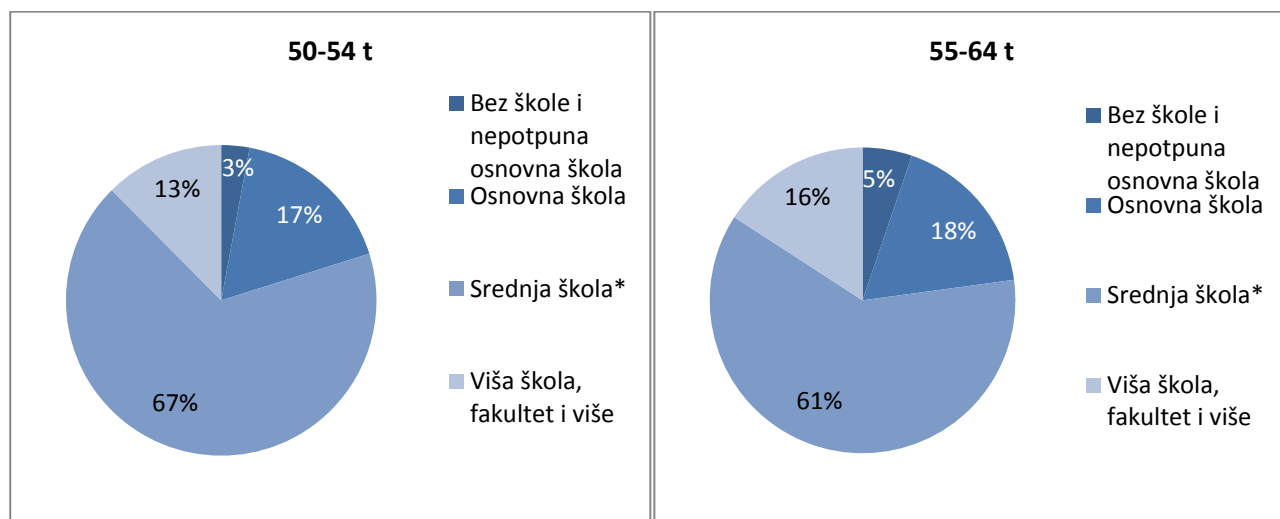
A13

Grafikon A13. Struktura neformalne zaposlenosti, 2014, ARS.

A14

Grafikon A14. Obrazovna struktura nezaposlenih, 2014, ARS.

A15

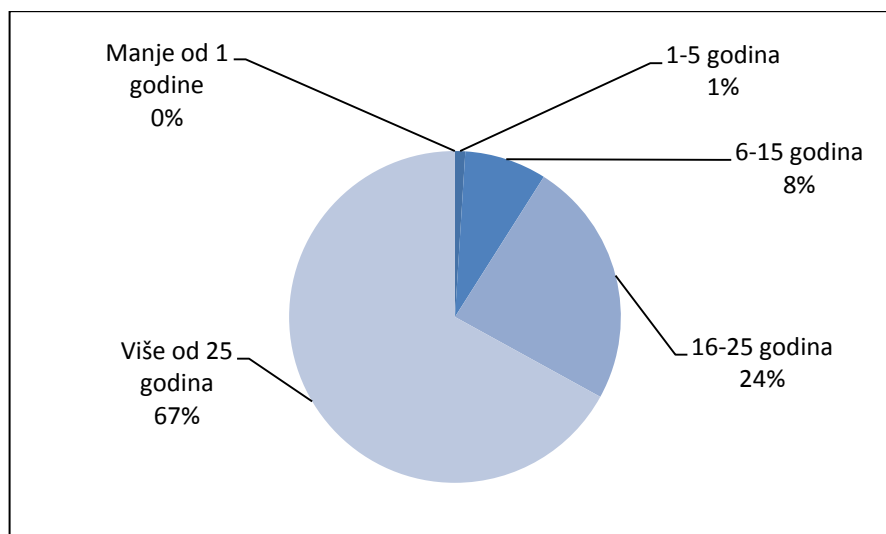
Tabela A15. Prosečan broj korisnika novčane naknade po godinama starosti kojima je isplaćena naknada u odnosu na ukupan broj nezaposlenih (stanje na kraju godine)

	2009.	2011.	2014.
50-54	3%	2%	2%
55-59	6%	4%	3%
60-65	8%	6%	5%
Ukupno	5%	3%	3%

Izvor: NSZ

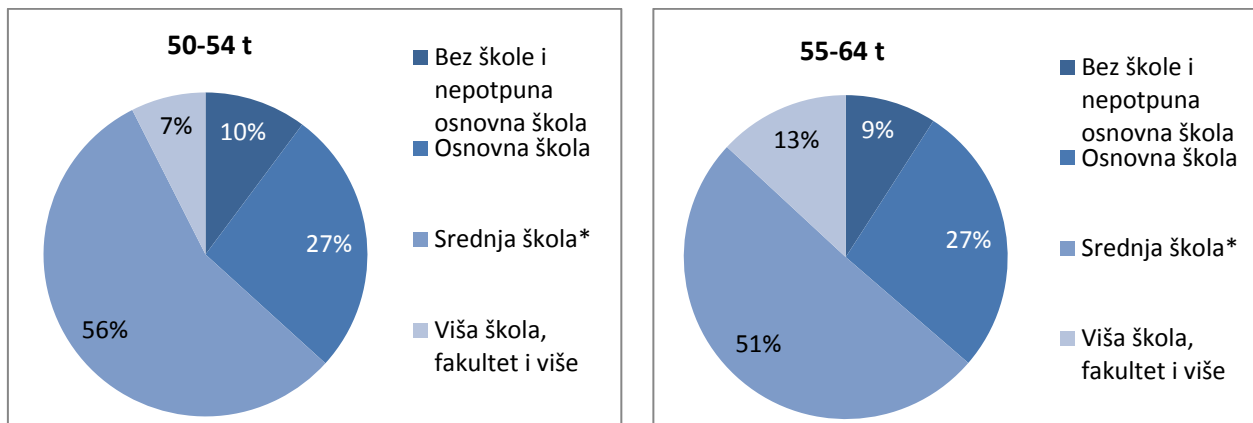
A16

Grafikon A16. Lica starosti 50-64 godine koja su u prethodnoj godini prešla iz statusa zaposlen u status nezaposlen prema dužini radnog staža, SILC 2014.

A17

Grafikon A17. Obrazovna struktura neaktivnih lica starosti 50-64, 2014, ARS.

A18

Gledano po različitim izvorima, procene učešća penzionera u ukupnom broju neaktivnih lica se, naročito za muškarce iz mlađe podgrupe, značajno razli-

kuju (tabela A18.1). Učešće penzionera u ukupnom broju neaktivnih prema različitim metodama prikazano je u tabeli A18.1.

Tabela A18.1. Učešće penzionera u ukupnom broju neaktivnih prema različitim metodama, 2014.

		50-54 m	50-54 ž	55-64 m	55-64 ž
1.	Procena učešća penzionera prema subjektivnom statusu u ukupnom broju subjektivno neaktivnih (ARS)	57%	27%	87%	72%
2	Procena učešća penzionera prema subjektivnom statusu u ukupnom broju subjektivno neaktivnih (SILC)	74%	33%	89%	75%
3	Primaoci penzija (SILC) u odnosu na subjektivno neaktivne (SILC)	83%	34%	88%	73%
4	Penzioneri prema subjektivnom statusu (ARS) u ukupnom broju objektivno neaktivnih (ARS)	33%	23%	74%	75%

Najveće razlike u proceni udela penzionera u neaktivnom stanovništvu pojavljuju se kod muškaraca starosti 50-54 godine.

Najbolja procena udela penzionera u ukupnom broju neaktivnih lica bi se dobila ukoliko bismo iz istog izvora imali informaciju o broju primalaca penzije⁴⁵ i broju objektivno neaktivnih lica. Međutim,

broj primalaca penzije je moguće proceniti iz SILC ili iz podataka RFPIO, ali ne i iz ARS koja daje podatke o objektivnom i subjektivnom statusu na tržištu rada (zaposlen, nezaposlen, neaktivan).

Broj neaktivnih lica prema subjektivnom statusu znatno odstupa od broja objektivno neaktivnih. Kada se posmatra broj neaktivnih prema subjektivnom statusu i broj objektivno neaktivnih (prema ARS), uočava se da je relativna razlika između subjektivne i objektivne procene (razlika između sub-

⁴⁵ Što može da se razlikuje od broja lica čiji je subjektivni status penzioner.

jektivne i objektivne procene izražena kao procenat objektivnog broja neaktivnih) najveća kod muškaraca starosti 50-54. Pošto je objektivan broj neaktivnih u ovoj grupi veći nego što pokazuju subjektivne procene, udeo penzionera u objektivno neaktivnom stanovništvu je verovatno nešto niži nego što ukazuju podaci dobijeni na osnovu subjektivnog statusa o neaktivnosti.

Razlike u broju penzionera na osnovu različitih izvora postoje (RFPIO, SILC prema subjektivnom statusu i SILC na osnovu toga da li je lice primalac penzije ili ne), ali u proseku nisu toliko velike kao u slučaju poređenja subjektivnog i objektivnog statusa na tržištu rada.

Kada se posmatra učešće lica koja **primaju penziju** u ukupnom broju subjektivno neaktivnih, uočava se da je **kod muškaraca u starosnoj grupi 50-54 ono više nego što se dobija kada se status penzionera definiše na osnovu subjektivnog statusa**, dok je u ostalim posmatranim grupama ono na sličnom nivou. Ove razlike kod muškaraca starosti 50-54 godine ukazuju na potencijalnu činjenicu da je kod jednog broja primalaca penzije iz ove grupe subjektivni status zaposlen ili nezaposlen. Analiza na osnovu podataka SILC koji daju uvid u subjektivni status primalaca penzija pokazuje da se primaoci penzija u najvećem broju izjašnjavaju kao neaktivni. Ipak, postoji deo primalaca penzije koji imaju subjektivni status *zaposlen* ili *nezaposlen*.

Ipak, i procena broja penzionera na osnovu ARS ili SILC se u određenim slučajevima pokazuje kao nepouzdana, jer se u nekim podgrupama značajno razlikuje od podataka RFPIO o broju penzionera. Ukupno gledano, najmanje odstupanje u odnosu na podatke RFPIO o broju penzionera za starosnu grupu pokazuju podaci SILC o broju penzionera na osnovu subjektivnog statusa. Pokazalo se da podaci SILC o broju penzionera na osnovu subjektivnog statusa u velikoj meri odgovaraju podacima RFPIO o broju penzionera iz tekuće godine, dok se podaci o broju primalaca penzije na osnovu SILC u velikoj meri podudaraju sa brojem penzionera u prethodnoj godini na osnovu podataka RFPIO⁴⁶. Ukoliko se uporede podaci o broju penzionera iz RFPIO i broju objektivno neaktivnih lica iz ARS, dolazimo do sledeće tabele:

Tabela A18.2. Broj penzionera na osnovu podataka RFPIO u odnosu na ukupan broj objektivno neaktivnih (ARS), 2014.

50-54		55-64	
m	ž	m	ž
33%	22%	60%	67%

Ukoliko iskoristimo podatke SILC o broju penzionera na osnovu subjektivnog statusa i korigovane podatke o broju neaktivnih lica kako bismo dobili procenu objektivno neaktivnih⁴⁷, dobijamo učešća prikazana u tabeli A18.3.

Tabela A18.3. Procena učešća penzionera u ukupnom broju objektivno neaktivnih lica, SILC, 2014.

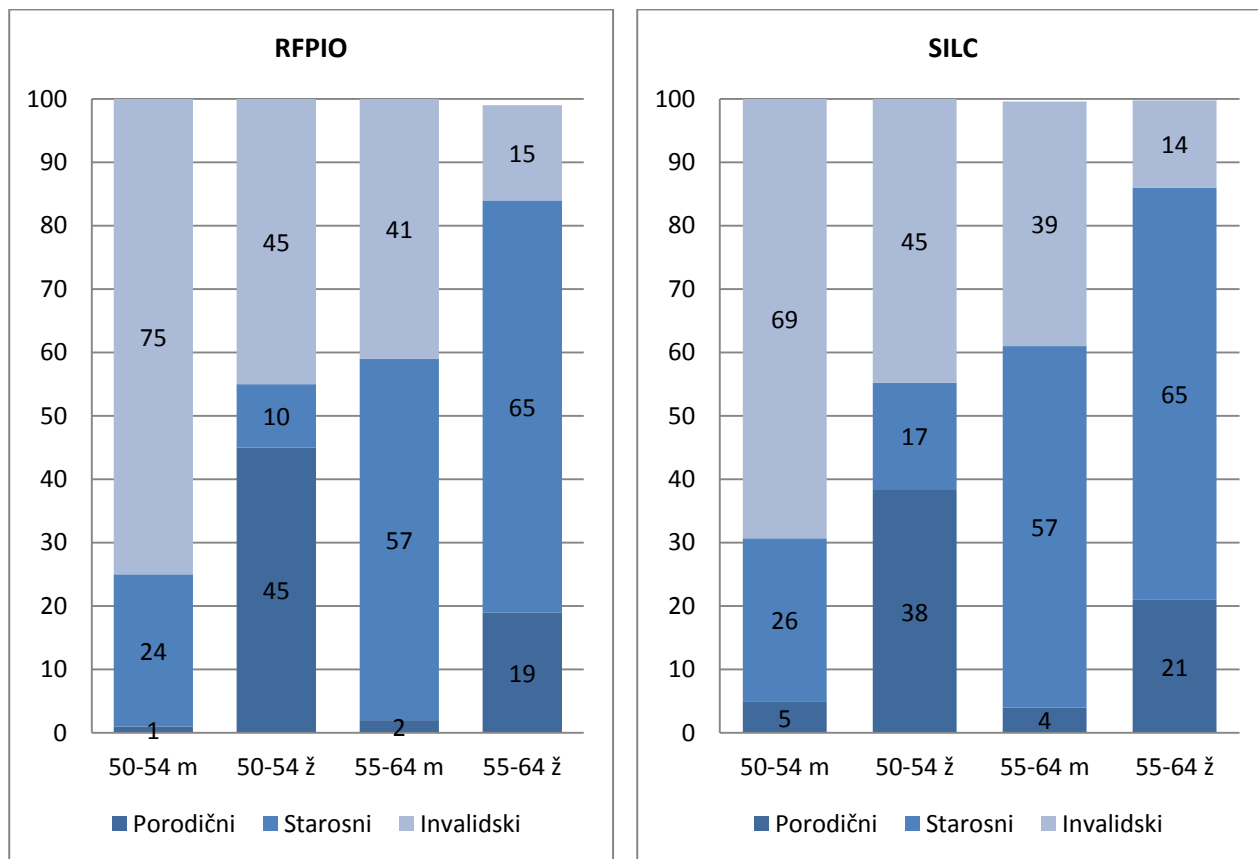
50-54		55-64	
m	ž	m	ž
32%	22%	69%	69%

Struktura penzionera (starosni, invalidski i porodični) u posmatranim starosnim grupama donekle se razlikuje kada se posmatra prema podacima o broju penzionera iz RFPIO i na osnovu broja primalaca penzija iz SILC, s tim da se struktura znatno bolje poklapa u grupi 55-64 (grafikon A18.4).

⁴⁶ Podaci o primaocima penzija iz istraživanja SILC 2014. se odnose na primaoce penzije u prethodnoj godini.

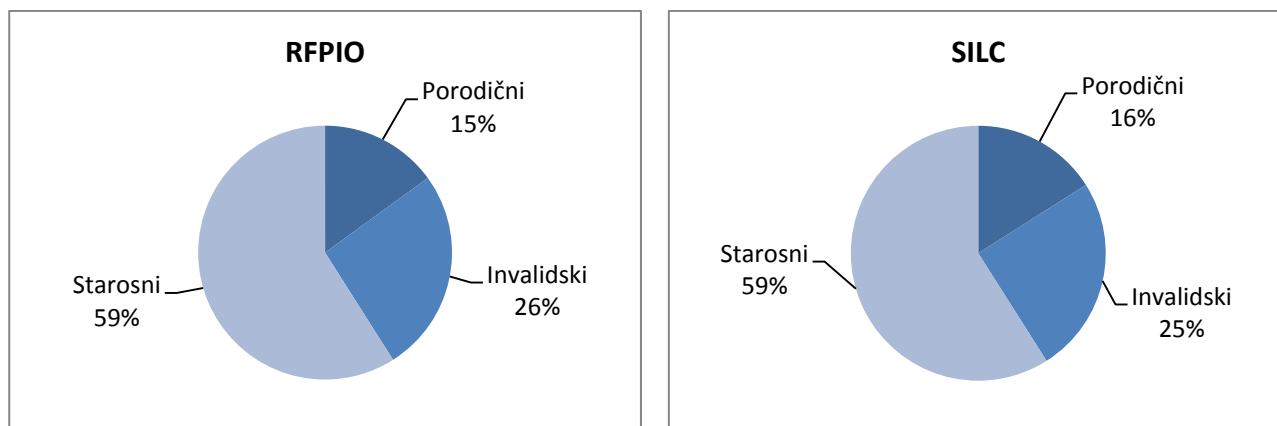
⁴⁷ Na isti način kao kod obračuna broja objektivno neaktivnih lica koji je korišćen za procenu udela lica sa zdravstvenim ograničenjima u ukupnom broju neaktivnih, Azo.

Grafikon A18.4. Starosni, invalidski i porodični penzioneri u posmatranim grupama - struktura, RFPIO i SILC, 2014⁴⁸.

Ipak, kada se posmatra ukupan broj primalaca penzije i struktura penzionera starosti 50-64, podaci o primaoci-
ma penzije iz SILC i RFPIO su veoma slični (grafikon A18.5).

Grafikon A18.5. Struktura penzionera 50-64, SILC 2014. (primaoci penzije) i RFPIO 2013.

⁴⁸ Pošto se u SILC pitanje o primanjima od penzija odnosi na prethodnu godinu, podaci iz SILC 2014. se porede sa podacima RFPIO 2013.

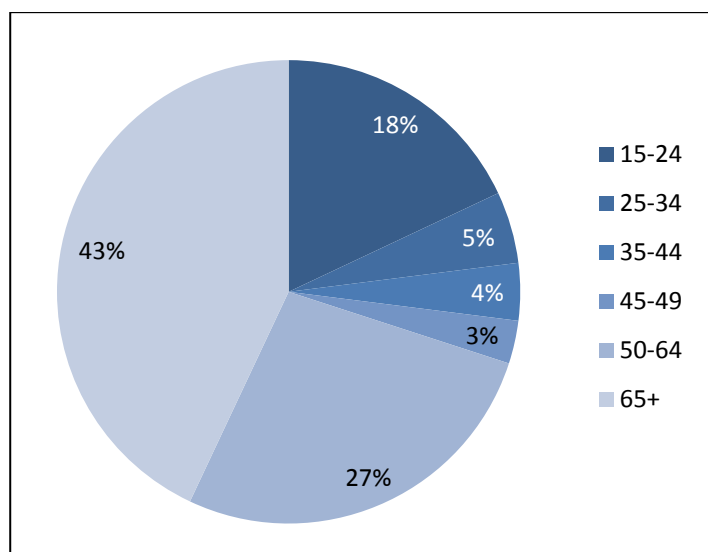
Distribucija primanja penzionera prema SILC u toku 2013. godine prikazana je u tabeli A18.6.

Tabela A18.6. Distribucija primanja penzionera prema SILC u 2013. godini

	Starosni penzioneri	Invalidski penzioneri	Porodični penzioneri
Do najnižeg iznosa penzije ⁴⁹	18%	30%	35%
Između najnižeg iznosa penzije i prosečne penzije za kategoriju zaposlenih	41%	46%	48%
Između prosečne penzije za kategoriju zaposlenih i prosečne zarade bez poreza i doprinosa	35%	22%	16%
Više od prosečne zarade bez poreza i doprinosa	7%	2%	1%

A19

Grafikon A19. Starosna struktura neaktivnih, 2014, ARS.

⁴⁹ Penziju koja je niža od najniže mogu da primaju porodični penzioneri i penzioneri koji primaju srazmerne penzije – kada je samo deo staža navršen u Srbiji. Međutim, ovako visoka učešća broja penzionera koji primaju penzije niže od visine najniže penzije može da bude rezultat činjenice da postoje dva najniža iznosa penzije: jedan u osiguranju poljoprivrednika (niži) i drugi koji važi za ostale penzionere (viši). S obzirom da preko 80% korisnika penzije u osiguranju poljoprivrednika prima penziju jednaku ili nižu od najniže penzije u tom osiguranju, samim tim su njihove penzije niže od najniže penzije koju primaju ostali penzioneri. Pretpostavka je da je prilikom anketiranja u SILC korišćena visina najniže penzije koju primaju penzioneri u svim osiguranjima sem poljoprivrednika. S druge strane, u obračunu prosečnih mesečnih primanja prema SILC korišćen je godišnji prihod po ovom osnovu koji je podeljen sa 12, tako da nije uzeta u obzir činjenica da je jedan deo primalaca penzije primao penziju kraće od 12 meseci u toku posmatrane godine, što takođe utiče na smanjenje dobijenog iznosa prosečne mesečne penzije.

A20

Učešća neaktivnih lica sa zdravstvenim ograničenjima na tržištu rada u ukupnom broju subjektivno neaktivnih dobijamo iz istraživanja SILC.

Ukoliko želimo da saznamo učešće ovih lica u ukupnom broju objektivno neaktivnih na osnovu raspoloživih podataka iz SILC, susrećemo se sa sledećim problemima:

- U imeniocu bi trebalo da bude broj *objektivno neaktivnih* (u tom slučaju imenilac bi bio veći);
- Kad bismo u obzir uzeli *objektivno neaktivna lica koja se susreću sa zdravstvenim ograničenjima*, brojilac bi takođe bio nešto veći (broj objektivno neaktivnih lica sa zdravstvenim problemima je verovatno nešto veći nego kad se aktivnost procenjuje na osnovu subjektivne procene).

Rešenje:

1. Brojilac – kako dobiti broj objektivno neaktivnih na osnovu dostupnih podataka iz SILC?

$$\frac{\text{Broj objektivno neaktivnih}}{\text{broj subjektivno neaktivnih}} \pm \text{broj nezaposlenih koji ne traže aktivno posao}^{50}$$

Ovako dobijen ukupan broj 'objektivno' neaktivnih za grupu 50-64 ne odstupa značajno od broja objektivno neaktivnih lica iz posmatrane starosne grupe dobijenog na osnovu ARS.

2. Imenilac – kako dobiti broj objektivno neaktivnih lica koji imaju zdravstvena ograničenja?

$$\frac{\text{objektivno neaktivni koji imaju problema sa zdravljem}}{\text{broj subjektivno neaktivnih koji imaju probleme sa zdravljem}} \pm \text{broj subjektivno nezaposlenih koji ne traže aktivno posao, a imaju problem sa zdravljem}$$

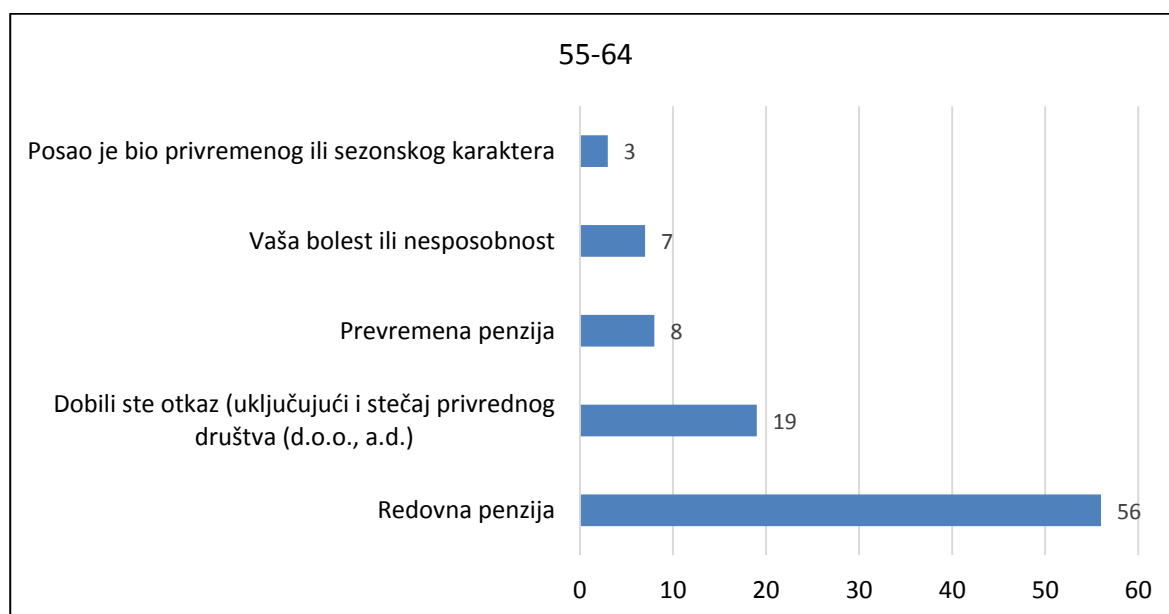
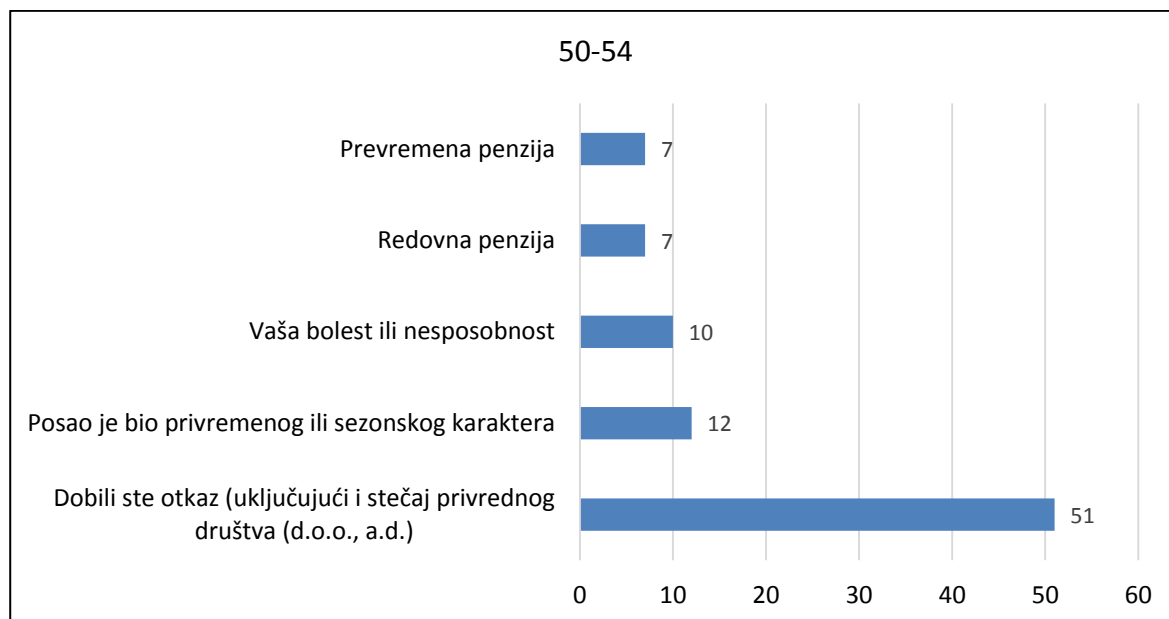
Prvi sabirak je dobijen na osnovu podataka o broju subjektivno neaktivnih i podatka o pojavi problema sa zdravljem kod subjektivno neaktivnih, a drugi na osnovu podataka o broju subjektivno nezaposlenih koji ne traže posao i podatka o pojavi problema sa zdravljem kod subjektivno nezaposlenih.

Zbir daje procenu ukupnog broja objektivno neaktivnih sa problemima sa zdravljem. Ovako dobijena učešća lica sa ograničenjima na tržištu rada usled zdravstvenih problema u ukupnom broju objektivno neaktivnih lica prikazana su u tabeli 8.

⁵⁰ Metodološki korektno bi bilo da se ovaj broj koriguje i pomoću pitanja *da li su ova lica spremna da počnu da rade*, ali dodatna korekcija ovim pitanjem nije značajno uticala na rezultat.

A21

Grafikon A23. Struktura nezaposlenih lica prema glavnom razlogu prestanka rada⁵¹, 2014. ARS

⁵¹ U pitanju je procenat svih lica koja su odgovarala na ovo pitanje u ARS. Posmatrani modul u ARS se odnosi samo na lica koja u referentnoj sedmici nisu radila, niti su imala posao sa kojeg su odsustvovala.

LITERATURA

Arandarenko et al. (2012): *Od neaktivnosti do zaposlenosti*, SIPRU i FREN.

Arandarenko, M. (2011) (b): *Tržište rada u Srbiji: trendovi, institucije, politike*, Ekonomski fakultet, Beograd.

Arandarenko, M. (2011): Pomoćne strategije za oporavak od krize u jugoistočnoj Evropi, Studija procene: Srbija, ILO.

Arandarenko, M. (2012): Peer Review on "Say's Law in a Declining Labour Market: Policies to Secure More Jobs and Longer Careers for Older Workers in Serbia", Mutual Learning Programme.

Drugi nacionalni izveštaji o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, 2014.

Europe 2020, *A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

European Commission (2013): Social policies - Social Europe guide - Volume 5.

European Commission: COM(2011) 815 final, Annual Growth Survey 2012, 23.11.2011;

European Commission: COM(2012) 55 final, White Paper, An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions, 16.2.2012.

Hasselhorn, H.M, Wenke Apt (Eds) (2015): *Understanding employment participation of older workers: Creating a knowledge base for future labour market challenges*, Federal Ministry of Labour and Social Affairs, Berlin.

Krstić, G. et al. (2010): *Položaj ranjivih grupa na tržištu rada Srbije*, FREN i UNDP, Beograd.

Matković, G, Mijatović, B, Petrović, M. (2010): Uticaj krize na tržište radne snage i životni standard u Srbiji, CLDS.

Mehran, F. (2010): *Developing consistent time series on employment and unemployment following the methodological changes of the Labour Force Survey of Serbia*, ILO.

Mihajlović S., Mihajlović V. (2012): *Stariji radnici, - neki na poslu, a neki ni posla ni penzije*, Centar za demokratiju.

Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011 – 2020, Službeni Glasnik RS, br. 37/2011.

Role of governments and social partners in keeping older workers in the labour market, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2013.

Zakon o radu, Službeni Glasnik RS, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014.

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, Službeni Glasnik RS, br. 36/2009, 88/2010 i 38/2015.

LISTA SKRAĆENICA

ARS – Anketa o radnoj snazi

MOR – Međunarodna organizacija rada

NEP – Not in employment or pension

NSZ – Nacionalna služba za zapošljavanje

RFPIO – Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje

RSZ – Republički zavod za statistiku

SILC – Survey on Income and Living Conditions